

Onze Taal. Jaargang 26

bron

Onze Taal. Jaargang 26. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1957

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014195701_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Van en der

Wij moeten deze maand drie oude koeien uit de sloot halen. Geen prettige bezigheid: ze kunnen van modder en kroos druipen, maar ze loeien al zo lang om op het droge papier getrokken te worden. Wie weet hoe ze straks staan te blinken.

De volgende kwesties:

1. Hoe is tegenwoordig het gebruik van ‘der’ geregeld?
2. Is het waar dat ‘het bloeden d e r wonde’ goed is, maar ‘het verbinden d e r wonde’ fout? En waarom?
3. Wat is er voor bezwaar tegen, aan het einde van een brief bijv. ‘in afwachting u w e r berichten’ te schrijven?

Dergelijke kwesties komen nooit voor met ‘des’. Het is duidelijk waarom. ‘Des’ gebruiken we niet volgens andere regels dan zijn gezellin ‘der’, maar in geheel andere stijl, of liever: we gebruiken ‘des’ alleen maar in bepaalde versteende uitdrukkingen als ‘de heer des huizes’. ‘Der’ daarentegen is springlevend, in de geschreven taal tenminste. Tien tegen een dat U er vanavond in Uw krant of boek een aantal vindt, maar evenveel tegen evenveel dat U er in een gewoon gesprek om de huiskamertafel geen enkele vindt¹⁾. Dit feit doet ons al op de hoede zijn: er is wat met dat ‘der’ aan de hand. Het leidt een geheimzinnig bestaan in de inktfles.

Neem nu Uw groene spellingbijbel ter hand, blader en streep aan in de inktprodukten wat U fout vindt. Met een beetje geluk kunt U in een paar avonden vinden: de motieven der angst, de duur der verrichte arbeid, de leden der middenstandsbond, de verschijnselen der chaos, de bestrijding der vuurhaard, de gevolgen der haat, de leniging der nood, de spits der stoet, de verzwakking der klassestrijd, de invloeden der toestand. Bent U nog zo goed in Uw schoolspraakunst dat U ze als fout herkent? Of is er hier of daar niet een waarbij U weifelt? Leniging der nood.. der nood.. ik voel daarin niets verkeerd.. leniging des noods gaat niet, desnoods van de nood. Het gaat ons, Noordnederlanders, allemaal zo. Er zijn drie uitwegen. Ten eerste: overal ‘der’ toelaten. Een revolutionaire oplossing die we maar beter kunnen overlaten aan een spellingcommissie na 2000. Ten tweede: alleen ‘der’ toelaten als de naam van een vrouwelijke persoon erop volgt. Gemakkelijk en wettelijk. Ten derde: precies weten wanneer volgens de nieuwste voorschriften een woord vrouwelijk m o e t zijn. Minder gemakkelijk maar wel uitvoerbaar. Wij moeten Noordnederlanders die niet van jongsaf aan uitermate zijn geïnfundeerd met ‘zij’ bij woorden die dat niet moeten maar m o g e n zijn, beslist ontraden in zulke gevallen ‘der’ (dezer, dier, harer, onzer, zijner, hunner en in ander verband ook: wier, welker)

- 1) Dat ‘der’ geen echt levend woord in onze omgangstaal is, bewijst wel het feit dat we het altijd met de è-klank uitspreken. Het was anders allang verzwakt tot een klank als d'r. Men vergelijk hiermee namen als Van der Meer, die gewoonlijk gehoord worden als Van d'r Meer.

te gebruiken als het betrekking heeft op een enkelvoudig woord. Op een kwaad ogenblik zult U ook 'der bond, der strijd, der nood' schrijven. U moge dit een walgelijke wanorde in onze taal vinden - het is ordelijker dan U denkt! - we zijn er allen verantwoordelijk voor, want zo is onze taal. Bij meervoudige woorden kunnen we naar hartelust 'der' schrijven; dat verzacht onze ergernis.

OPROEP TOT DE JAARLIJKSE LEDENVERGADERING

Deze zal gehouden worden op zaterdag 30 maart e.k., des namiddags te 3.30 uur, in café-restaurant Den Hout, Bezuidenhout 11-13 te 's-Gravenhage. Aan de orde zijn de jaarlijkse mededelingen en verslagen. Daarna zal de redacteur een voordracht houden over 'Gewilde en ongewilde ontsporingen in het taalgebruik'.

We hebben nog een vierde uitweg verzwegen: ‘der’ nooit gebruiken voor het enkelvoud! De spellingcommissie spreekt zich enigszins in die geest uit. Zij hoopt ‘dat het jongere geslacht tegenover dat “der” in het enkelvoud wat huiverig wordt, en zich gaat toeleggen op een minder gedrongen, wat lossere en meer bij de spreektaal aansluitende zinsbouw.’ Tegen het laatste kan men niet veel inbrengen, maar daarom behoeft ‘der’ in het enkelvoud toch niet geheel verloren te gaan! Er zijn nieuwe regels voor het gebruik van hij/zij. Daaraan willen we ons houden. Woorden als ‘deugd, leer, wet’ moeten bij voorkeur als ‘zij’ worden opgevat. We zullen het doen. De commissie was het in dezen erover eens dat het jongere geslacht enige eerbied voor de zij-traditie van deze woorden moet worden bijgebracht. Maar waarom dan ‘der’ in het enkelvoud verbannen? De regels voor ‘der’ en voor ‘hij/zij’ steunen elkaar.

De andere ‘der’-kwesties zijn eigenlijk erg eenvoudig. Een ervan biedt helemaal geen moeilijkheid. ‘Het verbinden der wonde’ is even goed als ‘het bloeden der wonde’. Degenen die het eerste afkeuren, doen dit om de volgende reden. Bij zelfstandige naamwoorden van werkwoordelijk karakter (het strijden, de strijd, de bestrijding) geeft de daarop volgende bepaling een relatie aan tot de genoemde handeling. In ‘het verbinden der wonde’ is ‘wonde’ het lijdend voorwerp: de wonde wordt verbonden, terwijl in ‘het bloeden der wonde’ de ‘wonde’ zelf bloedt, dus onderwerp is. Welnu, bij een onderwerp mag ‘der (des)’ komen, bij een lijdend voorwerp moet ‘van de’ staan. Een spitsvondige regel, die we gaarne zouden verbreiden als hij bestond! Hij bestaat echter niet; een regel moet immers gegrondvest zijn in het werkelijke taalgebruik. Nu heeft dit onderscheid *n o o i t* bestaan in het Nederlands, zodat daarmee elke bestaansgrond van de regel volkomen verdwijnt. ‘De Lof der Zotheid’ is al een oude titel. Iets anders is natuurlijk dat men om motieven van welluidendheid aan een van beide de voorkeur geeft. Het argument van de drang tot duidelijkheid kunnen wij niet onderschrijven. Is het bij ‘de terechtstelling der moordenaars’ mogelijk dat iemand de moordenaars voor de beulen aanziet? Een uitdrukking staat niet alleen, zij staat in een zin, is betrokken op een situatie: dubbelzinnigheid is vrijwel uitgesloten. Bij ‘de terechtstelling van de moordenaars’ kan men trouwens ook andersom redeneren.

Tenslotte ‘in afwachting Uwer berichten’. Hiertegen willen wij ons verzetten. Hier is namelijk sprake van vaste, geïsoleerde uitdrukkingen, uitgaande op ‘van’ en ermee onverbreekelijk verbonden: in afwachting v a n , in weerwil v a n , uit hoofde v a n , ten bate v a n , ten overstaan v a n , ten aanschouwen v a n , ten gevolge v a n , ter wille v a n enz. Het zijn uitdrukkingen met de kracht van een tot eenheid gegroeid voorzetsel: in weerwil van = ondanks, ten bate van = voor, uit hoofde van = wegens, met behulp van = met, door middel van = door enz. Het is, onzes inziens, onjuist bij deze uitdrukkingen met ‘van’ een ‘der/des’-constructie te maken: ‘van’ wordt dan, als het ware, losgescheurd van de vaste uitdrukking. Een uitzondering als de traditionele vorm ‘in naam der wet’ doet daaraan niets af.

Soms is de uitdrukking tot zulk een eenheid geworden dat ‘van’ zelfs gemist kan worden. Het aaneengeschrevene ‘ingevolge’ is oorspronkelijk ‘in gevolge van’; ‘in gevolge van Uw verzoek’ is geworden ‘ingevolge Uw verzoek’. Zo zijn ook ontstaan: bezijden (van) de waarheid, in zake (van) het ontslag, ten einde raad. Het laatste

luidde oorspronkelijk 'ten einde raads'. Dat de s daarbij is verdwenen, bewijst juist dat 'ten einde' tot een vaste voorzetselverbinding is geworden.

De Penningmeester verzoekt leden en lezers hun bijdrage over 1957 (voor leden *f*2,50, voor lezers *f*2, -) zo spoedig mogelijk over te schrijven op de postgirorekening van de Administratie van Onze Taal nr. 529740.

Van het bestuur

Het werk van ons Genootschap heeft zich gedurende de laatste jaren steeds meer uitgebreid. Het zo uitstekend geslaagde Taalcongres van 1955 heeft bewezen dat ons streven weerklinkt in vele lagen van de Nederlandse bevolking. De samenwerking met België is in de laatste jaren hechter geworden. Nu men allereerst steeds meer houvast verlangt om onze taal juist en vaardig te kunnen gebruiken, zal ons werk nog een groter omvang moeten krijgen. Bovendien zullen wij ons krachtiger moeten verzetten tegen een overwoekering van het Nederlands door vreemde talen.

Veel plannen konden niet uitgewerkt worden omdat het ons aan tijd en middelen ontbrak. Daarin willen wij dit jaar verandering brengen. In onze moderne maatschappij is het niet meer mogelijk dat het vele en ingewikkelde werk dat verbonden is aan een Genootschap als het onze, gedaan moet worden in de paar spaarzame uren die overschieten op een druk bezette werkkring. Wij willen daarom overgaan tot het aanstellen van een vaste secretaris die het bureau van Onze Taal zal leiden. Daar op de begroting van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een voorstel tot subsidie aan O.T. is geplaatst, kunnen wij deze maatregel ook financieel verantwoorden. Op de laatste pagina van dit nummer vindt U een oproep van het bestuur. Indien U zelf niet voor dit werk in aanmerking wilt of kunt komen, hebt U wellicht in Uw omgeving mensen wier aandacht U op onze oproep kunt vestigen.

Ir. J.T. Duyvis, voorzitter Onze Taal.

Hosje

(v. M.) Onlangs leerde ik het woord ‘hosje’, dat blijkbaar op het platteland nog springlevend is. Staat niet in Van Dale. Het is de houten ‘vestibule’ (plm. 1 m² groot) vóór de hoofdtoegangsdeur van een boere(n)woning, waar men de klompen uittrekt (tegenwoordig meer de rubberlaarzen of rubberen laarzen) en de leveranciers te woord staat.

(Red.) Het woord is ons onbekend. Zijn er misschien lezers die het woord kennen?

Vertikaal-loodrecht

(Dr. B.) Naar aanleiding van het artikeltje in No. 12 van de vorige jaargang: Vertikaal-loodrecht, zou ik gaarne het volgende opmerken:

Inderdaad wordt loodrecht gebruikt waar haaks beter zou zijn, maar hoe vaak krijgt een woord niet op den duur een gewijzigde betekenis? Dat men echter iedere lijn waarop een loodlijn is neergelaten, nu ook maar waterpas zal noemen, is waanzin; niemand doet dat. Ik vind het echter veel erger dat de heer A, en nog wel twee maal, het woord ‘fysicalisch’ gebruikt. Het is niet eens een germanisme, het is zuiver Duits (en wordt dan gewoonlijk met ph maar altijd met k geschreven). Wij hebben hier het woord ‘fysisch’, als men ‘natuurkundig’ te lang vindt.

(Ir. v. M.) Vertikaal (met een c) - loodrecht - haaks - waterpas. Allereerst een aanvullend voorstel: de einder voortaan de waterpas te noemen. (Het waterpas blijft voorbehouden voor de instrumenten die zo hieten). Voorts wil ‘middelhaaklijn’ er bij mij niet in. Waar wij, ingenieurs, spreken van haak s, is dat heel wat anders dan haak. Een haakse bocht is een bocht van 90° en niet een bocht als van een (willekeurige) haak. Die zou zwaai of zwei mogen heten. Verder is m.i. de l van middel door de loodlijn veroorzaakt, en zou het ding feite(n)lijk mitte(n)loodlijn moeten heten. Misschien bent U dat onmiddellijk met mij eens (en ook onmiddelenlijk?) De middenloodlijn zou dus door ‘middenhaakse’ (lijn) vertaald kunnen worden. Vgl.: rechte (lijn), kromme (lijn), cirkel(lijn) (oppervlak). Dus geen haaklijn, maar een haak s e (lijn).

Typen

(R.H.) In Onze Taal jg. 25 p. 47 lees ik het volgende: ‘Wij vrezen dat de spelling t y p k a m e r de zo lelijke en onjuiste uitspraak teipkamer ten gevolge zal hebben’. Deze zin kunnen we in 't geheel niet onderschrijven. L e l i j k e u i t s p r a a k is natuurlijk een gevoelsargument. Gevoel komt bij het wetenschappelijk beschrijven van de gangbare uitspraak niet in aanmerking. ‘O n j u i s t’ kunnen wij echter ook als onjuist bestempelen. In Zuid-Nederland is de uitspraak met de ei-klank vrij gewoon. Deze wordt hier dan ook bewust aangeleerd. Zo lees ik in A. Mussche, Handleiding voor de Praktijk van het Algemeen Beschaafd, 10e druk (1952) p. 31: ‘In het werkwoord t y p e n (= met de schrijfmachine werken) hoort men (eveneens) de ei-klank’. In het Ndl.-Fra. Wdb. van wijlen Prof. L. Grootaers p. 1108 staat als enige uitspraak de ij vermeld. Koenen 23e druk p. 1055 geeft op: typen (y = ei of ie)

en in het Prisma-Woordenboek Nederlands van Dr. Weynen p. 320 staat eveneens: *typen* (y = ei of ie) tikken.

We zien dus dat de twee uitspraken met ei en met ie voorkomen. Taalzuiverend kunnen we de vraag stellen ‘Waarom durven we niet te tiepen of te tikken?’. Als Vlaming zou ik *tikken* aanbevelen, maar de vorm *typen* met ei-uitspraak zou ik niet wagen af te keuren.

Luchtverontreiniging

Wij geloven onze lezers een dienst te bewijzen door in ons blad over te nemen wat ons lid Ir. C.J. van Mansum heeft geschreven in de *Ingenieur* van 1412-1956.

‘In De *Ingenieur* No. 33 doet Ir. G. een openhartige uitspraak, die een prachtig voorbeeld is van de oorzaak van de kwaal, waardoor wij, technici, soms onze Nederlandse taal ontsieren door allerlei barbarismen. De heer G. schrijft:

“Dat in het volgende gesproken zal worden van “air pollution” vindt zijn oorzaak in het feit dat dit woord m.i. geen kort en krachtig Nederlands equivalent heeft; de Zuidnederlandse term “luchtbezoedeling” voldoet aan alle eisen, doch is in Nederland (nog) niet gebruikelijk. Men is het nog niet geheel eens over de definitie van air pollution, maar een goede poging is: “verontreiniging van de atmosfeer met vreemde stoffen in zodanige concentratie dat daardoor hinder of gevaar voor de gezondheid kan ontstaan bij mensen of dieren, dan wel beschadiging van gewassen of goederen (enz.)”.”

Wat gebeurt hier? Men “laadt” een in onze taal ongebruikelijk woord met een aantal speciale betekenissen. Aldus krijgt men een woord met een in onze taal minder gewone klank, en dat moet dan optreden als drager van het z.g. nieuwe begrip. Nu is inderdaad air = lucht en pollution = bezoedeling. En inderdaad wekt de Zuidnederlandse term net zo goed als de Engelse (en Amerikaanse) de foutieve indruk, dat de lucht met zaad verontreinigd is. Maar is dat nodig? Van de Engelsen of Amerikanen is het bezigen van die rare uitdrukking nog te vergoelijken, omdat ze voor ons neutrale en algemene woord “verontreinigen” geen goed equivalent hebben: to soil, to pollute, to defile, to stain, to taint. Contamination is wel eens gebruikt, evenals to infect, maar ze hebben een te epidemische bijbetekenis: luchtbesmetting zou het bij ons óók niet doen. Blijft over “soil”, hetgeen tegelijk ook grond betekent. Laten wij blij zijn met onze zuivere *luchtverontreiniging*, en de al te slaafse zuidelijke vertaling “luchtbezoedeling” niet overnemen, evenmin als luchtbevuiling, luchtbevelekking, luchtbesmeuring, luchtverkleuring, e.d. meer. En nu de les, of de moraal.

Onze rijke, gevoelige en mooie Nederlandse taal is een instrument, waard dat het door de technicus bekwaam gehanteerd wordt. Indien we ons bij het kiezen van onze woorden er maar van afmaken door vreemde termen niet in het Nederlands te vertalen of door onkritisch te vertalen, dan laten we die mooie gevoelige rijkdom afsterven. Neem niet te spoedig aan, dat “wij daarvoor geen goeie term hebben”.

Gebruik liever iets meer van Uw tijd om naar een goede uitdrukking te zoeken, en raadpleeg daarbij de woordenboeken. En vooral, evengoed als het wel eens mogelijk is iets in het Engels (als men een Engelsman is), in het Duits (als men een Duitser is) of in het Frans (als men een Fransman is) beter te zeggen dan in het Nederlands, evengoed is het voor een Nederlander wel eens mogelijk, dat het Nederlands het soms van al die talen in zeggingskracht wint. Ga er niet van uit, dat zij het beter kunnen of doen dan wij.'

Durven

(T-D) Wij zeggen: 'Mens, durf te leven', niet: 'Mens, durf leven'. Daartegenover 'zou je dat durven doen' en niet 'zou je dat durven te doen'. Waar is de lijn?

(Red.) Laten we de lijn zoeken. Het eerste voorbeeld is wat misleidend: het geeft een gebiedende wijs - die is bij 'durven' zeldzaam - en is de beginregel van een zeer bekend liedje. Natuurlijk laten wij bij een bekende tekst niet op ons eigen houtje een gedeelte weg. En het tweede voorbeeld: wij kunnen ons eigenlijk niet voorstellen dat niemand niet zou durven te zeggen: zou je dat durven te doen? Dat durvendoen is een veel voorkomende combinatie. Luistert U maar eens naar een stel kwajongens: zou je dat durven doen - ik zou best durven vanmiddag niet naar school en lekker naar die biejeskoop.. te gaan. Merkt U dat bij plaatsing van een stuk of wat woorden tussen durven en de heldendaad vanzelf 'te' erbij kan komen?

Er was een lijn. Historisch staat 'durven' op één lijn met mogen, willen, moeten, kunnen: werkwoorden zonder te: ik mag komen, ik durf komen. (Een stukje geschiedenis van durven bezitten we nog in de oude verledentijdsvorm: dorst, een vorm die sommigen als onbeschaafd aanvoelen maar wij niet.) 'Durven' heeft echter meer zelfstandige inhoud dan hulpwerkwoorden als mogen enz. Vandaar dat in de laatste eeuwen naast de te-loze constructie de vorming te + onb. wijs is opgekomen. 'Ik durf zeggen' naast 'ik durf te zeggen'. Wellicht is 'wagen', dat alleen met 'te' voorkomt, ook van invloed geweest. Een strikte regel als 'alleen durven zonder te is goed' kunnen wij niet geven. Evenmin willen wij de bewering ondersteunen dat 'ik durf te zeggen' een gedurfdere durf uitdrukt dan 'ik durf zeggen'.

Hoogbouw

(v. M.) Toevallig heb ik mij (ambtshalve) dezer maanden óók verdiept in de Stedebouwkundige Woordenlijst. Hoogbouw te aanvaarden voor hoge skeletbouw of (en) hoge voorvervaardigde bouw acht ik verkeerd, omdat het woord niet in een werkelijke behoefte voorziet in de z e betekenis, en het de strijd tegen het foutieve gebruik verzwaart. Bewijs: zie 'laagbouw'. Nieuwbouw doet mij ook dáárom Duits aan, omdat het woord meestal wordt gebezigd om met nadruk onnodige precisie te geven. Bouw is altijd nieuw omdat het de handeling suggereert van het maken van een gebouw. Nieuwaanbouw en oudbouw, die men een paar jaar geleden poogde te lanceren, hebben gelukkig ditmaal geen succes gehad. Maar wie weet!

Cross-country

(J.B.) Een sportbeoefenaar ben ik (op mijn leeftijd) niet meer, en in mijn ogen is de vraag niet belangrijk of er een Nederlands woord in gebruik is voor het Engelse cross-country.

De Duits sprekende sportwereld moet zich blijkbaar wel erg druk gemaakt hebben bij het verwijderen van vreemde woorden uit de taal. Tot mijn ontzetting las ik in de Neue Zürcher Zeitung over het verloop van het Radquerfeldrennensaison in Zwitserland. Naar mijn mening is het jarenlange record van Schnellzugzuschlagschein gebroken.

(Red.) Eerlijkheidshalve moeten we hierbij opmerken, dat ‘Muttersprache’ tegen deze lintwurmwoorden krachtig partij kiest!

Buiten

(Drs. S.) Houdt U er wel rekening mede dat er twee uitdrukkingen met ‘buiten’ zijn? Naar mijn mening hebt U die in Uw decembernummer door elkaar gehaald.

1° Ik heb, nemen we maar aan, een hekel aan mijn schoonzuster. Nu is het goeie mens jarig en terwille van mijn broer moet ik wel op bezoek: ‘daar kan ik niet van buiten!’

2° Ik rook, dat is echt waar, dolgraag een fijne sigaar, dus: ‘een fijne sigaar, daar kan ik niet buiten’.

De eerste uitdrukking betekent ‘ik moet wel’, de tweede ‘ik kan niet missen’.

Opdenduur

(B.d.S.L.) Het komt meer en meer voor dat oude naamvalsvormen als ‘op den duur, in koelen bloede, enz.’ vermoderniseerd worden. We lezen dan ‘op de duur, in koele bloede, van goede huize, in de beginne’. Voor mij klinkt het ongeveer als De Haag in plaats van Den Haag. In sommige gevallen zou, lijkt me, de mooiste oplossing zijn ze als één woord te spellen: opdenduur, indenregel. We kennen toch ook metterdaad, uitentreuren.

(Red.) De kwestie van de ‘staande uitdrukkingen’ heeft ons al meer beziggehouden. Uw voorstel is wel aantrekkelijk, maar wij twijfelen eraan of het in de praktijk doorvoerbaar is. ‘Metterdaad, uiteraard, uitentreuren enz.’ zijn oude spellingbeelden waarin zelfs de assimilatie in het geschrevene tot uiting komt.

Het bestuur zal eerlang overgaan tot het aanstellen van een bezoldigde secretaris. Gegadigden moeten zich gemakkelijk kunnen bewegen, organisatorische talenten bezitten en over voldoende tijd beschikken. Het salaris moet beschouwd worden als een ruime bijverdienste. Sollicitaties in te dienen bij de secretaris, vóór 1 maart 1957.

[Nummer 2]

Ars rapportandi

Droger dan de droogste kurk, dorder dan de dorste heide is de taal van de wetenschappen. Bladert men in technische tijdschriften, leest men medische vakbladen, kijkt men economische, bedrijfsorganisatorische of sociologische verslagen door, kortom: wetenschappelijke rapporten, dan stuit men behalve op een afgrijselijk vakjargon ook op een verlepte cliché-taal waarin niemand iets doet maar alles wordt gedaan, waarin zeer bijzondere rollen worden gespeeld, beslissende factoren worden gevonden en belangrijke plaatsen worden ingenomen om al met al tot de slotsom te komen door ondergetekende of schrijver dezes.

Een hard vonnis. Onrechtvaardig? Ja, op zijn minst om twee redenen: de taal van de wetenschappen bestaat niet en om een bepaald taalgebruik van een bepaalde wetenschappelijke werker te kunnen beoordelen, moet men enig algemeen inzicht hebben niet alleen in de moeilijkheden die bij dit bepaalde taalgebruik optreden, maar ook in de eisen die aan de behandeling van dit bepaalde wetenschappelijke onderwerp gesteld moeten worden.

In kringen waar een instinctieve afkeer van de formule bestaat en waar men niet wil inzien dat 'lassen met basische elektroden' een andere stijl vraagt dan blanke steden onder blauwe lucht, spreekt men met een meewarig glimlachje over de bureaucratische taal van de wetenschap die geen gevoel heeft voor elegante vormen. Geheel ten onrechte. Een modern logboek is geen journaal van schipper Bontekoe en een rapport over de uitvoer van elektrische locomotieven naar onontwikkelde gebieden is geen Lof der Zeevaart van Vondel. Een wetenschappelijk rapport eist behalve kennis van zaken een doeltreffend, slagvaardig, zakelijk taalgebruik. Flaubert schrijft dat hij wekenlang naar het juiste woord, de juiste zin in zijn roman liep te zoeken. De wetenschappelijke werker kan zich deze weelde niet veroorloven. Zijn rapport had eigenlijk al de deur uit ontmoeten, zijn tijd is beperkt, die van zijn lezers eveneens.

Doeltreffend moet zijn taalgebruik zijn: succes in zijn werk hangt evenveel af van zijn vakbekwaamheid als van zijn vaardigheid zijn ideeën overtuigend te kunnen aanbieden. Bij het schrijven van zijn rapport mag hij zich niet opsluiten in een prachtige ivoren toren, mag hij geen oote-oote-boe spelen, mag hij zich niet laten inspireren door de liefdesbrieven van Willem Kloos. Hij moet inlichtingen geven: feiten, nieuwe feiten in ondubbelzinnige taal. Wezenlijk is daarbij de betrekking tot de lezer: hij schrijft voor een ander, een volslagen leek of een verfijnde vakspecialist. Hoe dan ook, zelden heeft die ander de specialistische kennis van de schrijver. Als het rapport de moeite van het schrijven waard is, moet de lezer de kennis missen die de schrijver wil overdragen.

Men hoeft geen genie te zijn om een stilistisch verantwoord rapport te schrijven, wel moet men zich er terdege van bewust zijn welke bijzondere eisen dit bijzondere taalgebruik aan de schrijver stelt. Er wordt wel eens beweerd dat iemand die zo'n hoogte heeft bereikt dat hij een wetenschappelijk rapport kan schrijven, ook vanzelf

een goede stijl heeft: intelligentie en taalvaardigheid gaan hand-in-hand. Hoewel wij menig rapport kennen dat uitmunt door zijn heldere vorm, zijn wij aan de waarheid van de genoemde bewering gaan twijfelen: daarvoor hebben wij teveel gammele gewrochten gezien, verrukkelijk van inhoud maar verbijsterend van stijl. De schrijver, jarenlang door-en-door geoefend in het opsporen en analyseren van gegevens, het scheiden van hoofd- en bijzaken, het interpreteren van de feiten, loopt bij zijn schriftelijk verslag over de speurtocht in zijn vak voortdurend het gevaar de lezer gelijk te stellen met zichzelf. Aan deze lezer moet hij blijven denken: heeft de lezer deze informatie nodig? Staat er wat ik bedoel? Is dit een Nederlands, mijn onderwerp waardig? Hij moet in weloverwogen taalvormen definiëren, argumenteren, beschrijven, verhalen. In een gesprek met zichzelf of met collega's zal hem dat niet lastig vallen. Hij definieert een telsnelheidsmeter met een achteloos: als je bijvoorbeeld hebt dat je.. Hij argumenteert flitsend van de hak op de tak. Hij beschrijft en verhaalt naar hartelust. Als hij de pen op papier zet, staat hij tegenover een onzichtbare gespreksgenoot die hem niet in de rede kan vallen: ho, hoe zit dat in elkaar? Hij moet logisch definiëren: een telsnelheidsmeter is - nu een trap hoger: - een meter die - nu een trap lager - aangeeft hoeveel - nu het soortmakende verschil noemen.. Hij moet volgens een nauwgezet vraag-en-antwoord-schema argumenteren. Hij moet bij zijn beschrijving en zijn verhaal de belangrijkheid van de delen voor de lezer afwegen opdat het hem niet verga als in zijn lagerschooltijd, toen een opstel over Een dagje in Volendam vier bladzijden tramreis, een halve bladzijde limonade-drinken en een kwart bladzijde Volendam opleverde.

Soms rammelt een rapport, niet omdat erin te veel, te weinig, halve of onbelangrijke feiten staan, evenmin omdat de taal niet boven het peil van 'en toen, en toen, en toen' uitkomt, maar omdat de indeling niet doordacht is. De gang van het betoog moet er zijn voordat het eerste echte woord geschreven is. Terwijl men de gegevens noteert en rangschikt, moet zich een bepaalde bouw kristalliseren, dienstbaar aan het doel van het betoog. Er zijn veel mogelijkheden, er is een inductieve en een deductieve methode. In het eerste geval gaat de lezer het onderzoek na in de chronologische volgorde van de onderzoeker: inleiding - tekst - samenvatting - conclusie - aanbeveling. In het tweede geval krijgt de lezer direct het resultaat: samenvatting - conclusie - aanbeveling - inleiding - tekst. De laatste vorm komt meer en meer in zwang en dat is begrijpelijk: er moet zeer veel gelezen worden, de kunst van het overslaan is moeilijker dan de kunst van het nemen. In een bedrijf interesseert de directie zich voor de samenvatting, conclusie en aanbeveling; de specialist neemt de inleiding en de tekst voor zijn rekening; ergens is wel de jonge assistent te vinden die moeizaam zal moeten baggeren door alle berekeningen, grafieken en statistieken.

Hoe precies ook de gegevens zijn gewikt, gewogen en gerangschikt, hoe verantwoord ook de indeling is opgebouwd, op een onuitstelbaar ogenblik begint het ontmoedigende koeliewerk: het schrijven. Gedachtenblokken worden neergepend, woorden uitgekozen, geschrapt en vervangen. De zinnen gaan groeien, ze worden verlengd, verkort, aan elkaar genaaid, gesplitst: men vat de zakelijke mededeling eindelijk in haar eenvoudigste en duidelijkste vorm. *N i e t*: door deze berekening is gebleken dat hoewel het productieproces ondoelmatig genoemd kan worden, er toch niet beweerd mag worden dat de oorzaak hiervan te wijten is aan de verouderde machines, *m a a r*: de verouderde machines zijn niet de oorzaak van het ondoelmatige productieproces. Rapporten kunnen topzwaar worden door de hopeloos omslachtige zinnen die maar voortgolven:

Wat nu een topografische kaart genoemd moet worden, kan zonder twijfel (!) aan hen die weten hoe ze een kaart moeten lezen, alle inlichtingen geven die nodig zijn om hen in staat te kunnen stellen (!) om te oordelen over natuurlijke hindernissen die het trekken (!) door het land kunnen (?) beletten of over de eventuele (!) verbindingsmiddelen die men er gevestigd (!) heeft, terwijl (!) men zich hiermede tevens (!) kan voorbereiden op nieuwe werken (?).

Wonderlijke zin! De schrijver doet er overigens goed aan dat hij in hetzelfde rapport ons de geheimzinnige raad geeft:

De allereenvoudigste methode is om (!) de wezenlijke en essentiële (!) eigenschappen in een duidelijk licht (?) te plaatsen zonder diep in te gaan (!) op de incidentele punten die niet in verband staan (!) met het voorgewende (?) doel van de opdracht.

Zinnen worden alinea's, complexen van bij elkaar behorende mededelingen. De schrijver moet balanceren tussen de onverteerbaar lange alinea van de ouderwetse roman en de korte hameralinea van de mistroostige oudejaarsavondoverpeinzing:

En weer is een jaar om / Wat hebben we bereikt? / Niets. / Straks is het twaalf uur.. Hij moet onmerkbaar sluw de overgangswoordjes tussen de alinea's zien te plaatsen: daarom, derhalve, immers, welnu, vervolgens, niettemin, daarentegen, dus, bovendien, vandaar dan ook, tenslotte. Alinea's dijen uit tot paragrafen, paragrafen tot hoofdstukken. En, misschien het moeilijkste van alles, hij moet als hij klaar is, zijn beschouwing samenvatten in een paar zinnen: een, twee procent van het geheel dat toch al zo beknopt mogelijk is gehouden.

Zo verschilt het taalgebruik van een rapport met dat van de journalistiek, de belletrie. De wetenschappelijke rapporteur wil geen briljant woordenspel bieden, geen litterair inzicht geven, hij is er niet op uit zijn emotie op anderen over te dragen. Zijn werk moet 'alleen maar nuttig' zijn. Als het geen 'nut' heeft, blijve het ongeschreven. Dat is het fundamentele onderscheid met een essay, een roman, een gedicht, een praatartikel als dat wat U nu leest. Zijn taal is geheel afhankelijk van zijn doel: informaties geven, van zijn opdrachtgever: wat willen ze van me?, van zijn lezer: hoe zal hij, naar ik het bij mijn beste weten kan vermoeden, mijn taal het zuiverst begrijpen? 'Functioneel' is een modewoord van onze tijd. Elk taalgebruik is functioneel, heeft een speciale taak, maar dat van de wetenschappelijke werker is sterk aan de functie gebonden. Hij kan zich nooit laten gaan. Hij mag geen hoera roepen en geen helaas verzuchten: de feiten dwingen hem objectief te zijn.

Vaak wordt de vraag gehoord of het verslag een persoonlijke dan wel onpersoonlijke toon moet hebben. Mag men schrijven 'ik stelde mijn onderzoek aldus in' of moet het zijn 'het onderzoek werd aldus ingesteld'? Er is en er wordt veel gehakt op de geestdodende lijdende vorm. Men moet evenwel oppassen, vooral als het wetenschappelijke taal betreft. Daarin immers moeten de feiten spreken: het is onbelangrijk wie er iets d o e t als er maar iets gedaan w o r d t. Meestal kan men de vraag principieel beantwoorden met: onpersoonlijk. Een strikte regel is dit echter niet. In sommige gedeelten van een rapport kunnen 'ik' en 'wij' en zelfs een aanspreekvorm als 'U' goed op hun plaats zijn. De menselijke geest is gelukkig te bewegelijk om zich onvoorwaardelijk over te geven aan een stijlregel. Men moet een overwogen keuze doen. Nooit neerschrijven wat toevallig in het hoofd schiet.

Een keuze dat wil zeggen een juiste greep naar die ene mogelijkheid uit vele. Als men er op bedacht is dat er telkens een ander publiek, een ander doel, een ander onderwerp is, kan er geen sprake zijn van verdorring en verschraling van het wetenschappelijke taalgebruik; integendeel, telkens moeten er nieuwe schakeringen in de taal gelegd worden. Schrijvers van wetenschappelijk proza moeten even goed als journalisten en dichters weten welk woord te veel en welk te weinig is. Zij moeten inzicht hebben in de zinsbouw, een keuze kunnen maken uit de honderden modellen waarin een mededeling onderdak kan vinden. Het is zelfs voor de academicus geen schande te weten hoe hij zich met de korte ei en lange ij, de komma'tjes en deelttekentjes moet redden. De best betaalde onder hen mag dit niet overlaten aan zijn secretaresse, evenmin als hij er aan zal denken de verantwoordelijkheid voor de onmisbare franje van zijn geschrijf als voetnoten, inhoudsopgave, literatuurlijst op zijn ondergeschikten af te schuiven.

Om 25 procent van de taal goed en doelmatig te gebruiken moet men 100 procent kennen. De grote meesters van onze literatuur zijn geen privé bezit van een kleine letterlievende elite. Hoe weinigen onder ons zijn er bewust op uit hun actieve woordenschat te vergroten! Wie veel uit hoofde van zijn beroep moet schrijven, loopt

het dodelijke gevaar te gaan rondtollen in de spiraal van zijn eigen stijltje. Zo is voor menige schrijver de lijdende vorm onvermijdelijk omdat hij geen andere mogelijkheid kent, en het deftige woord noodzakelijk omdat hij het spontane niet durft.

Taalkennis en taalinzicht zijn onontbeerlijk. De middelbare school geeft het oude cultuurgoed van onze grote schrijvers aan de jeugd door. Een grootse taak. De onmondige knaap die onwillig over een voor hem onbelangrijke en onbegrijpelijke tekst van Coornhert zit gebogen, wordt door een geduldige leraar binnengeleid in een land van verbeelding en schoonheid die hij pas later zal kunnen aanvoelen. Hij heeft dan een maatschappelijke taak gekregen. De H.B.S.'er die in drie magere uurtjes per week heeft moeten leren lezen, luisteren, spreken en schrijven, is ingenieur, architect, econoom, psycholoog, bedrijfsorganisator, socioloog geworden. Hij moet zijn ideeën kunnen verkopen. Hij moet rapporten schrijven. Wij weten dat er op de school gewoekerd wordt met de schandalig geringe tijd die aan de moedertaal wordt gegund. Als het waar is dat wetenschappelijke werken in slecht Nederlands gesteld zijn, moet er iets van waar zijn dat we onvoldoende voorbereid het leven zijn ingestapt.

De Grieken en Romeinen kenden hun leerscholen voor de welsprekendheid: de retorica. De middeleeuwen hadden hun onderwijs in de kunsten voor de vrije mens: de artes liberales. In onze technische tijd is de oude ars waard nieuw onderwezen te worden: de kunst van het rapporteren.

Doorvoerbaar

Het hele nummer staat in kleine letters, behalve deze opmerking. In O.T. jan. 1957 is gedrukt, blz. 4, 2e kolom: d o o r v o e r b a a r . Dit komt van d o o r v o e r e n . Dit is een verwerpelijke germanisme voor: invoeren, uitvoeren, volvoeren, ten uitvoer brengen, tot stand brengen.

Hossie

De Noordhollanders zijn er uitermate verbaasd over dat wij het pakkende woord 'hos' of 'hossie' niet kenden. Velen hebben ons hierover geschreven, wij danken hen voor hun uitvoerige inlichtingen. We vinden het woord waard, uit het dialect naar het ABN vervoerd te worden. We hebben het in de praktijk van ons eigen huiselijk leven gebracht inplaats van de vormelijke vestibule. Wie weet, geven we nog eens onze jas in de Koninklijke Schouwburg af aan de hos.

Van de brieven nemen we de volgende over:

(J.B.) Of ik het woord hosje ken? En of. Al moet ik bekennen dat ik het eigenlijk alleen ken uit West-Friesland. Het klompenhossie ontbrak zelden in oudere woningen. Maar in de nieuwere zal men het vergeefs zoeken. Mijn moeder bezit in Oosterleek - raadpleeg daarvoor de kaart, aan de dijk tussen Hoorn en Enkhuizen en wie ooit in de buurt heeft gezeild kent de Lekerhoek en het Lekervuur - nog een huis met een prachtig hosje. Tussen het betegelde voorhuis en de woonkamer zijn planken schotten. Daarin heeft men de ruimte gevonden voor twee bedsteden en, tussen de twee toegangsdeuren naar kamer en voorhuis, is het bewuste hossie. Dit huis dateert uit het laatste deel van de 18de eeuw. Omtrent de geografische verspreiding van het woord is mij niets bekend. Hier in een bureaulade ligt het Lyts Frysk Wirdboek. Maar geen overeenkomstig woord is er in te ontdekken. Desniettemin: ik zweer bij het Hosje en een collega, geboren te Nibbixwoud en lang woonachtig in de schone stede Medemblik, blijft daarbij niet achter.

Boekenoogen, Zaanse volkstaal:

KLOMPEHOSJE: een rond of vierkant uitbouwsel aan het huis bij de deur, waarin men vóór het binnentreden zijn klompen zet om het binnenhuis niet vuil te maken; ook het hokje aan de deur, dat de wachtenden tegen wind en regen beschut (de Wormer).

- Evenzo heet in W.-Friesland het portaalje binnenshuis vóór men in de kamer komt h o s .

Karsten, Dialect van Drechterland:

HOS, z.-nw. Het portaalje tussen twee kamers. Verkleinwoord: hossie. In vele boerewoningen is de w e u n k a m e r door een h o s s i e van 't f o r e s gescheiden. Ook wel het portaalje bij de achterdeur, of tussen achterend en woonkamer.

‘Eerst kwam ik in de hos, deernei draaide ik de look van mulder om en was meteen in de weunkamer’. (‘Van een Westfries’ door V., 8).

U aller

(V.) Een dikwijls in circulaire e.d. voorkomende zinswending is ‘wij doen een beroep op U aller medewerking’. Meteen na het rondzenden belt men de steller ervan op en zegt hem dat hij ‘Uw aller m.’ had moeten schrijven. Dan komt de woordenstrijd: ‘U’ is persoonlijk voornaamwoord. Hoe weet je dat? Zijn er nog andere voorbeelden? Waarom dan ‘velen Uwer’? Uit naam van ons personeel vraag ik U om een oplossing.

(Red.) Er bestaat inderdaad een aarzeling tussen ‘U aller’ en ‘Uw aller’, maar zet men ernaast ‘ons aller medewerking’, dan ziet men dat ‘U aller’ de voorkeur verdient, of strenger gezegd: het enig juiste is. Immers, ‘Uw’ is het bezittelijke voornaamwoord en ‘ons’ het persoonlijke, anders zou de uitdrukking ‘onze aller medewerking’ moeten zijn. U moet ‘U’ niet verdedigen met te zeggen dat het een tweede naamval is, want dan maakt U de zaak alleen maar erger. In onze hedendaagse taal komen de tweede-naamvals vormen van de persoonlijke voornaamwoorden alleen maar voor in vaste verbindingen: velen Uwer, de eerste Uwer, een onzer (bijv. nooit: een huis Uwer, het leven onzer) en in plechtig taalgebruik: erbarm U onzer, hij zal zich Uwer ontfermen. Naast ‘onzer’ kwam als kortere vorm voor ‘ons’, de bekende objectvorm. Deze leeft nog in de verbinding ‘ons aller’ en ‘ons beider’. De vormen ‘onzer, uwer, hunner, harer’ zijn in onbruik geraakt; ervoor in de plaats is gekomen ‘van ons, van u, van hun, van haar’. De objectsvormen hebben het dus gewonnen, maar het vlaggetje van de genitief, de r, is bij ‘aller’ gebleven: ons allen, u allen enz. wordt als eenheid gevoeld, men vergelijk hiermee: mijn vaders jeugd, waarin het andere vlaggetje, de s, achter het gehele ‘mijn vader’ komt. De Statenbijbel gebruikt de gehele vorm nog ‘in uwer aller tegenwoordigheid’. De regel voor het moderne gebruik luidt: in de vaste verbinding met ‘aller’ voor een zelfstandig naamwoord gebruikt men de objectsvorm ‘ons’ en ‘u’.

Nog een opmerking: als u de aanval op ‘U aller’ opnieuw wilt beginnen en ‘Uw aller’ (hóórt U die w wel?) wilt handhaven, moet U eens gaan redeneren vanuit ‘hun aller medewerking’. Wij zullen U helpen. ‘Hunner aller m.’ is dood. Levend is ‘de medewerking van... h e n allen’. Nu heb ik je vriend! Als ‘U’ een persoonlijk voornaamwoord is, waarom dan niet ‘h e n aller medewerking? Nu zitten we in een nest waar we ons liever een andere keer willen uitpraten...

Belgisch Nederlands

In de vorige maand kregen wij een fraai stuk gedrukt Nederlands onder ogen: een gebruiksaanwijzing van een bepaald soort zalf. Het is een ongelooflijke schande dat de Belgische fabrikant deze beledigende wartaal laat doorgaan voor een van de beide officiële landstalen. Wij laten het stuk hier gedeeltelijk volgen voor die Nederlanders die nog steeds niet begrijpen waarom er in België een strijd voor het goede Nederlands gevochten wordt.

Behandeling der beenzweren en der

onbeweeglijke wonden door
ULCEMAD ZALF

Geneeswijze.

De pommade Ulcemad heeft als eerst doel de vloeistoven afgescheiden door de wond te zuigen en zoo de regelbrecht aanraking van de lucht te toestaan.

De wond wordt dan van een krasser rood.

In zekere gevallen wordt een licht leed geboren.

Dat feit is juist tot de zuiging gemoeten.

Proeven gedaan met een gelijksoortige formule maar van een minder hevig zuiging's macht hebben dat dit leed, verscheen niet maar dat de zweer stilstaande bleef getoond. Gelegenheid is te aanhouden op het feit dat dat leed, ten andere draaglijk, is eerder buitengewoon en duurt alleen eenige dagen.

In zekere gevallen, wat gelijkmoedigheid is eerste nodig.

Inderdaad, is de opkomst soms langzaam zich te manifesteren.

Gebruikswijze.

- 1) De zweer behoorlijk wassen met ether om zorgvuldig al spoor van pommadespruitend van een vorige toepassing uit te wegnemen.
- 2) Leggen een plaatje van pommade Ulcemad op de zweer zodat ze neemt stipt de vorm van deze aan. Ontwijken de onaangeroerde huid te bedekken. Men moet om zo te zeggen, een plaat die juist 'het gat te stoppen' toelaat afsnijden.
- 3) Leggen een vierkant van hydrophielgaas of al ander zeer proper lijnwaad, daarna een lichte laag van watte.
- 4) Ten laatste insluiten al de streek met een behoorlijk gesloten rouwband, vooral voor de personen welke aan een verlengd rechtopstand verplicht zijn.

Veelvuldigheid der toepassingen.

In de ernstige zaken en vooral als de afscheiding rijk is, de pommade toepassen morgen en avond; daarna laten een ruimte tusschen de toepassingen zodra zich een verbetering openbaart, om eindelijk aartekomen de zelfde pommade twee dagen te laten.

In de lichte gevallen: een toepassing gedurende enkele dagen; daarna alle twee dagen, latende de zelfde pommade gedurende twee dagen.

Van bevoegde zijde

‘Door deze ervaring geleerd’, aldus een verklaring uit Den Haag, ‘is nu onmiddellijk nagegaan wie de berijder van de tankauto was’. Dit is het gevaar van de passieve constructie, die de handelende persoon uitschakelt, met het gevolg dat in de zin nergens meer gezegd wordt wie nu eigenlijk door de ervaring geleerd is. Wanneer nu de bevoegde zijde dit zich veroorlooft, moet men dan maar zeggen dat het niet alleen verklaarbaar maar ook goed is?

Dat het terrein glibberig is, leert de volgende zin: Alvorens dit uit te werken een enkel woord over het wezen van de caritas. Ook hier geen uitgedrukt onderwerp waarop ‘alvorens dit uit te werken’ kan worden betrokken. Toch is er een belangrijk verschil. De ‘hoofdzin’ vertoont hier een ‘korte’ vorm, maar is equivalent aan een uitgewerkte zin als: willen wij eerst een enkel woord wijden aan.. Het is het geïmpliceerde onderwerp ‘wij’ waarop wordt vooruitgelopen door de infinitiefzin. Geheel anders is (‘ligt’!) het in de eerste zin waar de hoofdzin een normale bouw vertoont.

Handelscorrespondentie

In het vorige jaar hebben wij de examenzinnen van de Ned. Associatie voor Praktijkexamens besproken (O.T. juli-aug. 1956). Wederom zijn ons examenzinnen toegestuurd, deze keer van 8 jan. 1957, met het dringende verzoek: hoe zoudt u die verbeterd hebben? Ofschoon we hiervan in ons blad geen gewoonte willen maken, nemen we nog een keer de foute zinnen over met ons voorstel ter verbetering. Er kan geen moeite genoeg gedaan worden om onze handelstaal op behoorlijk peil te krijgen.

Fout:

1. In vervolg op Uw brief van 24 dezer delen wij U mede dat wij volgens onze bevindingen geen afwijkingen hebben geconstateerd.
2. Bij elke dag vertraging in de aflevering zal een boete van f 50, - worden toegekend.
3. De opslag van goederen in een veem bieden verschillende voordelen; deze goederen kan men daar laten verwerken en staan onder deskundig toezicht.
4. In okt. zijn wij met de uitvoering van uw order begonnen, totdat in nov. stagnatie ontstond, omdat een as van de machine brak.

5. Dit bedrijf dankt haar succes niet in het minst aan de service die zij haar afnemers biedt.
6. Ik ben het met U eens dat U deze klacht ongegrond acht en dat de wettige voorschriften niet zijn nagevolgd.
7. Het cresolzuur bevat een watergehalte van 2%; de oorzaak daarvan is voor ons onverklaarbaar.

Probeer u eens, voor u verder leest, zelf deze zinnen te verbeteren. Ons voorstel:

1. In antwoord op Uw brief van 24 dezer delen wij U mede dat wij geen afwijkingen hebben geconstateerd.
2. Voor elke dag vertraging in de aflevering zal een boete van f 50,- worden opgelegd.
3. De opslag van goederen in een veem biedt verschillende voordelen; deze goederen kan men daar laten bewerken en ze staan onder deskundig toezicht.
4. In okt. zijn wij met de uitvoering van Uw order begonnen; in nov. echter ontstond stagnatie doordat een as van de machine brak.
5. Dit bedrijf dankt zijn succes niet het minst aan de service die het zijn afnemers biedt.
6. Ik ben het met U erover eens dat deze klacht ongegrond is en dat de wettelijke voorschriften niet zijn opgevolgd.
7. Het cresolzuur bevat 2% water; dit is voor ons onverklaarbaar.

Boeken

Het is ons onmogelijk een antwoord te geven op de vraag die ons meermalen gesteld wordt: wat is het beste woordenboek dat U mij kunt aanraden? Smaken verschillen, men is aan een bepaald boek gewend. De nog niet en nooit volgroeide grootvader is het grote *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, een respectafdwingend werk van nu al meer dan twintig dikke delen met duizenden kolommen waarin onze steeds groter en kleiner wordende woordenvoorraad is geïnventariseerd. De opvatting dat dit werk alleen maar thuis hoort in de studeerkamer van taalgeleerden, vinden wij onjuist. Waarom zouden grote bedrijven en instellingen deze uitgave niet kunnen gebruiken? Een goed televisietoestel kost meer! De drie zonen van het WNT zijn Van Dale, Koenen, Kramer, alle drie sinds kort in de nieuwe spelling, handig in het gebruik. Kleinkinderen zijn de zakwoordenboekjes, uitgetrokken uit de genoemde drie. Tussen zoon en kleinzoon in staan het reeds vroeger besproken *Prisma-woordenboek* en sedert vorig jaar ook een uitstekend werkje van J.A. Meyers: *Duwaer's Nederlands Woordenboek*.

Huysman-Griep, L.N.: Spreken in het openbaar. Uitg. Van Tuyl. Zaltbommel-Antwerpen.

Aan het belangrijke onderwerp *Spreken in het openbaar* hebben wij in november 1956 onze aandacht gewijd. Mevr. Huysman heeft er een prettig boekje over geschreven dat menige goede raad geeft. Ze gaat ook kort in op het leiden van een vergadering.

Soeteman, Dr. C.: Het Nederlands een dialect van het Duits? Uitg. Noordhoff. Groningen 1956.

Het studiejaar 1956-1957 van de Haagse School voor Taal- en Letterkunde is in september geopend met een rede van de Groningse hoogleraar in het Duits over de vraag of onze taal in dialectisch verband met het Duits staat. De rede is nu als boekje uitgegeven. Natuurlijk en gelukkig wordt de vraag ontkennend beantwoord.

Aanbevolen. Vooral als U deze zomer bang bent op Uw vakantie in Zwitserland, Oostenrijk of Duitsland een bebrilde Oberstudienrat te ontmoeten die glimlachend volhoudt dat Holländisch so nett und kindlich klingt aber eigentlich doch eine deutsche Mundart ist, nicht?

Stutterheim, Dr. C.F.P.: Voornaamwoordelijke misstappen en misverstanden. Uitg. Wolters. Groningen 1956.

Dr. Stutterheim heeft in nov. 1956 het ambt van hoogleraar in de Nederlandse taal in Leiden van Prof. Kloeke overgenomen met een geestige rede over de ontsporingen die een slechte voornaamwoordelijke aanduiding kan veroorzaken. 'Wegens zijn hoge leeftijd en een pijnlijk slepende kwaal werd met ingang van 1951 de heer S. naast hem tot redacteur benoemd.'

De Penningmeester verzoekt leden en lezers hun bijdrage over 1957 zo spoedig mogelijk over te schrijven op de postgirorekening van de Administratie van Onze Taal nr. 529740.

[Nummer 3]

Netjes in een rijtje

Een dode taal heeft toch eigenlijk heel wat voordelen. Je weet waar je je aan te houden hebt. Er valt niet veel meer te piekeren als de Latijnse spraakkunst ons een kant-en-klaar rijtje opdist: qui-cuius-cui-quem. Zijn eenmaal de naamval, de persoon, het geslacht, het getal bepaald, dan is de keuze onfeilbaar. Schoolkinderen mogen zuchten over zo'n rijtje, hun geheugen is echter nog jong en sterk. Een vreemde taal laat evenmin veel ruimte voor twijfels, althans de papieren spraakkunst van de vreemde taal. Een derde naamval meervoud van het persoonlijk voornaamwoord derde persoon is in het Duits 'ihnen'. Het zit in een rijtje. De rijtjes in de schoolboeken staan er zo duidelijk, ze zijn vet gedrukt en omlijst. Zijn we gezegend met een goed 'lokaal' geheugen, dan kunnen we vijftig jaar later, als we twijfelen aan de voet van de Mont Blanc of we 'je les ai dit' dan wel 'je leur ai dit' moeten zeggen, bladzijde zoveel van ons verrafelde boek weer voor ons zien: daar stond het dik omrande rijtje: me-te-le-lui..

De papieren rijtjes geven vastheid. Ze zijn, zou een opgewonden redenaar kunnen zeggen, de veilige reddingsboei in een wilde zee van taalonzekerheden. Geef ons rijtjes, lezen wij in brieven van mensen die willen weten hoe het 'eigenlijk' moet. Ik vergis me niet in het Engels, niet in het Duits, niet in het Frans, maar van mijn bloedeigen moedertaal kan ik een prijsvraag maken die niemand kan oplossen. Ik hoor 'z'n eigen', ik schrijf 'zich'; ik hoor 'wie z'n, die z'n', ik schrijf 'wiens, diens'. Hoe zit het met 'hij-zij-ze-ie-'r-d'r'? Kunnen we 'welk, welke, welks, welcher' nog gebruiken? Is 'de voorstellen van welcher aanneming het afhing' beter of slechter dan 'de voorstellen van de aanneming waarvan het afhing'? Moet 'die' na personen en 'welke' na zaken? Hoe staat het met 'u, ulieden, u allen, uw aller, gij, ge'? 'Jullie' is goed Nederlands, maar waarom dan niet ook 'hullie, zullie' of zelfs 'hunnie' dat ik toch wel eens ook van beschaafde sprekers hoor? 'De belastingen van 1956 blijven onveranderd, de nieuwe bepaling geldt.... niet'. Ja, wat moet daar op die.... komen? Hun, hen, haar, ze, deze, die?

Het is wat simpel te denken dat een rijtje een antwoord geeft op alle vragen in taalgebruik. Ook in de vreemde talen, waarin alles zo prachtig 'panklaar' gereed ligt, zijn er onzekerheden, weifelingen, speciale gevallen, stilistische en historische verschillen. Ze staan alleen zelden onder het rijtje gedrukt, op zijn hoogst staan er een stuk of wat uitzonderingen die - naar ons van kindsbeen af wordt ingeprent - de regel bevestigen. Niettemin zou het struisvogelpolitiek zijn te ontkennen dat wij vooral voor het voornaamwoordelijk gebruik in onze taal geen duidelijke rijtjes zouden nodig hebben. Indien alles zo duidelijk was als bijvoorbeeld de vervoeging van 'hebben' en 'zijn', waarom zou dan de spellingcommissie opdracht gekregen hebben regels vast te stellen voor dit gebruik? Het spreekt vanzelf dat niet alle moeilijkheden in één artikel kunnen worden behandeld. Op een van de onzekerheden willen we deze maand ingaan. Wij hebben namelijk beloofd terug te komen op de kwestie hen/hun. Zelf hebben we inmiddels als omschrijving van 'hunner' aangegeven 'van hun' om daarmee de bekende verbinding 'hun (u, ons) aller belangstelling' te

verklaren. Met ‘van hun’ is opzettelijk gezondigd tegen de regel; men mag dit niet op één lijn stellen met de volksuitdrukking ‘van zijn’; ‘hun’ is wel degelijk een persoonlijk voornaamwoord.

De regel is natuurlijk bekend: ‘hun’ is het meewerkend voorwerp: wij sturen h u n een pakje; ‘hen’ is

het lijdend voorwerp en de vorm na een voorzetsel: wij zagen h e n en gingen met h e n mee.

Maar nu de praktijk! Spraakkunsten geven aan dat dit verschil hen/hun in de schrijftaal wordt toegepast. Zoek maar eens in moderne romans.. Deirde en de zonen van Usnach van A. Roland Holst: ‘..en elken avond was hen de duisternis vervuld van onheil.’ In een van de Sprookjes van Godfried Bomans, De Vloek, komt in het begin voor: ‘..bovendien zult gij hun die u kwaad doen, vergeven’ en in hetzelfde verhaal een bladzijde verder: ‘..bovendien zult gij hen die u kwaad doen, vergeven.’ Opmerkelijk is een plaats uit Peelwerkers van Coolen, die immers volkstaal geeft: ‘Moeder bindt z e den wollen das enen keer of drie rontelom hunnen hals, ze doet h e n hun wanten aan.’ Zou een Brabander het laatste stuk werkelijk zo zeggen? De onlangs verschenen roman van Hella Haasse, De Ingewijden, vertoont herhaaldelijk ontsporingen op dit punt: ‘de grootsheid en naaktheid van het landschap gaven hen een onbehagelijk gevoel’ (blz. 11), ‘..het was hen een raadsel’ (blz. 20), ‘Die aandacht geldt niet alleen haar moeder, maar hen allen’ (blz. 28), ‘..soldaten en politie zaten hen op de hielen, spionnen loerden in alle dorpen; als zij gegrepen werden, wachtte hen de doodstraf’. Men kan toch niet boudweg beweren dat Roland Holst, Bomans, Coolen of Hella Haasse geen goed Nederlands kunnen schrijven?

Het verschil hen/hun leeft niet in de gesproken taal en dat is geen wonder, want de vorm ‘hen’ is in de renaissance opzettelijk ingevoerd. ‘Hen’ na een voorzetsel is voorgeschreven in de negentiende eeuw door Weiland die zijn officiële spraakkunst naar Duits model inrichtte. Vele schrijvers - en niet de slechtste! - weten met hen/hun geen raad. Men vindt zeer weinig gedrukt ‘hun’ in plaats van ‘hen’: ik zie hun, maar wel treft men aan ‘hen’ in plaats van ‘hun’, getuige de aanhalingen hierboven. Zou het een vorm van hypercorrectie zijn? In de angst voor ‘hun’ uit de gesproken taal komt ‘hen’ op de verkeerde plaats! De zin van Coolen geeft ‘ze’. Wanneer we om ons heen de beschaafde omgangstaal van de Noordnederlanders horen, dan moeten we vaststellen dat ‘hen’ zo goed als niet voorkomt en ‘hun’... maar weinig gebruikelijk is. In onze gesprekken is het ‘ze’: ik heb ze (hen) gisteren weer gezien, die jongens; ik moet ze (hun) nog eten geven, die kippen van me. Voorzetselverbindingen met ‘ze’ komen veel minder voor maar zijn beslist niet onmogelijk. Wordt er bijvoorbeeld over mensen gesproken dan kan een zin als ‘we hebben nog vanochtend met ze gesproken’ gehoord worden. De klemtoon kan ‘ze’ niet hebben; in geval van sterke nadruk is ‘hun’ gebruikelijk: zonder hun gaan we niet uit.

Over het gebruik in het zuiden kunnen wij niet oordelen. Het Algemeen Beschaafd is daar veelal sterk op de geschreven taal georiënteerd. Verwonderlijk is het dus helemaal niet dat Zuidnederlanders die Algemeen Beschaafd spreken veel beter de hen/hun-regel toepassen dan wij. Met opzet hebben we nog het gebruik van ‘haar’ voor het vrouwelijk meervoud onbesproken gelaten: een enkele keer komt men het in zeer vormelijke taal wel tegen, maar het kan nu toch wel als geheel afgesleten worden beschouwd. Over vrouwen sprekende (of schrijvende) zegt men niet ‘zij sturen haar een brief’ maar ‘zij sturen hun een brief’¹⁾.

1) Een paar aanhalingen van Z u i d n e d e r l a n d s e schrijvers. Gerard Walschap in Zuster Virgilia: de novicemeesteres bedankt haar (= de geprofeste zusters).. Virgilia loopt ze (= de novicemeesteres) na. Johan Daisne in De man die zijn haar kort liet knippen: Ik heb zeer veel van de mensen gehouden; ik heb ze belangwekkend gevonden. Wat me in ze allen boeide, was..

Een rare taal, dat Nederlands! hebben wij eens een buitenlander horen verzuchten die zijn weg zocht in de doolhof van onze voornaamwoorden. Inderdaad, men moet eens een tijd lang les in het Nederlands gegeven hebben aan een buitenlander, om in te zien hoe moeilijk het is, een eenvoudige regel voor de gewone beschaafde taalpraktijk op te stellen die een Engelsman met zijn eenvoudige ‘them’, een Duitser en Fransman met hun gemakkelijke ‘ihnen-sie’ en ‘leur-les’ de weg wijst. Een Engelsman heeft ons eens eerlijk bekend dat voor hem de volgende regel uit zijn Nederlandse spraakkunst onleerbaar was.

H u n and h e n refer to male persons only, h e n is used for the direct object and after prepositions. H u n is used for the indirect object. H e n is rarely heard in natural speech, but it has its uses in writing. H a a r (plural) refers to female persons in formal speech only. Z e refers to things in the plural, but is also the usual pronoun for all persons in the natural speech.²⁾ Hij wees ons op de zonderlinge tegenspraak van die regel met zijn only en but. Nu is het natuurlijk de zaak van de Engelsman wijs te worden uit onze voornaamwoorden, evenals het onze zaak is wijs te worden uit de kronkels van shall-will en should-would, maar dat neemt niet weg dat wij wat meer orde zouden kunnen aanbrengen in het gebruik van de voornaamwoorden, om bijvoorbeeld fouten zoals wij die in het begin van dit artikel in enige moderne boeken hebben gesignaleerd, te vermijden.

Er is wel eens voorgesteld het woordje ‘hen’ geheel uit onze taal te bannen. Dit lijkt ons onverstandig; men kan immers niet beweren dat het in het geheel niet leeft. Er zullen zeker mensen zijn die het ook in hun gesproken taal kennen; in de geschreven taal vervult het onmiskenbaar zijn dienst, met name in voorzetselverbindingen. De Woordenlijst wijst er terecht op dat in een zin als ‘voor h e n die vielen’ aan het woord een zekere stilistische waarde niet ontzegd kon worden. Schrijven en praten is nu eenmaal niet hetzelfde. ‘Hen’ moge een papieren maaksel uit de

- 2) ‘Hun en hen slaan alleen op mannelijke personen, hen wordt gebruikt als lijdend voorwerp en na voorzetsels. Hun wordt gebruikt als meewerkend voorwerp. Hen wordt zelden gehoord in natuurlijke taal, maar het heeft zijn nut bij het schrijven. Haar (meervoud) slaat op vrouwelijke personen, alleen in vormelijke taal. Ze slaat op dingen in het meervoud, maar is ook het gebruikelijke voornaamwoord voor alle personen in de natuurlijke taal.’ Raadselachtig is de raad die een Frans leerboek van de Nederlandse taal staat: Alors que l'emploi de hen pour hun est toujours une faute, on ne s'étonnera pas de rencontrer hun pour hen. Mais on s'abstiendra soigneusement d'imiter cet usage. (Terwijl het gebruik van hen i.p.v. hun altijd fout is, moet men er niet over verbaasd zijn hun i.p.v. hen tegen te komen. Maar men moet zich er nauwgezet van onthouden dit gebruik na te bootsen.)

renaissance-spraakunst zijn, het heeft toch levenskracht getoond, in tegenstelling bijvoorbeeld tot een kunstmatig verschil in het enkelvoud *hem/hem*, dat door Hooft werd voorgesteld.

Over de verhouding tussen gesproken en geschreven taal is in ons blad reeds menigmaal gesproken. De gesproken taal is de geschreven taal altijd vooruit. Niemand behoeft ons er van te verdenken dat wij uitgaan van het principe ‘schrijf zoals je spreekt’, maar uit ons respect tegenover traditionele verschillen in de geschreven taal volgt nog niet dat wij een spraakunst wensen die gehaald is uit het proza van honderd jaar geleden. Onze ervaring leert ons dat vele moderne mensen die zich oprecht beijveren om goed en zuiver Nederlands te schrijven en zich daarvoor ook willen inspannen, worden afgeschrikt door regels die te ver van de bestaande toestand verwijderd zijn. Als het dan zo ouderwets is, zeggen ze, doen we liever waar we zelf zin in hebben. Deze grote goedwillende en belangstellende menigte moet ervan overtuigd worden dat respect voor de traditionele spraakunst en modern beschaafd taalgebruik elkaar niet behoeven uit te sluiten. Zonder dat wij het verschil *hen/hun* willen ontkennen, nemen wij met volle instemming de opmerking over uit de Woordenlijst, die de volgende zinnen voor zuid en noord eenvoudig als *on-Nederlands* brandmerkt: je hebt stoelen genoeg, als je *hen* maar netjes op een rijtje zet. De raamkozijnen zijn erg verveloot; je moet *hun* maar eens een opknappertje geven³⁾.

Degenen die bij *hun* schrijven moeite hebben met de keuze tussen *hen/hun/haar/ze*, geven wij de volgende raad:

1. Gebruik voor zaak- en diernamen gerust ‘ze’ als lijdend en meewerkend voorwerp. Het is geen onbeschaafd Nederlands.
2. Wees in wat lossere stijl evenmin afkerig van dit ‘ze’ als het personen geldt.
3. Verwerp niet ‘ze’ omdat daaraan geen nadruk gegeven kan worden. In geval van nadruk staan er andere mogelijkheden open. Dat betekent niet dat we het persoonlijk voornaamwoord vermijden uit angst fout of gemeenzaam te schrijven; we gebruiken de taalvorm die in dit geval past. Bijvoorbeeld in plaats van voorzetselverbindingen: *d a r (mee), h i e r (mee)*.
4. Beperk *hen/hun* tot personen, maar gebruik de woorden dan ook correct, zoals de traditionele regel het wil: ‘*hen*’ lijdend voorwerp en na een voorzetsel, ‘*hun*’ meewerkend voorwerp. Een beetje begrip van zinsontleding kan een goede taalbeheersing geen kwaad doen.
5. Gebruik gerust *hen/hun* met betrekking tot vrouwelijke personen. Het is geen onbeschaafd Nederlands.
6. Beperk ‘*haar*’ tot het vrouwelijk enkelvoud.

U zou(dt)

(W.S.) In het laatste nummer van ons maandblad trof me de volgende zin: ‘hoe zoudt u die verbeterd hebben?’ Aannemend dat u deze letterlijk heeft geciteerd, vraag ik

- 3) De term ‘*on-Nederlands*’ is, achteraf gezien, wel wat kras. Twee aanhalingen uit Dr. Paul Julien, *Kampvuren langs de evenaar*: Ze hebben geen geweren en als ze *hen* toch hebben.. Ze maken de instrumenten schoon en ordenen *hen* in de kisten.

me af of dat contrast tussen z o u d t en u u niet opgevallen is. Z o u d t zie ik aan voor een vorm die reeds lang niet meer wordt gebruikt in handelscorrespondentie, behoudens misschien door lieden die wat ‘gedistingeerder’ willen schrijven.

In een oude druk van ‘Geers & Wolters’ (Leerboek der Moderne Nederlandse Handelscorrespondentie) lees ik dat we zowel z o u als z o u d t mogen gebruiken. Gerlach Royen schrijft in de Taalrapsodie dat de vorm z o u d t ‘ook nog wel wordt gebruikt’. Wanneer men dan echter consequent is, moet men toch evengoed schrijven: u kon d t, ging t, deed t enz. Is het niet veel beter deze vorm maar naar het museum te brengen?

Men zou veronderstellen dat schrijvers van zo'n antieke vorm het woordje u wel een hoofdletter zouden toebedenken. Verheugend vind ik het, dat zij dat (naar ik hoop bewust) niet hebben gedaan. Weliswaar hebt u aan deze kwestie al eens enige regels gewijd, maar, al schijnen de talloze geleerden het op dit punt niet eens te zijn, m.i. is de spellingcommissie in haar leidraad duidelijk genoeg: zij noemt u niet in haar regels, zodat ik aanneem dat zij dat zinloze gebruik niet geprolongeerd wil zien.

Kennelijk om de kandidaten ten deze op de proef te stellen, schrijft de examencommissie in haar zinnen u (resp. uw) zowel met als zonder hoofdletter. Wat mij nu in de door u verbeterde zinnen het meest treft, is dat u in zin 4 het woordje uw zonder hoofdletter corrigeert met een hoofdletter (Uw)! Hierdoor brengt u misschien velen die reeds op de goede weg waren in twijfel.

Is u overigens niet met mij van mening dat juist de handelstaal, bestemd om gebruikt te worden door mensen die altijd haast hebben, elkaar in economie willen overtreffen en steeds maar praktischer trachten te zijn, niet op de allereerste plaats aan de hoogste eisen in dit opzicht moet voldoen? Dan dient de hoofdletter U toch onmiddellijk te worden geschrapt. Immers, wat men ermee beoogt, nl. het vertolken van bepaalde gevoelens, geschiedt toch volledig door het kiezen van het woord zelf (in plaats van je, jij of jou).

(Red.) Alle u's van dit nummer staan met een kleine letter, behalve de u aan het begin van een zin. Over ‘u zoudt’ nog dit. Inderdaad, het is een oude vorm, maar het gaat ons aan het hart dit ‘zoudt’ geheel en al in de antiquiteitenkast te stoppen. U begaat een onrechtvaardigheid het gelijk te stellen aan ‘kondt, deedt, enz.’ We zullen gemakkelijk schrijven ‘u zou’ maar even gemakkelijk ‘zoudt u’. Verbeelden we ons maar dat ‘zoudt u’ beter klinkt dan ‘zou u’?

Rectificatie

In onze bespreking van het boekje ‘Het Nederlands een dialect van het Duits?’ (febr. 1957) staat een fout. De schrijver wordt hoogleraar in Groningen genoemd. Het had moeten zijn leraar in Den Haag.

Van de C.T.T.**n i e t**

aandrijfwerk
 aanvoerstoom
 bemeten
 Bessemer-staal
 bird-nesting
 blende
 brens
 breukspanning
 chargeren
 contoureren
 decoupeerzaag
 diepdruk
 duurproef
 facetteermachine
 hydraul
 kruisstroom
 machine coated papier
 meetbereik
 onthoeken
 raderkast
 schutzschicht
 spervloeistof
 spindel
 steam set inkt
 vlamharden
 vuurvertind
 wegregelen
 werkstof

w e l

- drijfwerk
 - verse stoom
 - berekend
 - bessemerstaal
 - nestvorming
 - diafragma
 - spruit, spruitstuk
 - knapsterkte
 - laden, vullen
 - omlijnen
 - figuurzaag
 - dieptedruk
 - tijdproef
 - kantschaaf
 - brandkraan
 - dwarsstroom
 - op de machine gestreken papier
 - meetgebied
 - ontschranken
 - tandwielkast
 - schutlaag
 - scheidingsvloeistof
 - spil, as
 - uitvlokinkt
 - met de vlam harden
 - heet vertind
 - smoren, verlagen
 - materiaal

Niet aflatend

Redenaars gebruiken nogal eens de uitdrukking ‘een niet aflatende inspanning, zorg, moeite enz.’ Is deze uitdrukking goed? Ze komt niet in de woordenboeken voor en zonder ‘niet’ wordt ‘aflatend’ niet gebruikt. ‘Aflaten’ heeft verschillende betekenissen, o.a. ‘ophouden’. In hedendaagse taal hoort men deze betekenis nog maar zelden. Bij voorkeur wordt het woord aldus nog gebruikt als het handelingen betreft die als kwaad of onaangenaam worden voorgesteld. Kent u niet een of andere negentiende-eeuwse ballade? ‘Gij, moordenaars, laat af, laat af mij 't hart te breken!’ Zo moet ‘niet aflatend’ beschouwd worden als overblijfsel van het werkwoord ‘aflaten’.

U vraagt

of wij het woord ‘snipsnaarderijen’ durven aanbevelen. Waarom niet? Het betekent ‘beuzelingen’. ‘Niksigheden’, was het bedenksel van onze vroegere leraar. Wees niet bang dat het uit de toon valt, want op hoog niveau heeft u het toch nooit over nietigheden. □ ‘Kakelverse eieren’. Of de eierenman het met deze reclame niet te kakelbont maakt? Wij zouden er grif een tientje voor over gehad hebben als wij dat pakkende woord hadden kunnen verzinnen! □ Hoe moeten we de lichaamsbeweging noemen die in het Duits ‘Knicks machen’ en ‘Diener machen’ wordt genoemd? Ja, Nederlandse kinderen krijgen op een visite te horen: ‘Geef eens een handje, nee je mooie handje.’ Het bekoorlijke even door de knie zakken met de lichte nijging van het hoofd en de sierlijke zwaai met het rokje, zoals dit van Gretel, en het lichte soldatenachtige geklap van de hakjes tegen elkaar met de plotselinge val van de kin op de borst, zoals dit van Hänsel wordt verwacht, is een kinderceremonie die in verreweg de meeste Nederlandse gezinnen onbekend is. Hoe moeten we zoiets vertalen? Van Aart van der Leeuw is ons bijgebleven de Duits-aandoende uitdrukking ‘dienaar en dienaressen maken’. ‘Dienaar’ is ook in onze taal een traditioneel afscheidswoord, vooral op papier: ‘Uw dienaar, X’. Laten wij maar een handje, nee het mooie handje geven. □ Het moet zijn ‘het is mij niet bevallen’ en niet ‘het heeft mij niet bevallen’. □ Helemaal bevalt ons dit antwoord niet, maar we hebben geen ruimte om het verder uit te zoeken. Zeggen we nu werkelijk ‘je bent me gisteravond niet bevallen met dat gestotter’? ‘Je hebt’ gaat ook niet. Misschien kiezen we daarom uitsluitend ‘je beviel me niet’. □ Gelezen: hij gaat in zijn beschouwingen meer inzichtelijk te werk. Vormingen met -lijk achter een zelfstandig naamwoord zijn niet ongewoon: gemeentelijk, broederlijk, vriendelijk, koninklijk. We vinden het een beetje Duits naar eigen smaak met dit afleidingsmiddel te opereren. Aan levensbeschouwelijke en zielzorgelijke en onvoorwerpelijke dingen moeten we nog wennen. □ Tot onze schande moeten we toegeven van ‘faai’ nooit gehoord te hebben. Een gewoon woordenboek geeft ervoor op ‘wankel’. Het grote Woordenboek kent het niet. □ Rijks- en gemeentelijke subsidies. Het gaat ook andersom: gemeentelijke en rijkssubsidies. Zoiets als melk- en andere boeren. Een beetje lastiger maar beter is: subsidies van het rijk en van de gemeente. □ Moeilijk is de keuze tussen door, bij of per toeval. De laatste twee staan min of meer gelijk met ‘toevallig’. ‘Door toeval’ zien wij als ‘door een bepaalde toevallige gebeurtenis of omstandigheid’. □ ‘Pleeggehoor’ is verouderd purisme voor audiëntie; ‘pleeg’ hangt samen met ‘plicht’. Toch wel een tekenend woord. Het had een beter lot verdiend. □ Een nieuw cliché is ‘in principe’: in principe achten wij dit juist, in principe stellen wij voor, in principe komen we vanavond om acht uur. □ Een verbleekte uitdrukking: de telefoon stond roodgloeiend. □ Wat doet die ene dag in ‘sinds jaar en dag’? Wij weten het niet.

Misschien uit de duizend en een nacht. □ Iemand stuurt ons een reep uit een feuilleton: zij nam hem schreiend in de armen. Aan ons de vraag: wie schreit er? Daarvoor moeten we meer hebben dan zo'n scheursel. In 'Jan slaat Piet' krijgt Piet meestal de klap. Voor alle duidelijkheid hadden wij geschreven: lachend nam zij hem schreiend in de armen. □ Het meervoud van 'handvat' is een oude koe: handvatten. □ De uitdrukking 'menselijk opzicht' is bekend. Moet men die verklaren uit 'opzien tegen'? Betekent 'opzicht' daarin dus 'vrees'? Wij denken aan een andere verklaring: 'uit iemands opzicht' betekent 'uit het opzicht op iemand, aan iemand denkende'. Zo zal 'uit menselijk opzicht' ontstaan zijn en geleid hebben tot het geïsoleerde 'het menselijk opzicht': het denken aan de mensen, dus: vrees voor het oordeel van anderen. Ons is althans het woord 'opzicht' in de betekenis van 'vrees' onbekend. □ 'Verhang' een Duits woord? Nee, komt in de waterbouwkunde voor als 'helling van een wateroppervlakte' en in het algemeen als 'de verhouding van het verval en de afstand tussen twee punten'. De Duitsers kennen hiervoor 'das Gefälle'. Een Verhängnis is heel wat anders en over een hang naar iets zullen we het maar niet meer hebben. □ 'Aangenomen dat x groter is dan 10, moet y kleiner zijn.' Wij voelen nog niet zoveel voor dat voegwoord-elijke karakter van 'aangenomen'. Als 'indien' te weinig uitdrukt, raden wij aan: neemt men aan dat enz. In een woord als 'afgezien' vinden wij reeds een voorzetsel. Een zin als 'afgezien van enige kleine nadelen biedt deze oplossing de meeste kansen' keuren wij goed. Of gaan wij nu te ver? □ Het verzoek in O.T. februari, 'hoe zoudt u die verbeteren', is lelijk Nederlands, mooi is de v r a a g . □ En bellettrie moet met dubbel t. Een woord om erin te tippelen. □ We hebben te weinig muzikaal gevoel om uit te maken of een 'vocalist' hetzelfde is als een 'zanger'.

Boeken

Uylings, Dr. B.: Praat op Heterdaad. Uitg. Van Gorcum. Assen, 1956.

Er bestaat groot verschil tussen onze gesproken en geschreven taaluitingen. Mej. Uylings heeft een onderzoek ingesteld naar de gesproken taal van enige tientallen Nederlandse en Belgische studenten. Ze werden in dezelfde proefsituatie gesteld: naar aanleiding van een bepaalde afbeelding moesten ze onvoorbereid spreken voor een bandopnemer. Van mej. Uylings' conclusies is belangrijk dat de spreker in de eerste plaats op zoek is naar het juiste woord en dat de juiste, genormaliseerde zinsbouw daaronder 'lijdt'. Eer aan de Vlamingen, die minder fouten maakten! Hun taal was daardoor correct, maar niet zo spontaan en gekleurd als die van de Amsterdamse studenten. Van harte aanbevolen aan taalkundig geschoolden.

[Nummer 4]

Scheikunde en spelling

De N.Y. Mirror heeft, volgens Elseviers Weekblad, met een door mensen van de exacte wetenschap bijzonder te waardenen nauwkeurigheid bekendgemaakt, dat Audrey Hepburn en Gary Cooper elkaar in hun nieuwe film 'Love in the afternoon' 49 maal kussen. De pauzen tussen deze betuigingen van genegenheid, zullen we maar zeggen, worden met film gevuld.

Zó ongeveer denken vele leken zich een scheikundige verhandeling: een overvloed van onbegrijpelijke woorden en formules, aaneengeregen door spaarzame 'gewone' woorden. Natuurlijk gaat deze vergelijking mank: voor vele bioscoopbezoekers zal juist de vulling van de bovenbedoelde pauzen onbegrijpelijk en al het andere taal van alledag zijn, maar de lezer begrijpt wel hoe ik het bedoel. Ik laat dus nu de vergelijking voor wat ze is en ga over tot het onderwerp van dit stukje, dat immers 'scheikunde en spelling' heet en b.v. niet: 'scheidingskunst en film'. Hierover zou een heel ander, veel boeiender artikel zijn te schrijven.

Het is waar, de scheikundige bedient zich dikwijls van een jargon dat een leek niets zegt, maar hij moet dit wel doen om voor vakgenoten verstaanbaar te zijn. Zuiveringszout b.v. is in vele landen, evenals bij ons, een populair huismiddeltje, maar over de grenzen is het bij geen enkele apotheker of drogist onder deze naam bekend. Het heeft in ieder land zijn eigen triviale naam, maar wanneer een chemicus, in welke taal ook erover schrijft, duidt hij de stof aan met de formule NaHCO_3 of met een naam die slechts weinig verschilt van de officiële Nederlandse naam, nl. natriumhydrogeniumcarbonaat.

Glycerine noemt de scheikundige glycerol of beter nog propaantriol-1, 2, 3; hij onderscheidt propanol-1 en propanol-2, duidt het in melk voorkomende melkzuur aan met 1. hydroxyethaancarbonzuur-1 ter onderscheiding van een geheel andere stof, die hij 2. hydroxyethaancarbonzuur-1 noemt enz. Men begrijpt het wel: de namen van de honderdduizenden bekende scheikundige verbindingen zijn internationaal vastgesteld, zodat er geen misverstand kan ontstaan wat de identiteit betreft van de stof die de schrijver in zijn wetenschappelijke verhandeling op het oog heeft. Bovendien geven deze namen volgens bepaalde regels zo nauwkeurig mogelijk de samenstelling van de verbindingen weer. Iedere nieuwe verbinding die in het laboratorium wordt samengesteld, moet zich aan deze systematische nomenclatuur onderwerpen.

Hoe dit alles nationaal en internationaal geregeld is, doet hier niet ter zake, evenmin als de vraag of alle landen en alle schrijvers zich strikt aan de vastgestelde regels houden. Het is ermee als met de Verenigde Naties, waarvan ieder lid zich ook niet altijd aan de aangenomen resoluties houdt. Hier kunnen dan sancties worden toegepast, in de wetenschap kent men die niet.

Nationaal moeten kleine afwijkingen, vooral in de uitgangen van de officiële benamingen, worden toegelaten. Het element dat in Nederland waterstof wordt genoemd, heet hier officieel hydrogenium, fr. hydrogène, eng. hydrogen, d. hydrogen; een zout van koolzuur: ned. carbonaat, fr. carbonate, eng. carbonate, d. carbonat.

Uit deze weinige voorbeelden volgt al dat de nieuwe spelling ook consequenties zal hebben voor de Nederlandse spelling van chemische woorden en uitdrukkingen. Om te beginnen zijn alle uit het Grieks afkomstige ph's en rh's door f, resp. r vervangen. Wij schrijven dus nu: farmacie en farmacopee, fenol en fenolftaleïen (vroeger phenolphthaleïen), ftaalzuur,

fosfor (vroeger phosphor) en fosfaat, fysica en fysisch, ook mirre (vroeger myrrhe) en rabarber.

Wat de andere, niet-algemene veranderingen in de spelling van bastaardwoorden betreft: ae in e, c in k, ionn in ion, ou in oe, qu in kw, th in t, y in i enz. houden wij ons aan de hieromtrent gegeven regels en indien deze ontbreken of voor een bepaald geval niet toepasselijk zijn, aan de in de Woordenlijst vastgestelde spelling van de grondwoorden, waarvan de gezochte woorden zijn afgeleid.

In de Woordenlijst vindt men b.v. de woorden ether en etherisch zonder voorafgaande a, maar mèt h (in de voorkeurspelling) opgenomen. Het is dus wel duidelijk, dat de vele afgeleide woorden: ethaan, ethanal, ethanol, etheen, ethoxyethaan, ethyl, ethyleen en ethyn ook op deze wijze gespeld moeten worden.

De als k uitgesproken c's blijven in de meeste bastaardwoorden behouden, b.v. academicus, calcium, carbol, colloïde, corroderen enz., maar zijn in andere door k's vervangen, b.v. akkoord, elektriciteit, kandidaat, karamel, karton, kassa, klassiek, kopie, kostuum, kritiek, krokus, kwarto, praktijk, praktisch, produktie, publikatie, reproductie, vakantie e.a.

De regels van ion en ou moet een scheikundige kennen, als hij een vloeistof gaat fractio n e ren en later, wanneer hij als functio n a ris wordt gepensio n e erd, maar ook als hij voor zijn vrouw een rayo n n e n blouse koopt, die hij eerst goed onder de l o e p heeft genomen. Een chemicus onderzoekt de stoffen tegenwoordig k w a l i t a t i e f en k w a n t i t a t i e f en werkt daarbij f r e q u e n t met e q u i v a l e n t gewichten of met e k w i v a l e n t gewichten, want deze beide spellingen zijn equivalent (ekwivalent), maar in zijn geschriften moet hij c o n s e q u e n t het ene of het andere woord gebruiken.

Aan het eind van woorden op th wordt de h geschrapt. Dit geldt o.a. voor de mineralen kryoliet, lepidoliet en zeoliet. Vóór een medeklinker kan ook geen h meer worden geduld: antracun en antraciet.

Overigens is in de voorkeurspelling bijna overal de th gehandhaafd, b.v. in apotheek en apotheker, methode en theorie.

Vragen wij nu, welke consequenties het hier medegedeelde heeft voor de namen van de elementen en hun symbolen, dan is het antwoord voor de namen der elementen: internationaal geen, nationaal weinig, voor de symbolen: geen. Bezien we de namen der elementen in hun natuurlijke volgorde (periodiek systeem van Mendelejeff - deze Russische naam is op zichzelf al een spellingprobleem: fr. Mendéléév, eng. Mendele(j)eff, d. Mendelejew -), dan komen de volgende voor een bespreking in aanmerking (W.L. = officiële woordenlijst; int. = internationaal).

Lithium (int.) behoudt de h wegens lithografie (W.L.), Beryllium (int.) wordt berillium wegens beril (W.L.), Phosphorus (int.) wordt fosfor,

Cobaltum (int.) wordt kobalt wegens kobaltblauw (W.L.),

Krypton (int.) blijft onveranderd, ondanks cryptogram (W.L.),

Zirconium (int.) wordt zirkonium wegens zirkoon (W.L.),

Ruthenium (int.) blijft onveranderd,

Rhodium (int.) wordt rodium,

Caesium (int.) blijft onveranderd,

Lanthanium (int.) blijft onveranderd,

Promethium (int.) blijft onveranderd,

Thulium (int.) blijft onveranderd,

Rhenium (int.) wordt renium,
Thallium (int.) blijft onveranderd (W.L.),
Bismuth (int.) verliest de h aan het eind (W.L.),
Thorium (int.) en alle niet genoemde namen van de in totaal honderd elementen
blijven onveranderd.

De internationale naam voor zuurstof is oxygenium (fr. oxygène, eng. oxygen) en
in overeenstemming hiermee schreven de chemici vroeger oxydatie, oxyde, oxyderen.
Deze spelling heeft de Woordenlijst overgenomen. Maar nu is kort geleden
internationaal aangedrongen op de spelling oxide voor de zuurstofverbinding aan
een element, in analogie met de uitgang -ide van chloride, sulfide, nitride, carbide
enz. Het is nu dus ook oxideren en oxidatie, maar het blijft oxygas en oxyzuren. Het
is te verwachten dat deze verandering bij een herziening van de Woordenlijst zal
worden gesanctioneerd.

De nieuwe regels met betrekking tot de spelling van de tussenklanken in
samenstellingen hebben ook sommige eenvoudige woorden die in scheikundige
geschriften dikwijls voorkomen, niet onberoerd gelaten. Men schrijft nu druivesuiker
en mierzuur, omdat het eerste lid van deze woorden niet 'noodzakelijk de gedachte
aan een meervoud opwekt', zoals de Leidraad voor de officiële Woordenlijst het
uitdrukt. De chemici, opgevoed met druivensuiker en mierenzuur, zullen daaraan
moeten wennen. Zo kan men er ook mee akkoord gaan het sap van een bes 'bessesap'
te noemen, maar de fabrikant die iedere zomer duizenden kilo's bessen in zijn fabriek
tot bessesap verwerkt, ontkomt er niet aan, dat het eerste lid bij hem wèl de gedachte
aan een meervoud opwekt, zodat hij de gevulde flesjes met 'bessensap' etiketteert.
Ik zou dan ook twee sapsnamen willen onderscheiden: bessesap voor het vocht van
één verdwaalde bes, die op een lichte zomerjurk en op tafelgoed zo'n moeilijk te
verwijderen vlek kan geven, en bessensap in flesjes en over pudding.

Dr. G.J.v.M.

Jaarverslag 1956

Was in 1955 het congres te Amsterdam het hoogtepunt van onze werkzaamheden,
in 1956 heeft een niet minder belangrijk feit plaats gehad.

Ons congres was een aansporing tot grotere ontplooiing, doch het stond het bestuur
wel duidelijk voor ogen dat een grootscheepse uitbreiding niet te verwezenlijken is
met de beschikbare krachten van de bestuursleden alleen. Zij toch zijn allen mensen
uit het gewone, zakelijke leven die slechts in hun spaarzame vrije tijd hun krachten
aan Onze Taal kunnen wijden.

Stelselmatig te werken voor Onze Taal is alleen mogelijk voor iemand die hiervoor
speciaal wordt aangewezen en er een groot gedeelte van zijn dag aan kan besteden.
Uit die overweging is de gedachte opgekomen een vaste secretaris aan te stellen.
Aan dit ambt is onvermijdelijk een vaste bezoldiging verbonden.

Ieder die iets van het Genootschap afweet, zal begrijpen dat een vaste secretaris niet uit eigen middelen betaald kan worden. Daarom heeft het bestuur zich ingespannen om de belangstelling voor Onze Taal, die reeds bij de rijksoverheid aanwezig was, zodanig te vergroten dat wij in het genot van een subsidie zouden worden gesteld.

Ten einde daartoe te geraken moesten wij de statuten wijzigen. Op 25 februari is een ledenvergadering gehouden, die de nieuwe statuten heeft goedgekeurd en zich met de plannen van het bestuur heeft verenigd. Op 17 mei is de koninklijke goedkeuring verleend en daarmee beschikken we thans weer over goed aangepaste statuten en een naar de eisen des tijds opgesteld huishoudelijk reglement.

Tegelijkertijd was bij het Ministerie van O., K. en W. een aanvraag tot subsidie ingediend, die daar - uiteraard tot onze grote vreugde - een willig oor heeft gevonden. Op 4 augustus ontvingen wij het bericht dat de minister voornemens was een subsidie van f 10.000, - op de begroting te plaatsen. Eind december heeft de Tweede Kamer de begroting aangenomen zodat de subsidie als zeker kan worden beschouwd.

Hierdoor zijn onze geldmiddelen in belangrijke mate versterkt. De plannen tot uitbreiding van onze werkzaamheden en tot werving van nieuwe leden kunnen nu in het nieuwe jaar verwezenlijkt worden.

Aan de voorbereiding voor het congres heeft een onzer leden - tot dusver slechts aan de redacteur bekend als een belangstellende en kritische lezer - een krachtig aandeel gehad. Met juiste stuurmanskunst heeft hij richting gegeven aan het werk en metterdaad heeft hij hulp verleend. Dit was voor de voorzitter aanleiding hem uit te nodigen tot het bestuur toe te treden. Op 25 februari hechtte de ledenvergadering haar goedkeuring aan de benoeming van de heer R.A. Warmenhoven, waardoor in de vacature-De Block op een hoopvolle wijze was voorzien.

Toen de statutenwijziging tot een goed einde was gebracht, heeft de heer Muller de tijd gekomen geacht om zijn taak als penningmeester neer te leggen. Zeventien jaar lang heeft hij nauwgezet een lastig onderdeel van het bestuurswerk verricht. Het bestuur is hem zeer erkentelijk voor zijn werkkraft die hij aan het nogal omslachtige penningmeesterschap zo vele jaren lang heeft gegeven. Gelukkig blijft de heer Muller als bestuurslid behouden; wij zouden zijn oordeel bij de beraadslagingen niet graag willen missen.

Het belangrijke ambt van penningmeester moet bij voorkeur bekleed worden door een financiële deskundige. Om die reden is de heer M.J.F. Donkers, drs. in de economie en accountant, uitgenodigd in het bestuur zitting te nemen. De uitnodiging is aanvaard en de algemene ledenvergadering op 14 juli heeft zich verenigd met het voorstel tot benoeming. Zo is ook in deze vacature op gelukkige wijze voorzien.

Ten opzichte van de lezerskring is 1956 een weinig vruchtbaar jaar gebleken. Wel zijn er ca. 500 nieuwe lezers bijgekomen, maar er zijn ook ca. 400 oude afgevallen. Alle nieuwe belangstelling stemt evenwel tot verheugenis.

Hoewel aan het bestuur luisterrijke zalen zijn aangeboden voor de viering van het 25-jarig bestaan, is het bij een dubbel nummer van ons maandblad gebleven. In dat jubileumnummer zijn uitspraken aangehaald van hen die in het verleden zoveel voor ons Genootschap hebben gedaan, en zijn artikelen opgenomen van leden van onze Raad, die ons doen gevoelen hoe voorzichtig het taalgebruik beoordeeld dient te worden.

Het is ons een genoegen te kunnen mededelen dat wij met de V.B.O. zeer goede betrekkingen onderhouden. Enkele van onze leden hebben in juni de Taaldag in

Knokke bijgewoond. De redacteur hield er een voordracht over goed en slecht Nederlands.

De Vlamingen overwegen het stichten van een Taalcentrale. Zij rekenen daarbij op onze medewerking. Bij de uitwerking van het plan zal onze redacteur als vertegenwoordiger van het Genootschap deelnemen.

De financiële resultaten van 1956 zijn niet gunstig. De som van de uitgaven is tot f9.646,- gestegen, doch de inkomsten vertonen een tekort van f376,-. De rekening is vereffend daar het kapitaal is aangesproken. Het is echter een geruststelling te weten dat de subsidie o.a. is aangevraagd om bepaalde verhoogde uitgaven te kunnen dekken. In het volgende jaar behoeft daarom geen tekort gevreesd te worden.

In het afgelopen jaar is een bredere basis voorbereid voor de organisatie van ons Genootschap. Moge de ontplooiing van het werk nu spoedig volgen!

Ir. J.P. Smits, secretaris.

Financieel Verslag over het jaar 1956 van het Genootschap 'Onze Taal'.

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 5 van het Huishoudelijk Reglement, breng ik U hierbij verslag uit van de financiële aangelegenheden van het Genootschap over het boekjaar 1956.

Het jaar 1956 sloot met een nadelig saldo van f376,65, dat ten laste van de kapitaalrekening werd afgeboekt.

De opbrengst van contributies en abonnementen was over 1956 f9.023,98, of bijna f1.000,- meer dan over het voorafgaande jaar (f8.058,45).

De kosten van het tijdschrift beliepen over 1956 in totaal f9.469,43. Dit is ruim f1.700,- meer dan in 1955 (f7.740,65).

De interestbete was f245,39 (1955: f291,66). Aan kosten van administratie, vergaderingen en porti werd betaald f168,04 (1955: f187,36).

De kascommissie, bestaande uit de heren A. Wellensiek en D. Ubbels, heeft op 25 maart 1957 de administratieve verantwoording over 1956 gecontroleerd. Voor de bevindingen van deze commissie verwijs ik naar het door haar uitgebrachte verslag.

Drs. M.J.F. Donkers, penningmeester.

Anderen over hen-hun

(N.D.) Die geleerdigheid over de renaissance doet niets ter zake. Wij behoeven niet te weten hoe het vroeger was: het is nu al erg genoeg. Voor mij staat vast: er is een verschil tussen hen en hun; ieder die zijn taal goed wil gebruiken, dient zich eraan te houden.

(T.v.I.) Wij, Nederlanders, weten van regelen. We zijn bezig de Zuiderzee op te ruimen, straks komen de zeegaten bij Zeeland aan de beurt, de hele tuinbouw van het Westland moet verhuizen naar een paar eilanden, de grachten worden parkeerplaatsen.. Als de mens zó ingrijpt in zijn omgeving, waarom dan ook niet in de taal? En dan niet in de betrekkelijk gemakkelijk oplosbare spellingkwestie, maar in de echte omgangstaal. Een voorstel: persoonlijk voornaamwoord 'hen' voor personen, 'ze' voor niet-personen en als bezittelijk voornaamwoord 'hun'. Dan hebben we drie wel onderscheiden rijtjes en de schrijvers over twintig jaar zullen ons dankbaar zijn. (C.) Ik geloof niet dat wij in Zuid-Nederland de hen-hun-regel beter toepassen dan de Noordnederlanders. Zuidnederlanders die A.B.N. spreken,

maken evenveel ‘fouten’. Uw vaststelling dat het A.B.N. in België sterk op de geschreven taal georiënteerd zou zijn, acht ik enigszins overdreven. Voor beschaafd sprekenden kan er in ieder geval geen sprake zijn van een oriëntatie op de schrijftaal wat het gebruik van hen-hun betreft.

(M.) U vraagt bij een citaat uit Coolen, of een Brabander werkelijk zou zeggen: moeder bindt ze den

wollen das enen keer of drie rontelom hunnen hals, ze doet hen hun wanten aan. Bij Coolen moet men voorzichtig zijn, vooral als het gaat om de n. Brabants zou zijn: de wollen das ene keer of drie; het woordje ‘hen’ is er helemaal naast: het moet zijn ‘ze’ en in plaats van ‘hunnen hals’ zou een Brabander ‘d'ren hals’ gezegd hebben.

‘Hun’ in plaats van ‘hen’ is eigenlijk normaal goed Nederlands, het omgekeerde berust inderdaad op hypercorrectie. Er komt nu een tendentie tot het invoeren van een nieuw onderscheid: hun - bezittelijk voornaamwoord, hen - persoonlijk voornaamwoord. ‘Haar’ voor het vrouwelijk meervoud leest men veelvuldig, hoewel het in de gesproken taal niet gangbaar is. Er zijn veel schrijvers die hier geen ‘hun’ aandurven.

(A.R.) Als Vlaming lees ik de zin van Bomans ‘bovendien zult gij hen die u kwaad doen, vergeven’ als ‘bovendien zult gij hen die u kwaad doen, trakteren op een boterham met arsenicum.’

Samenstellingen met neven-

(M.v.B.) Wij zitten met de moeilijkheden van neven-. In ons bedrijf is ‘nevenkosten’ zeer gebruikelijk als bijv. ‘nevenstaande afbeelding’. Wij zien ook een verschil in ‘nevenprodukt’ en ‘bijprodukt’. ‘Neven’ is toch eigenlijk ook goed Nederlands? Kunt u ons helpen aan een lijst met goedgekeurde ‘neven’-samenstellingen?

(Red.) Als u elke keer bij de neven aan de nichten denkt, zult u de samenstellingen met neven gauw gaan vergeten: nevenkamer-nichtenkamer, nevenblik-nichtenblik. Maar met dit flauwigheidje bent u er niet. Slaan we een degelijk vaderlands boekwerk op: WNT deel IX: ‘Vooral in de 19e eeuw heeft men een groot aantal samenstellingen gevormd met neven als eerste lid. Vele daaronder zijn nabootsingen van Hoogduitsche woorden, en dikwijls dient hier nebenom datgene aan te duiden want bij ons door bij- wordt uitgedrukt, t.w. het begrip van iets bijkomstigs, in tegenstelling met een hoofdzaak... Doch men moet daarvan onderscheiden die samenstellingen waarin neven- eenvoudig aanduidt “naast iets zijnde”, ook zonder het denkbeeld van ondergeschiktheid. Deze zijn in het Nederlandsch beter te verdedigen en drukken iets anders uit dan samenstellingen met bij-’.

En nu de neven over de grens jagen. Wij zullen u helpen met een (klein) lijstje.

nevenbaan - bijbaan
 nevenaccent - bijaccent
 nevenartikel - toegevoegd artikel
 nevenbank - bijbank, hulpbank
 nevenbedoeling - bijbedoeling
 nevenbegrip - bijbetekenis
 nevenerfgenaam - medeërfgenaam
 nevenfiguur - bijfiguur
 neveninkomsten - bijinkomsten, emolumenten
 nevenkamer - bijkamer, zijkamer
 nevenkosten - bijkomende kosten
 nevenomstandigheden - bijkomende omstandigheden

nevenpersoon - ondergeschikt persoon, figurant
nevenprodukt - bijprodukt
nevenspoor - zijspoor

Wij waren, eerlijk gezegd, van mening dat de Duitse neven-woorden in onze taal hard aan het achteruitgaan waren. Zijstraat, bijzaak, ondertitel, bijkantoor, zijlaan, e.d. hebben toch geen nieuwe concurrentie meer te duchten van de neven-? Het staat u natuurlijk volkomen vrij 'nevenprodukt' naast 'bijprodukt' te handhaven, maar dan moet u 'nevenprodukt' in ieder geval zien als een gelijkwaardig produkt en niet als iets dat 'toevallig' ook nog voortgebracht wordt na en naast het hoofdprodukt.

Modern woordenboek

(R.C.) Met belangstelling heb ik kennis genomen van het in de februari-aflevering van O.T. gepubliceerde overzicht van de Nederlandse woordenboeken. Het bevreemt mij echter wel enigszins dat het 'Modern Woordenboek' van Prof. Dr. J. Verschueren (uitgave Brepols, Turnhout) niet wordt vermeld. Bedoeld werk is opgevat als een combinatie van een taalkundig woordenboek en een kleine encyclopedie, ongeveer zoals de Petit Larousse Illustré. Het 'Modern Woordenboek' wordt in Vlaanderen zeer veel gebruikt. Als taalkundig woordenboek biedt het ongeveer evenveel als Koenen. De 6de uitgave werd in overeenstemming gebracht met de nieuwe Woordenlijst. Vlaamse werken zijn m.i. te weinig bekend in Nederland. Ik acht het daarom betreurenswaardig dat - niettegenstaande Benelux - nog steeds zo weinig Vlaamse boeken bij jullie worden geïmporteerd!

(Red.) Gaarne maken wij van deze gelegenheid gebruik het in Vlaanderen zo bekende 'Modern Woordenboek' bij onze leden bekend te maken. Het zijn twee forse delen (A-L en M-Z), tezamen ruim vierduizend kolommen, rijk geïllustreerd en van de nieuwste inlichtingen voorzien. Op taalkundig gebied geeft het de woorden van het A.B.N. met de spelling en uitspraak, het geslacht, het meervoud en de verkleiningsuitgang der zelfstandige naamwoorden, de hoofdtijden der werkwoorden, de etymologie, definities van de woorden met hun verschillende betekenissen, verduidelijkt door voorbeelden, gezegden, synoniemen en tegenstellingen. Voor de bastaardwoorden en de vreemde woorden geeft het de moderne spelling. Voor de Vlamingen is belangwekkend een uitgebreide lijst van foutieve Zuidnederlandse woorden en uitdrukkingen met de daarmee overeenkomende A.B.N.-woorden. Het degelijke en aantrekkelijke woordenboek, waarvan de nieuwste druk werd herzien met medewerking van Prof. Dr. W. Pée en Dr. A. Seeldraeyers, verdient zeker een grotere bekendheid in Nederland.

[Nummer 5]

Het onderwijs in de spraakkunst op de middelbare school

Allereerst dien ik vast te stellen dat ik met het onderwijs in de spraakkunst bedoel het onderwijs in de Nederlandse spraakkunst. Het spreekt vanzelf dat er een groot verschil is tussen het leren van de spraakkunst der vreemde talen en dat van de moedertaal. Een groot onderscheid is dit: Het taalgevoel onzer leerlingen is veel fijner ten opzichte van hun eigen taal dan van die der buitenlanders. Daaruit volgt dus dadelijk dat een aantal dingen in het Nederlands voor hen zo van zelf spreken dat we daarover geen woord behoeven te zeggen. Dat dit niet altijd wordt ingezien, kan aanleiding geven tot de zo beruchte ‘vervelende’ spraakkunstslessen. Voor alle onderwijs is namelijk een eerste vereiste dat het de leerlingen belang inboezemt. Gaat men nu allerlei dingen herkauwen, die ze allang weten dan kan niet uitblijven dat ze zich vervelen.

In de tweede plaats dient men de aandacht erop te vestigen dat de term ‘spraakkunst’ aanleiding kan geven tot misverstand. Het is volstrekt niet de kunst om de spraak of taal zuiver te leren gebruiken, nog minder is het een sprekkunst. Het zogenaamde spraakkunstonderwijs moet alleen dienen, wat de moedertaal betreft, om fouten te vermijden die men zonder dit onderwijs wellicht zou maken. Maar daaruit volgt dat het nooit doel mag worden, doch dat men het uitsluitend als middel mag bezigen. Wie meent goed Nederlands te kunnen leren spreken en schrijven door zich op de hoogte te stellen van de Nederlandse spraakkunst, heeft het mis. De kennis van het idioom is oneindig veel belangrijker. Alleen door zeer veel goede Nederlandse schrijvers te lezen en door nauwkeurig te luisteren naar sprekers die hun taal weten te hanteren, kan men leren zijn moedertaal behoorlijk te gebruiken. Dit beperkt dus de taak van het spraakkunstonderwijs op de M.S. aanmerkelijk. Er is echter ook nog een andere kant aan dit onderwijs, een kant die m.i. nog te veel wordt verwaarloosd. We zijn sedert jaren bezig te trachten het onderwijs op de M.S. tot een organisch geheel te maken, d.w.z. we proberen ervoor te zorgen dat er niet een aantal vakken los naast elkaar worden onderwezen, dus zonder enig verband; ons hoofddoel is integendeel overal aanknopingspunten en verbindingslijnen te vinden tussen de vakken onderling. Het is dus duidelijk dat men bij het onderwijs der moedertaal zich zal moeten afvragen: wat kan ik doen om dat in de vreemde talen vruchtbaarder te maken en daarom is het mijn vaste overtuiging dat men bij het onderwijs in de Nederlandse spraakkunst ook weleens dingen zal moeten behandelen, die voor de kennis van onze moedertaal van weinig belang zijn, ja zelfs overgeslagen zouden kunnen worden.

Laat mij dit met enige voorbeelden mogen verduidelijken. Sedert men de buigingsuitgangen niet meer schrijft, is natuurlijk het belang van het verschil tussen een koppelwerkwoord en een hulpwerkwoord aanzienlijk verminderd. Vroeger moest men weten dat ‘zijn’ een koppelwerkwoord is in een zin als: ‘die man is mijn goede vriend’, want door deze wetenschap wist men dat men moest schrijven: mijn goede vriend en niet mijn goede vriend. In een zin als: ‘hij schijnt de beste van allen’ kon men niet schrijven: ‘hij schijnt de n beste n van allen’, omdat bij een

koppelwerkwoord geen vierde naamval (voorwerpsvorm) kon gebruikt worden. Met andere woorden: voor het Nederlands is het verschil van functie tussen deze twee werkwoordsoorten zeer gering, wat het prak-

tisch belang voor het juist gebruik der volgende woorden aangaat. Toch zou ik, met het oog op het leren van Duits en Latijn, zeker niet durven aanraden de bespreking van de koppelwerkwoorden nu maar achterwege te laten. Aangezien de lijdende vorm van een werkwoord meestal een vrij onnatuurlijke uitingsvorm in onze taal is, waarvan wij, helaas, in geschreven taal een nog veel te ruim gebruik maken, zou ik toch ook hier zeker niet aanraden de behandeling van lijdende en bedrijvende vorm (zinsbouw met worden en zonder worden) maar na te laten. Want voor de leerlingen die Latijn moeten leren, is de kennis hiervan onontbeerlijk. Ditzelfde geldt b.v. van de wederkerende werkwoorden in verband met het Frans (de verandering der deelwoorden in sommige gevallen). Zo is m.i. het behandelen van de verschillen tussen soortnamen, eigennamen en stofnamen voor het Nederlands van weinig belang, maar voor degenen die Engels moeten leren, staat dit anders.

Ook het verschil tussen tot, voor, na en dergelijke woorden, al naar ze voegwoorden of voorzetsels zijn, heeft voor onze moedertaal niet veel belang, evenmin als het verschil b.v. tussen het voegwoord toen en het bijwoord toen. Maar voor het leren van het Frans is dit van het hoogste belang. Wie het verschil tussen de functie van deze woorden niet kent, zal er nooit achter komen, wanneer hij alors en wanneer lorsque, wanneer jusqu'à en wanneer jusqu'à ce que, après en après que moet gebruiken.

Met deze voorbeelden heb ik willen aantonen dat m.i. onomstotelijk vaststaat dat het spraakkunstonderwijs in de Nederlandse taal dienaar moet zijn van de vreemde talen. Er zijn nog altijd leraren die dit niet inzien en dus niet medewerken aan het organisch maken van ons onderwijs.

Een tweede punt dat we niet mogen verwaarlozen, is de kwestie van de naamgeving (terminologie). Het is niet te weerspreken dat onze spraakkunst nog altijd voor een groot deel berust op de Latijnse, waaruit volgt dat er weleens wat onnatuurlijks ligt in de termen die wij gebruiken. In het algemeen ben ik een vijand van het gebruik van vreemde woorden. Maar, wanneer een vreemd woord evenveel of even weinig zegt als een Nederlands, dan kunnen er gevallen zijn waar het vreemde woord de voorkeur verdient. Dat men b.v. slapen een w e r k woord noemt, is voor een kinderebrein niet zo eenvoudig, want als je slaapt, werk je juist helemaal niet. Het komt mij voor dat er niets tegen is maar van een verbum te spreken. Dit geldt b.v. ook voor water als z e l f s t a n d i g naamwoord. Als men hier van substantief spreekt, heeft men bovendien nog het voordeel dat deze termen voor een groot deel in de vreemde talen ook al te begrijpen zijn. Enkele termen als koppelwerkwoord of voornaamwoord zeggen wat meer. Men dient dus een keuze te doen. Indien een woord werkelijk helpt een zaak te verduidelijken, kan men zowel de Latijnse als de Nederlandse naam bezigen. Is dit niet het geval, dan zou ik in 't g e b r u i k de voorkeur aan de Latijnse term geven, zonder de leerlingen geheel onkundig te laten van de Nederlandse term, aangezien ze inzonderheid bij verwisseling van school of leerboek er nadeel van zouden kunnen hebben, indien ze de Nederlandse termen niet kenden.

Een andere vraag die men soms hoort, is, of het ontleden zijn nut heeft. Ik meen van ja, mits men niet overdrijft. De neiging die op het ogenblik op het examen voor Nederlands M.O. A dikwijls bestaat, tot de uiterste bijzonderheden af te dalen, heeft m.i. niet gunstig op ons onderwijs gewerkt. Jongelui die dit examen hebben afgelegd, zijn net als alle andere examinandi, ze brengen onwillekeurig in de school over wat op hun examen als zeer gewichtig werd voorgesteld. Ik meen bespeurd te hebben

dat vooral jonge leraren aan de ontleding een overdreven waarde hechten. Te erger wordt dit, als ze uitgaan van de volkomen averechtse mening dat men voor het begrijpen van een zin nodig heeft die te kunnen ontleden, want het is juist omgekeerd: men kan een zin alleen goed ontleden indien men deze goed begrijpt. Intussen ben ik er ver vandaan te menen dat ontleding nutteloos zou zijn. Het is vaak, vooral bij poëzie of ingewikkeld proza een soort van controle voor zichzelf, men maakt zich de betekenis door ontleding beter bewust. Maar men overdrijve niet. Ook voor de vreemde talen, inzonderheid Duits en Latijn, kan het zijn nut hebben, de voornaamste delen van een zin goed te leren onderscheiden, d.w.z. zich bewust te maken wat er eigenlijk staat.

Dat men het spraakkunst o n d e r w i j s zou moeten voortzetten ook in de hoogste twee of drie klassen van H.B.S. of Gymnasium, lijkt mij een vergissing. Natuurlijk zal men soms de kennis, opgedaan in de eerste drie klassen, nog wel eens toepassen. Ik denk b.v. aan het lezen van Starings gedichten, maar er zijn zoveel andere belangrijker dingen te doen in de hogere klassen dat men er geen tijd voor zal vinden. Want spraakkunst- en spellingonderwijs is heel wat anders dan t a a l onderwijs. De hogere klassen moeten vooral onderwijs hebben in de verschillen die er bestaan tussen gewone taal en verheven taal, tussen zuivere beeldspraak en bombast, tussen synoniemen en woorden die iets op elkaar lijken, zonder daarom synoniem te zijn; vooral moet men er naar trachten een goede smaak voor wat echte letterkunde is, aan te brengen. Er komt zich zoveel als goed aanmelden in onze dagen dat de toets der kritiek niet kan doorstaan. Wij moeten onze leerlingen tot zelfstandig denkende mensen trachten op te voeden, niet tot napraters. En daarvoor is zoveel tijd nodig dat we geen gelegenheid zullen vinden in de hogere klassen spraakkunstonderwijs te geven, wat ik, zoals gebleken is uit hetgeen ik hiervóór schreef, ook niet betreurt.

Dat de L.S. de animo voor de spraakkunst vermindert, kan weleens het geval zijn. Maar het is nu eenmaal noodzakelijk dat men daar de zinsdelen leert onderscheiden, een werkwoord leert vervoegen en het verschil in gebruik tussen sterke en zwakke werkwoorden. De middelbare school kan daarop dan goed voortbouwen. Ik acht het echter een grote dwaasheid in deze laatste een aantal dialecten te behandelen, die in 't algemeen noch leraar, noch leerling goed kennen.

Sedert een grote spraakkunst ongeveer een derde van zijn ruimte daaraan wijdde, is het hier en daar mode geworden dit ook te doen. Ik acht dit tijd verknoeien. Waarop moet de M.S. echter wel letten en blijven letten? Behalve op de hierboven besproken onderwerpen, vooral ook op de verschillen in vervoeging van werkwoorden als vergeten (hebben of zijn), volgen (hebben of zijn), evenzo op de verschillen in vervoeging van woorden als brouwen, prijzen, scheppen, stijven, zweren die een geheel verschillende betekenis krijgen, naarmate ze sterk of zwak zijn.

Wat de spelling betreft, daarvan moet men behandelen wat bij de spelling van 1934 van belang was. Het nieuwe van 1955 staat nog te veel op losse schroeven om er met zekerheid veel aan te kunnen doen.

Bij spellingmoeilijkheden denk ik dan vooral aan ou-au, ij-ei, villa's-villaatjes e.d. en de verkleinwoorden.

Voor de voornaamwoorden is hoofdzakelijk van belang dat onze leerlingen het gebruik van 'dat' en 'wat' goed kennen, iets waaraan tegenwoordig nogal wat ontbreekt, getuige zinnen als: 'het huis, wat ik gekocht heb'. Een andere spelregel waartegen veel wordt gezondigd is het juiste gebruik van uitdrukkingen als de verlote (niet: verlootte) prijzen, het gesmede (niet: gesmeedde) hek en niet te vergeten het verschil tussen een overrede man en een overreden man.

Ten slotte mag men niet verwaarlozen het verschil tussen enige, enigen, vele, velen e.d. En wat de samengestelde zin betreft, dient men de aandacht te vestigen op de zoveel voorkomende verkeerde constructie: Na een poosje gepraat te hebben, werd de tocht voortgezet. Hier moet de noodzaak van een logisch onderwerp voor een beknopte zin duidelijk worden.

Kort samengevat is dus mijn mening: 'men mag het spraakkunstonderwijs op de M.S. niet verwaarlozen, maar men bedenke toch vooral dat het alleen middel moet zijn en nooit doel mag worden en ook dat men een taal nooit goed leert door alleen maar spraakkunstregele toe te passen.

Dr. F.C. Dominicus.

Snipsnaarderijen

(J.Z.) Ik ken van thuis (Drachten, dus Friesland) het woord 'sniepssnaren'; dat waren, dacht ik, *d i n g e n* van zeer geringe of geen waarde, maar toch 'dingen' en dus niet hetzelfde als 'beuzelingen'. Mijn vader, die kleermaker was, sprak ook - in het Fries dus - van 'sniepels' (misschien is de spelling wel fout) en bedoelde daarmee dan de 'snippers' die hij van de stof knipte om daaraan het juiste patroon te geven. Het waren echter stellig niet de grotere lapjes die afvielen bij het knippen en later bij reparatie nog konden worden gebruikt, maar het afval dat werd afgeknipt tijdens het maken van het kledingstuk.

Faai

(J.Z.) Dit woord ken ik van thuis, maar dan steeds in hetzelfde verband, nl. 'dat is een faai teken', waaronder ik altijd heb verstaan een slecht, een ongunstig teken; een teken dat het wel niet goed zou kunnen aflopen. Dit begrip zal wel verwant zijn aan wankel, maar je kunt in bovenstaande zin m.i. faai toch niet vervangen door wankel.

Lif(t)ster

(Mr. v. H.B.) In twee dagbladen heb ik op dezelfde avond het zonderlinge woord ‘lifster’ gesignaleerd. Men gaat nu dus al schrijven ‘lifters en lifsters’. Hoe komen nu die twee bladen, in Rotterdam en Groningen, tegelijk aan die curiositeit?

(Red.) Vermoedelijk hebben ze hetzelfde telexbericht overgenomen, met of zonder de fout. Fout, immers, blijft het, al is het nog zo begrijpelijk. Nemen we maar gerust ook van onszelf aan dat we ‘liftster’ zo uitspreken. We zeggen ‘vastellen’ maar schrijven ‘vaststellen’.

Coaster

(R.) Met ergernis heb ik gezien dat op een der zomerpostzegels als tekst voorkomt ‘coaster’. Wij hebben daar toch het zo tekenende Nederlandse woord ‘kustvaarder’ voor. Onze PTT moest toch beter weten!

(Red.) Wij hebben aan PTT gevraagd wat de reden ervan was dat ‘kustvaarder’ voor ‘coaster’ moest wijken. De hoofd directeur deelde ons mede dat betreffende dit woord terdege overleg is gepleegd met de officiële deskundige instanties. Hij schrijft o.a.: ‘Om verschillende redenen is tenslotte aan het woord ‘coaster’ de voorkeur gegeven. Als voornaamste overweging heeft hierbij gegolden dat het woord ‘kustvaartuig’ of ‘kustvaarder’ technische moeilijkheden opleverde in verband met de beschikbare ruimte. De Engelse benaming wordt trouwens in scheepvaartkringen algemeen gebezigd en aan dat woord wordt een ruimere betekenis toegekend dan aan het in de praktijk niet gebruikte woord ‘kustvaarder’. Onder ‘coaster’ wordt ook verstaan een vaartuig dat niet alleen langs de kust vaart, maar ook de zeeën oversteekt. Tenslotte heeft ook als zeer belangrijke overweging gegolden dat de aanduiding ‘trawllogger’, voorkomende op een der andere zegels uit deze serie, op grond van deskundig advies niet door het Nederlandse ‘treiler’ of ‘treillogger’ is vervangen.

Om de (andere) maand

(F.M.G.) Wat is het ‘om de maand’ of ‘om de a n d e r e maand’, bijv. in de zin: deze adverteerder plaatst om de (andere) maand een advertentie in ons blad.

(Red.) Met het woordje ‘om’ kan men het begrip van afwisseling uitdrukken: om beurten, beurt om beurt, om beurt. Dit verschijnsel komt ook voor bij tijdsbepalingen met een zg. rangtelwoord: ‘om de derde dag’ wil zeggen: twee dagen niet, de derde dag wel. Het woord ‘ander’ heeft de oude betekenis van een rangtelwoord (tweede) en is in deze ‘om’-uitdrukking gebruikelijk. De uitdrukking luidt dus ‘om de andere maand’. Daarnaast bestaat ‘om’ in een uitdrukking om een zekere regelmaat in tijdsverloop vast te stellen, nl. ‘om’ met een gewoon telwoord: om de vier woorden begint hij te hoesten, dus hij zegt vier woorden en dan hoest hij. Hiermee komen we in een knoop, want in plaats van ‘om de derde dag’ kan men ook zeggen ‘om de drie dagen’. Men zou dan, abusievelijk, kunnen redeneren: drie dagen niet, de vierde wel, terwijl het moet zijn: twee dagen niet, de derde wel. Als we zeggen ‘om de zes bladzijden moet ik even rusten’, bedoelen wij ‘zes bladzijden lezen en na de zesde bladzijde rusten’. Zo betekent ‘om de twee dagen’ hetzelfde als ‘om de andere dag’, nl. één dag wel, één dag niet. Of kunnen wij, gelijk vele anderen, niet goed tellen?

Jaar en dag

We zijn geholpen. De uitdrukking die ‘een lange tijd’ betekent en ons onverklaarbaar leek, stamt uit het recht en komt daar menigmaal voor in betrekking tot de regels over het bezit en de verjaring. De term betekende oorspronkelijk een vol jaar, een jaar waarvan de begindag voor de berekening niet werd medegerekend. Later is men met ‘jaar en dag’ andere termijnen gaan aanduiden, zoals een jaar en zes weken of een jaar, zes weken en drie dagen. Ons lid de heer W.K. haalt een oude tekst aan uit het Handvest van Haarlem (1245):

Soe wat poirter vaderlick guet ofte yemants erve coept, die scepenen te jeghenwoirde, ende sonder wederroepen

jair ende dach besidit of meer, die besitter dies guets na dien termijn, al ist dat hem yemant beclaget, hij en is niemant sculdich dair of te antwoirden.

Akoestisch

Wij kregen onlangs te maken met ‘akoestische tegels’, dit zijn houtvezelplaten die bestemd zijn om de akoestiek in kamers, zalen e.d. te verbeteren. Iemand viel deze benaming aan, daar de platen zelf niet akoestisch zijn, maar alleen het doel hebben de akoestiek te verbeteren. Het woordenboek erbij gesleept! Akoestisch: 1. op het gehoor werkend, door het gehoor kenbaar; 2. betrekking hebbend op de akoestiek. We hebben het woordenboek dichtgeklapt en de ‘akoestische tegels’ onze zegen gegeven. Vergeet niet dat een bijvoeglijk naamwoord ook indirect gebruikt mag worden! Is een luie stoel een stoel die lui is? Een elektrische locomotief een locomotief die elektrisch is? Een juridisch student een student die juridisch is? Een Frans boek een boek dat Frans is? Daarom zijn die tegels ook akoestisch.

U vraagt

vragen over hoe-moet-ik-het-spellen. Sinds augustus 1954 verkeert schrijvend Nederland in onzekerheid. Daarvóór wist iedereen alles. Nu stapelen de spellingvragen zich bij ons op. Hier volgt een greep van de laatste weken. □ Is dat goed: ter e n r e zijde? Wij vinden dat goed. Het is een heel mooi stuk letterfolklore. Te uwer geruststelling: ‘ter e n e zijde’ is ook goed. □ Afbreken: ‘in-dus-tri-e-le’ en niet ‘in-du-stri-enz.’ omdat wij ‘dus’ zeggen en niet ‘duus’. Vindt u dat goed? Zo ook ‘in-cog-ni-to’ en niet ‘co-’ omdat wij niet ‘koo’ zeggen. Dit is ons huismiddeltje. □ De bastaardwoorden. Een klank ee die als oe werd gespeld wordt, of wordt bij voorkeur, als e(e) geschreven. Celibaat, feniks, penitentie. Pas op: amoebe, oecumenisch, oedeem. Hierin klinkt de zeer fijne eu. Waarom dat zo is? Daar zit iets Grieks achter dat via een of andere vreemde taal ons bereikt heeft; ‘economisch’ heeft ook zo iets Grieks. We zitten er wel mee in. □ Het streepje is een van de moeilijkste tekens uit ons alfabet: Zeeuws-Vlaams (het eerste lid is zelf een aardrijkskundig woord), maar Zuidoostdrents. □ Geen streepje in ‘lagedrukgebied’, wel in ‘door-de-weekskostuum’. De regel is moeilijk: tussen de afzonderlijke woorden van het eerste lid van samenstellingen waarvan het eerste lid bestaat uit twee of meer woorden die, wanneer ze geen dienst doen als lid van een samenstelling, gescheiden worden, staan streepjes, maar zijn de afzonderlijke delen van het eerste lid een zelfstandig naamwoord en een voorafgaand bepalend woord, dan schrijft men de delen aaneen. Zegt het voort! Maar denk er telkens bij ‘in het algemeen’, want we kennen enige uitzonderingen: onderzeeboot, bolvormige-driehoeksmeting. □ De benzine is duur, maar is hij of zij nu duur? Ons redt de nieuwe aanduiding v(m). En nylon (stofnaam) is hij en het. Het beenomhulsel, geweven van gesponnen kunstharsen, dat nylon heet, is alleen maar hij, tenminste voor een niet-Vlaamse zij. We komen er heus wel uit. □ ‘Een heerlijk sjuutje’, zei de kok, toen hij de jus over het vlees goot. Is die spelling goed? Jammer dat wij, Nederlanders, zo gul zijn met die-tjes; we moeten het toch kunnen spellen.. Raar is ‘justje’: ‘lustje dit justje?’ Laat u dat ‘sjuutje’ maar of ietwat Franser ‘zjuutje’. Officieel goed is ook ‘dineetje, cafeetje, coupeetje’, net zo officieel als ‘colliertje, cacheneztje’. □ Afdeling twee van

‘U vraagt’: de barbarismen: ‘een keuze maken’ is ‘een keuze doen’ (to make a choice), ‘verdenking scheppen’ is ‘verdenking opvatten, krijgen’ (Verdacht schöpfen), ‘een tegenstelling scheppen’ is ‘een tegenstelling vormen, maken’. ‘Zich scheppen’ zien wij liever vervangen door ‘uitdenken, zich voorstellen’. In overdrachtelijke zin gebruikt heeft ‘scheppen’ bijna uitsluitend een gunstige betekenis. □ ‘Gekweld van de hoofdpijn’ is ‘gekward, geplaagd door de hoofdpijn’. □ ‘Toen hij zijn grote studiereis aantrad’ is ‘toen hij zijn grote studiereis begon’. □ ‘Het moderne schoonheidsideaal staat ons nader dan het vreemde ideaal van de Grieken.’ Dat ‘nader staan’ vinden we verdacht. Wij kennen het wel in ‘het huilen stond hem nader dan het lachen’. Het Duitse ‘näher stehen’ betekent ook ‘meer met zijn eigen natuur overeenkomen’. □ ‘Verweduwd’ is geen Nederlands, ook al gebruikt Couperus het in Eline Vere. □ ‘De mogelijkheden zijn vele’. Dat is ons probleem (van de maand - krijgt u langzamerhand ook niet genoeg van al die van-de-maands?). Mag dat zo maar? ‘De mogelijkheden zijn sommige’, gaat ook niet, maar ‘de mogelijkheden zijn vele..’ □ Afdeling drie: spreekwoorden en gezegden. ‘De kogel is door de kerk’. Voor deze, al bijna tweehonderd jaar oude uitdrukking weet men geen goede verklaring. Wij hoorden eens twee pubers (laag taalniveau..) ruzie maken in een autobus; de een zei tot de ander ‘druk je snor’, hetgeen redelijkerwijze alleen maar ‘ga heen’ kon betekenen. Zie, daarvoor weten wij ook geen verklaring. Of het zevenjarig zoontje (brutaal taalniveau..) dat tegen zijn vader zeide: ‘Jij kunt het weten, want jij hebt een bel op je fiets!’ Over tweehonderd jaar kunnen de Nederlanders onder de b van bel in het spreekwoordenboek vinden dat voor die uitdrukking geen bevredigende verklaring bestaat. Het Nederlands is een bloemrijke taal. □ Bloemrijk is ook ‘de kool en de geit sparen’. Iedereen kent toch wel het raadselverhaaltje van de man die een kool, een geit en een wolf in een bootje naar de overkant moest brengen. □ De raadseltjes vormen afdeling vier. Sinds kranten en weekbladen overgegaan zijn tot ‘woordenraadsels’ waarmee grof geld is te winnen, worden wij bekogeld met vragen als: is ‘gesteld dat’ iets anders dan ‘aangenomen dat’, wat is het verschil tussen ‘bemoedigen’ en ‘aanmoedigen’, kan ‘onkundig’ een bijwoord zijn, heeft een ‘gordeldier’ tanden, is het ‘de waarde taxeren’ of ‘op de waarde taxeren’, is ‘aanvechtingen’ hetzelfde als ‘verzoeking(en)’ enzovoorts. Iedere week nieuwe hoop op duizenden guldens. Men heeft ons verteld dat tegen het einde van de week de Openbare Leeszaal bestormd worden wegens de daar aanwezige woordenboeken. Wij zijn opgebeld door een meneer die ons voorstelde 25% van de prijs te geven als wij het formulier voor hem zouden invullen. Hij zou vijftig formulieren kopen en dan met onze antwoorden combineren. ‘U de hersens, ik het geld’, zei hij. Vleiend. Toen wij zaten na te suffen bij de telefoon, vroegen we ons af waarom wij niet hersens en geld zouden kunnen hebben. □ Zoek die raadsels zelf maar uit. U leert er een fraai stukje grammaire raisonnée mede. Wij zullen helpen onder voorwaarde van 10% van de prijs op girorekening Onze Taal.

Mededeling van de secretaris

Aangezien in 1956 het vijfde lustrum van ons genootschap is herdacht, heeft het bestuur besloten nu een lijst samen te stellen van alle woorden, die in de 25 jaar van ons bestaan in het maandblad zijn behandeld. Deze lijst, die nog in voorbereiding is, is in de eerste plaats bestemd voor de leden. Niet-leden kunnen haar t.z.t. op aanvraag ontvangen, tegen een nog nader bekend te maken prijs.

Voor de jaargangen 1952 t/m 1956 worden linnen boekbanden vervaardigd. De prijs hiervan bedraagt *f*1,60 franco. Zij die een dergelijke band wensen te ontvangen, moeten dit vóór 15 juni bij de administratie opgeven. Vijf jaargangen gebonden zijn nog in beperkte oplage beschikbaar tegen de prijs van *f*9,-.

[Nummer 6]

Hongaren leren Nederlands

Het verhaal van die Fransman is al oud. Hij stond in opperste verbazing toen hij merkte dat er mensen waren die geen Frans verstonden. Pourquoi les Allemands disent-ils Schwester quand il est si simple de dire soeur?

Onpraktisch moge in onze tijd die bonte verscheidenheid van twee-drieduizend talen over de wereld zijn, er steekt toch ook weer iets boeiends in. Mensen als wij, in staat te beminnen, te bewonderen, verdriet te hebben, we kunnen ze niet verstaan. Hun gevoelens zijn gelijk aan de onze, het systeem van klanktekens waarmee ze die gevoelens uiten, verschilt op alle punten van het onze.

De talen van de wereld kan men verdelen in groepen en families. De Europese talen vertonen een zekere samenhang in klank, woordbouw en zinspatroon, ze behoren tot de indo-europese taalfamilie. Het Fins en het Hongaars behoren niet tot deze taalfamilie. Men rekent beide talen tot de z.g. Oe-grisch-Finse groep van de Oeral-Altäische talen.

De honderden Hongaren die in het laatste halve jaar in ons land terecht zijn gekomen, zijn ineens geplaatst voor een ontzaglijk verschil in taal: het Nederlands lijkt in niets op het Hongaars. Zij willen zich aanpassen aan de Nederlandse gemeenschap, op den duur deel uitmaken van de Nederlandse gemeenschap en juist de taal is de wondersleutel waarmee men tot die gemeenschap toetreedt.

Uit ervaring weten we hoe men onwillekeurig geneigd is de taalmoeilijkheden van onze Hongaren te onderschatten. Ze leren het al aardig, zegt men, maar bij nader onderzoek blijkt dat dit 'aardig' bestaat uit de kennis van enige tientallen stamwoorden die aangepast zijn aan de meest voorkomende gevallen. Wil men enig inzicht hebben in hun geweldige moeilijkheden, waardoor ze zich nog lang buiten onze onbegrijpelijke gemeenschap zullen voelen, dan moet men een kleine excursie door de Hongaarse taal maken, want - let wel - even moeilijk als het verbijsterend onverstaanbare Hongaars voor ons is, even moeilijk is die oude, schone en vertrouwde Nederlandse taal voor hen.

Wie gedurende enige tijd Hongaars hoort spreken zonder kennis van die taal, krijgt een indruk van een zekere eentonigheid. De klanken zijn sonoor maar somber. Het lijkt wel of de lettergrepen telkens gelijk zijn: een snelle opeenvolging van ak-ak-ak, et-et-et. De oorzaak daarvan is dat het Hongaars een ons geheel vreemd klinkersysteem bezit. De klanken van een woordgroep moeten met elkaar harmoniëren, men krijgt dan combinaties als 'ellenségeskedés' of 'határozatlan'. Dit valt vooral op in verbuiging of vervoeging, men vergelijkte een afleiding van ház (huis) als házamban (in mijn huis) met een afleiding van kert (tuin) als kertemben (in mijn tuin). Daar de klemtoon in het Hongaars, hoe lang het woord ook moge zijn, consequent op de eerste lettergreep valt, krijgt de klankenvloed iets mechanisch, iets eentonigs. Men hoort geen melodie.

Natuurlijk is zo'n indruk te generaliserend, te oppervlakkig, kortom niet veel waard, maar de eerste kennismaking is belangrijk. Hetzelfde overkomt de Hongaren als zij Nederlands horen. De meesten van hen ondergaan onze gesproken taal als een

onafgebroken, tamelijk toonloze stroom klanken, voornamelijk u-u-u-, afgewisseld met wat spetterende medeklinkers als s en st, grappige plofjes als -pje, -tje, -kje en rochelende ggg's, binnensmonds gepreveld en zonder enige 'muziek'.

Daar komt nog een moeilijkheid bij waaraan de leek gewoonlijk niet denkt. Zoals wij bepaalde Hongaarse klankverschillen met onderscheidende waarde niet herkennen (bijv. een korte en een lange eu in örulni = blij zijn en örulni = gek worden), zo herkent de Hongaar sommige van deze Nederlandse klankverschillen niet. Voor hem zijn de i en de ie gelijk, bijv. lid en lied, zo ook de a en de aa, bijv. zal en zaal, zo ook de v en de w. Hij hoort geen verschil tussen bijv.

(in de) w a r , (het is) w a a r , i k v a a r , v a r (ken). Het onderscheid tussen ch en h valt hem lastig: hij zegt ‘gechort’ in plaats van ‘gehoord’. Daar de klemtoon in het Nederlands voortdurend verspringt, kan hij in het begin slecht de grenzen tussen de woorden vaststellen. Een Hongaarse student in Delft schreef in een dictaat: *vreivinvér rigtin velugu valu nutugu funkcsi*. Er is wel enige taalkennis voor nodig om hier uit te halen: wrijving verricht in vele gevallen een nuttige functie! Het voorbeeld geeft ons ook enige aanwijzingen voor de spellingraadsels. Hoewel het Hongaars geenszins een gemakkelijke spelling heeft, vindt de Hongaar in het ‘vereenvoudigde’ Nederlands een groter aantal valstrikken dan in zijn eigen taal: de ei-ij, g-ch, d-dt-tt-t-dd, de -en waarvan de n niet te horen is, de ‘toonloze’ u, die beurtelings als e, i, u, ij en ee wordt geschreven (‘een nuttige lelijkerd’). Voor hem is het een schrale troost te weten dat de Nederlandse spelling in dit opzicht heldere champagne is vergeleken met de modderpoel van de Engelse spelling. Iedereen is gewend vanuit zijn eigen systeem te denken. Waarom schrijf je een u, kunnen wij een Duitser vragen, als je een oe zegt?

De Nederlander is er al heel vroeg aan gewend met vreemde talen om te gaan, hij leert ze op school, hoort ze in de radio, gebruikt ze meer te onpas dan te pas. Het Hongaars heeft maar weinig vreemde woorden; de tegenwoordige jonge generatie spreekt zo goed als geen enkele vreemde taal. Zelfs internationale woorden zijn veelvuldig Hongaars. Paspoort, restaurant, soldaat, kardinaal zijn met kleine, verwaarloosbare verschillen in de Europese talen gelijk, de Hongaarse woorden zijn: *útlevel, étterem, katona, biboros*. In vele woorden van de indo-europese talen ziet men enige samenhang, ze geven houvast. Het telwoord drie is in het Duits, Engels, Frans, Italiaans, Spaans en Zweeds: *drei, three, trois, tre, tres, tre*. Het Hongaars heeft.. *‘háram’*. Vliegen is in dezelfde volgorde: *fliegen, fly, voler, volare, volar, flyga*. Het Hongaars heeft.. *‘repülni’*. Men heeft een gevoel in de ruimte te zweven: het woord had er net zo goed andersom kunnen uitzien. Welnu, precies dat zelfde gevoel heeft de Hongaar tegenover het Nederlands. Elk woord is vreemd. Hij hoort er vijftig, zestig nieuwe per dag, hij onthoudt er maar twee of drie van. De grote woorden zijn onoverzichtelijke klankcomplexen: *bestedingsbeperking, onwetenschappelijkheid*. (Let eens in deze woorden op de waarde van de e en de ij). De kleine woorden neemt hij gauw genoeg op, maar waar zal hij ze plaatsen in een enigszins aanvaardbare zin? Hij vraagt wat dat blijkbaar onmisbare klanksplintertje *er, r* nu eigenlijk wel betekent. Tja, zegt de Nederlander, wat betekent ‘er’? *E r* wordt gedanst, *e r* is niemand, hij ziet *e r* goed uit, ik denk *e r* niet aan, *e r* was *e r* eens, ik heb *e r* eentje, ik zie *e r* geen gat in.. De ijverige Hongaar zoekt in een gedrukte tekst tevergeefs naar *ie*, maar hij hoort het de hele dag: *daar gaat-ie, waar loopt-ie, dat doet-ie, kanniedannie* (men spelt dit: *kan hij dan niet*).

Maar al deze moeilijkheden zijn nog de flauwste flauwigheden vergeleken bij de wirwar van de Nederlandse spraakkunst en zinsbouw, wirwar dan vanuit Hongaars standpunt. Kinderspel is nog dat onze taal twee lidwoorden kent, *het* en *de*, met enige overblijfselen van buiging als *des* en *der* en een aanduidingsstelsel met *hij* en *zij* dat - blijkens van hoger hand verstrekte regels - zelfs de inboorling niet zonder moeite kan toepassen. De Hongaar kent maar één lidwoord. Dat alle Nederlandse woorden op -je ‘het’ zijn, helpt hem een klein eindje, maar met die kennis wordt hij niet wijs uit ‘h e t woord’ en ‘d e moord’. Hij komt daar echter wel over heen. Met de woord en het moord is hij zeker niet onverstaanbaar. Maar wat moet hij met ons ‘hebben’

en 'zijn'? Het zijn twee woorden die bij de tien meest gebruikte van onze taal staan. Het Hongaarse zijn ('van') komt niet voor in 'de jongen is groot' of 'hij is gekomen'. Het wordt 'de jongen groot' en 'hij kwam'. 'Zijn' wordt gereserveerd voor een omschrijving van het idee 'hebben', een werkwoord dat in het Hongaars in het geheel niet bestaat. 'De arme man heeft niets' wordt vertaald met 'aan de arme man is niet zijn niets'. 'Hij heeft mooie boeken' wordt 'szép könyvei vannak' = 'mooie boeken-aan-hem zij zijn'. Een opwekkende denksport.

Bij de voornaamwoorden stuit men op gelijksoortige moeilijkheden. Sommige verschijnselen bestaan in het Hongaars wel, in het Nederlands niet en omgekeerd. Zo kent de Hongaar geen eigenlijk bezittelijk voornaamwoord. Hij drukt het bezit uit met een achtervoegsel: heerlijke rijtjes voor enkelvoud en meervoud. Ház is huis, házam mijn huis, házatok jullie huis. Nog een beetje afwisseling daar de klinkers moeten harmoniëren: kép is beeld, képem mijn beeld, képetek jullie beeld. Draai nu de zaak eens om en bekijk op een achtervoegselmanier onze Nederlandse voornaamwoorden eens: j u l l i e huis, het huis van j u l l i e, j u l l i e komen, o n s huis, van o n s, hij ziet o n s, we schamen o n s. Kunt u beschrijven hoe het in elkaar zit? Een kind kan leren dat 'huis' ház betekent maar wat betekenen dat voor alles-en-nog-wat bruikbare 'ons' en 'jullie'?

Het kenmerk van een agglutinerende taal als het Hongaars is dat ze bepaalde relaties tussen woorden door achtervoegsels uitdrukt. Voor ons gevoel is dat een soort taal-op-z'n-kop. Men ziet dit al in házam - huis mijn, waarin de m het bezit van mij uitdrukt. Relaties van richting, van plaats, van tijd, persoonlijke betrekkingen e.d. drukken wij in het Nederlands uit bijv. door voorzetsels, bijwoorden, een bepaalde positie in de zin: in huis, thuis, geef hem dat ding (i.p.v. dat ding hem). Het Hongaars heeft een rijk gevarieerd stelsel van achtervoegsels. Van een woord als az asztal (de tafel) kan men o.a. maken asztalban, asztalon, asztalnál, asztalba, asztalra, asztalhoz, asztalból, asztalról, asztaltól of met meervoud asztalokban, asztalokon enz. enz. Het duizelt u? De Nederlanders opereren met allerlei voorzetsels: in, op, bij, naar, naar.. toe, met.. mee, van, van.. af, uit, van.. uit, van.. weg, naar.. heen. Bijzonder overzichtelijk is dat zeker niet en het duizelt de Hongaar dan ook even

erg. Wat betekent bijvoorbeeld ons woordje ‘aan’? Het antwoord is niet eenvoudig. Naast de ‘plaats’-betekenis (aan de oever) kan men een hele reeks noemen die voor een buitenstaander geheel systeemloos is: aan de hand van, schuldig aan, geloven aan, iets hebben aan, iets verdienen aan, beginnen aan, aan één stuk, nog afgezien van het feit dat hetzelfde ‘aan’ ook bijwoord is in bijv. hij komt aan (vgl. hij komt aan het ijzer), weten waar je aan toe bent, je kunt er van op aan. Bekijk die laatste vier doodgewone woordjes maar: e r - v a n - o p - a a n . U blijft het antwoord schuldig op (niet aan) de vraag: wat betekent er, van, op, aan?

Het Nederlandse en het Hongaarse werkwoord zijn ook vast niet eeneiige tweelingen. De verschillende vervoegingsmogelijkheden dekken elkaar niet. Zo heeft het Hongaars een voorwaardelijke wijs, een aanvoegende wijs, een persoonlijke en een onpersoonlijke infinitief, een toekomend deelwoord. Het kent een vervoeging zonder en een vervoeging met een lijd. voorwerp. In het laatste geval ‘regeert’ het lijd. voorwerp mee, bijv. látok - ik zie (= ik ben niet blind) en látom - ik zie (iets). De Hongaar staat vreemd tegenover onze lijdende vorm, onze gebiedende wijs en vooral tegenover onze hulpwerkwoorden. Hij kent maar één vorm voor het verleden, wij drie: ik kwam - ben gekomen - was gekomen. Nu is het voor menig Nederlander al een toer uit te leggen wat het verschil is tussen ik kwam - ik ben gekomen - ik was gekomen, of waarom we zeggen ‘ik b e n gekomen’ en ‘ik h e b geslapen’, of wat het verschil is tussen ‘we z i j n naar A. gewandeld’ en ‘we h e b b e n naar A. gewandeld’, voor een Hongaar wie dit gegoochel met hebben en zijn op zichzelf al raadselachtig genoeg voorkomt, is dit een heksetoer.

Tenslotte: de woordschikking. Vrij simpel in het Nederlands, zouden we zo denken: hoofdzin - ik kom morgen, bijzin - dat ik morgen kom. Ook wel wat geniepigheden: ‘Al loop je hard, je komt te laat’ en niet zoals de regel wil: ‘Al je hard loopt, kom je te laat’. Wij splitsen en lijmen naar hartelust: hij komt voor, hij voorkomt, hij loopt door, hij doorloopt, hij komt aan, (ik weet dat) hij aankomt.. Voor een buitenlander een hopeloze kronkel! Hij vaart aan, hij aanvaardt. De Hongaarse zinsbouw is vrij simpel, zal de Hongaar zeggen...

De ontmoeting met een niet indo-europese taal is behalve vol verrassingen ook zeer leerzaam. Zij leert ons, ‘dat het ook anders kan’. Zij overtuigt ons ervan dat ook onze eigen taal vol zonderlinge tegenstrijdigheden zit en dat het begrip schoonheid met betrekking tot een taal uiterst subjectief is.

Heeft men in zijn omgeving, zijn werk, zijn onderwijs van dichtbij te maken met de Hongaren die nu in ons land zijn komen wonen, dan dient men er goed van doordrongen te zijn dat deze mensen voorlopig nog staan voor een bijna niet te nemen taalbarrière. Een gesprek in een kleutertaaltje met veel gebaren over het mooie weer zal wel meevallen. Het kost hun evenwel veel moeite uit een reeks zinnen over een lastig abstract onderwerp de draad van het betoog te vatten, en nog meer moeite met dit betoog mee te doen door een antwoord in het Nederlands op een vraag in het Nederlands te geven. Het gevaar is groot dat wij ons geduld verliezen en dat wij te gauw resultaten willen zien ‘omdat het Nederlands toch niet zó moeilijk is’. Het Nederlands is ook niet moeilijker dan het Hongaars; u moet het Hongaars maar eens gaan leren, dan ziet u hoe moeilijk het Nederlands is.

Not

(F.B.J.) In mijn jeugd, doorgebracht in de provincie Utrecht, heb ik het woord ‘not’ als aanduiding voor een sparre- of denneappel als een algemeen bekend woord beschouwd, totdat ik een dezer dagen, het woordje ‘not’ gebruikende, niet werd begrepen. In de woordenboeken kan ik het niet vinden.

(Red.) ‘Not’ is niets anders dan een gewestelijke bijvorm van ‘noot’ en dit werd vroeger inderdaad in sommige streken ook voor ‘denneappel’ gebruikt.

Taalkunde van Trijntje Fop

Op een hen:

Een hen te Hoenderloo vermoordde
bezittelijke voornaamwoorden.
‘De hen van hun’, zo sprak het beest,
‘die eerst van hullie is geweest
rijdt rustig in een tremmetje
in hem zijn hen haar hemmetje.’

Op een zeeëgel:

Een zeeëgel zat op een briefje
en zeilde langzaam naar zijn liefje.
‘Doch waarom’, vroeg een oude rob,
‘hebt u een zomerhoedje op?’
- ‘Ik ben’, sprak toen die egel kregel,
‘de nieuwe zomerpostzeeëgel.’

(Uit De Volkskrant)

Germanismen

Gewaarschuwd wordt tegen de volgende germanismen die in de laatste tijd weer in Nederlandse geschriften opduiken:

n i e t

aanzichtskaat

beduidend

begaving

begeleidverschijnselen

benutten

bontgevoerd

doornemen

durend

halfzijdig

w e l

- prentbriefkaart

- aanzienlijk

- begaafdheid

- begeleidente verschijnselen

- gebruiken

- met bont gevoerd

- doorlezen

- blijvend, langdurig

- aan één zijde

hysteriker	- hystericus
inschrift	- opschrift, inscriptie
middels	- door middel van
onderbrengen	- onder dak brengen, huisvesten
overwijzen	- overmaken
restloos	- zonder overschot, zuiver
rondschrijven	- circulaire
stutse	- stut, stut en steun
tendens	- tendentie, neiging
toeslag	- bijslag
dat verstaat zich	- is duidelijk
verloond	- aan loon uitbetaald
zelfkosten	- kostende prijs

Het rechter rijtje, ter vervanging van de -ismen, kan in de meeste gevallen worden uitgebreid met synoniemen, naar gelang de behoefte zich voordoet.

Het bepaalde in artikel zoveel

(K.v.A.) Misschien is de kwestie al eens in ons blad behandeld, misschien is het helemaal geen kwestie, hoe dan ook, wij komen er niet uit. Wij vechten (vriendschappelijk) om de vraag welke van de drie volgende uitdrukkingen taalkundig de enig juiste is: het bepaalde in artikel zoveel, het in artikel zoveel bepaalde, hetgeen in artikel zoveel bepaald is.

(Red.) Dat het laatste goed is, daaraan twijfelt u zelf toch ook niet. Het is een bijzin die de zelfstandigheid nauwkeurig omschrijft. Het e n i g j u i s t e in een taal kan men lang niet altijd geven. Maar we willen u niet met dit praatkluitje in het riet sturen en geven u vrijblijvend ons advies, opdat u het zo vurig begeerde enig juiste kunt vinden. ‘Het bepaalde’ is goed. Een verleden deelwoord kan gemakkelijk

als zelfstandig naamwoord optreden: de gewonde, de gevangene, de gedode, de beklagde, de verdachte, het gehoorde, het geziene, het gevraagde, het gevondene. De moeilijkheid is de plaats van ‘in artikel zoveel’.

Nu staat in onze taal de zg. attributieve bijvoeglijke bepaling vóór het zelfstandig naamwoord, behalve als die bestaat uit een voorzetselbepaling of een woord dat in dezelfde vorm ook als bijwoord optreedt, of eenvoudiger gezegd: het is: het mooie huis, de nieuwe straat, máár: het huis daar en de straat naar het plein. Een eigenaardigheid is dat men een heel enkele keer wel om een of andere reden, bijvoorbeeld uit een litterair motief, het bijvoeglijk naamwoord er achter kan zetten: de regen, zacht en mild, verfriste ons, maar dat men nooit ter wille van expressiviteit de andere bijvoeglijke bepalingen ervoor kan zetten, dus nooit: het daar huis, de naar het plein straat.

De vormen met het deelwoord (het gehoorde, het bepaalde, de gewonde, de beklagde) hebben een tweeledig karakter: ze hebben iets van een werkwoord en iets van een zelfstandig naamwoord, m.a.w. de voorzetselbepalingen kunnen er ook voor: ‘wat in artikel zoveel bepaald is’ wordt ‘het in artikel zoveel bepaalde’. Daarnaast is de mogelijkheid de constructie van het-huis-op-de-hoek toe te passen, dus: het bepaalde in artikel zoveel. Van ‘enig juiste’ kan er met de beste wil van de wereld niet gesproken worden. Alleen kan men beweren dat een korte bepaling meestal ervóór komt: ‘het gehoorde daar’ klinkt onnatuurlijk tegenover ‘het daar gehoorde’. Wordt de bepaling langer en daarmee de afstand tussen lidwoord en zelfstandig naamwoord vrij groot, dan kiest men de plaatsing erachter of maakt een andere constructie: ‘het in Baarn gehoorde’ gaat nog, maar ‘het tijdens de feestdagen van het vorige jaar in Baarn door zoveel congressisten gehoorde’ moge formeel juist zijn, lelijk blijft het. De plaatsing erachter maakt de woordgroep niet mooier.

De vraag van K.v.A. roept eigenlijk om een uitgebreid artikel. Wij wijzen nog even op twee verschijnselen bij deze constructie. Een bepaling met ‘door’ die de handelende persoon aanduidt, gaat slechts ervoor daar juist door deze bepaling het werkwoordelijke karakter de nadruk krijgt, m.a.w. ‘het gekochte in de Bijenkorf viel tegen’ is goed, maar ‘het gekochte door de man viel tegen’ is onmogelijk. Het moet zijn ‘het door de man gekochte’. En tenslotte: hoe minder werkwoordelijk, des te minder ervoor. Vooral de groep met ‘de’, namen voor personen, staat verder af van het werkwoordsidee. ‘De op de bank beklagde, de in Scheveningen gevangene’ is onmogelijk, of het moest zijn dat u iemand bedoelde die op de bank beklagd wordt. ‘Het op straat gevondene’ is goed, maar als het werkwoordelijke karakter totaal verdwenen is, kan men de plaatsing ervoor niet meer aanvaarden, bijv.: het op bladzijde 20 gegeven, het op mijn bord gehakt. Een ‘in de pan gehakte’ is wat anders. Dat ‘andere’ moet u zelf nog eens zoeken in: de in Waterloo gewonde - de gewonde in Waterloo, het in Amsterdam gekochte - het gekochte in Amsterdam. Dan staat misschien dit veel te lange en saaie verhaal weer op losse schroeven.

De spuigaten

Sunday is Daddy's Day. Het stond zo echt in een Haagse winkel. Al die Nederlandse daddies worden op die sunday verwend. □ Ze krijgen Shirts in Persian Style met hoofdletters. Een strong silk spun met een goede finish. □ No iron. We zijn toch eigenlijk een stel grote sufferers dat we hiervoor geen eigen woord willen kiezen. □

De grote zaken maken het te bont. Een beetje buitenlands kan geen kwaad, maar aan een coat hebben we geen behoefte zolang we nog een jas dragen. □ In de gauwigheid nog gezien dat er te koop zijn travel-bags, beauty-cases, wash-dresses, junior-coats, rokken in birds eye en hairline, dusters, house pyjama's, boy look pyjama's. □ De lijst van dit winkel- en kranten-Engels kan nog twintig keer zo lang gemaakt worden. Zie hier de tekst op een zakje waarin een (grote firma) in Nederland haar klanten nylons aflevert: 'Wij verkopen geen irregulars, geen selected quality, geen imperfects, geen preferentials, geen graded, geen seconds, maar X-nylons, gegarandeerd zonder fouten'. De garantie betreffende de foutloosheid is slechts controleerbaar met een Engels woordenboek. □ De wereld wil bedrogen worden. De teksten-in-mekaar-zetters voor de advertentiebladzijde van onze kranten schreeuwen en tetteren als op een kermis. Zo maar, zonder te zoeken uit een paar avondbladen gelicht: creatieve studio's voor een psychologisch verantwoorde vormgeving op basis van idee en selling points; reclamebureau vraagt account executive; make dancing your hobby but do it in style; één topfunctionaris met uitgesproken (!) capaciteiten op het gebied van (!) het leidinggeven in de researchafdeling; Aalsmeers Artistique Flower Shop; gezocht wordt een creatieve kracht met pushing power; het Min. v. Economische Zaken (in ons land!) zoekt trainees. □ De 'maison' van de bakker en de dameskapper is bezig verleden tijd te worden, we kennen nu de 'centrale'.

□ Een nieuw achtervoegsel in onze taal is 'bedrijf'. De kruidenier is nog uit oma's tijd: hij heeft nu een 'levensmiddelenbedrijf'. Zo vonden we in de kranten van diezelfde week: meubileringsbedrijf, verhuizersbedrijf, stoffeerdersbedrijf, groente- en fruitbedrijf, bloemisterijbedrijf(!), boekbindersbedrijf. □ Een nieuw voorvoegsel in onze taal is 'erkend', men zie: erkende goudsmiden, erkende electronici(?), erkende fitters, erkende televisiespecialisten, erkende installateurs, erkende schoorsteenvegers en rookverdrijvers (daar is nog geen vreemd woord voor, cheministen en smokedrivers zou anders best klinken). □ De mensen overschreeuwen zichzelf, we willen allemaal meer zijn; de taalkundige een filoloog, de tuinman een tuinarchitect, de zanglerares een zangpedagoge, de zangeres een vocaliste, de spraakleraar een logopedist, de arbeider in de chemische industrie een chemicien, de man aan de machine een operator, de waarzegster een psychometriste, de bontwerker een fourneur, de fietsenmaker een dealer, de goochelaar een manipulator, de buikspreker een ventriloquist, de bleker een cleaner, de leraar een docent. □ De taal woekert als in een vochtig-hete broeikas. We kunnen niet meer gewoon schrijven, van het dikste hout moeten de balken gezaagd worden. Uit het verslag over een vergadering: 'Met een zeer geestige rede, lichtelijk badinerend en op bijna (!) Gallische wijze met woorspelingen de aanwezigen vermakend heeft de burgemeester het seizoen geopend verklaard.' Gelukkig is hij nog net Germaans gebleven. Uit een verslag over een muziekkuitvoering: 'Deze populariteit steunt evenwel niet zozeer op stilistische en muzikale zuiverheid, dan wel op pompeuze overtuigingskracht, een effectrijke voordracht en romantische gevoelsexpressie, maar men zou hem onrecht doen door zijn technische talenten niet te noemen en zijn muzikanteske speelwijze los te denken van een oprechte muzikaliteit.' Voelt u ook een neiging om na deze zin in duidelijk Nederlands te zeggen: gooi het maar in mijn pet? □ Een heel gewone sigarenzaak blaast hoog van de toren en noemt zich een service station for all lighters and pipes. Een verstopte pijp blijft toch stinken, ook in het Engels. □ Gesignaleerd is ook het - ernstig bedoelde! - woord 'buyologie'. Het schijnt te betekenen: de kunst van het kopen. □ En na al wat deze spuigaten uitgelopen is, gevoelen wij lust een paar onvervalste sterke woorden uit onze rauwste moerstaal te uiten. Wij denken ze.

Herhaalde mededeling van de secretaris

Voor de jaargangen 1952 t/m 1956 worden linnen boekbanden vervaardigd. De prijs hiervan bedraagt *f* 1,60 franco. Zij die een dergelijke band wensen te ontvangen, moeten dit vóór 15 juli bij de administratie opgeven. Vijf jaargangen gebonden zijn nog in beperkte oplage beschikbaar tegen de prijs van *f* 9,-.

[Nummer 7-8]

Botsingen in het taalgebruik

Of men daar nu zin in heeft of niet, of men het meent of niet, men moet nu eenmaal van tijd tot tijd voor een of andere wandaad zijn verontschuldiging aanbieden. Een hard gesproken woord met een onaangename betekenis is zo'n aanleiding. Iedereen heeft wel eens de situatie beleefd dat hij vol deemoed moest stamelen: het spijt me dat ik het gezegd heb, maar ik heb het niet zo bedoeld. De schooljongen die door de leermeester ten onrechte van oneerlijkheid wordt beschuldigd, ontkent hevig, maar het baat hem niet. Een woordenstrijd barst los, ten slotte roept de getergde knaap uit: vuile leugenaar! Hier helpt geen lievemoderen meer, hier moet als de gemoederen wat bedaard zijn, een verontschuldiging worden aangeboden. Zo wil het de tucht, zo is het leven. De jongen stamelt iets over zijn bedoeling en de triomferende leermeester verwijt hem: je hebt het misschien niet zo bedoeld, maar je hebt het dan toch maar gezegd!

Lang niet altijd loopt zo'n incident zonder gevaarlijke gevolgen af. Verlovingen, huwelijken komen in een hachelijke crisistoestand. De ene partij moet in nederigheid schuld bekennen, de andere partij moet zo edelmoedig zijn vrede te sluiten zonder erbij het lesje te geven dat de scholier in ontvangst moet nemen. In diplomatiek verkeer is het de gewoonte nette nota's te wisselen die soms een onnette bedoeling hebben. Daar is de moeilijkheid net andersom. Voeg daar nog bij de last die de vertaler heeft met de gevoelswaarde en de betekenis, en u weet hoe gemakkelijk bij deze notawisseling de vertaling van de bedoeling van de bedoeling de oorzaak kan zijn van een geschil waarbij nederigheid en edelmoedigheid ongebruikelijke begrippen zijn. Na de oorlog bestelden de Duitsers voor hun brood bij de Engelsen Weizen (tarwe). De Engelsen vertaalden het met corn en gaven de bestelling door aan de Amerikanen. Nu betekent in Amerika corn.. mais. Het gevolg was dat er in Duitsland een tijdlang maisbrood gegeten moest worden. Luguber, ongeloofwaardig maar tekenend is het verhaal van Readers Digest in juli 1953. In een antwoord op het Amerikaanse ultimatum in 1945 gebruikten de Japanners het woord 'mokusatsu'. Het betekent zowel 'naast zich neerleggen' als 'geen definitieve commentaar leveren op'. De vertaler nam de eerste betekenis en de eerste atoombom viel..

Botsingen in het taalgebruik bewijzen dat er ergens in de machinerie iets niet deugt. De spreker richt zich in zijn taal over zijn onderwerp tot zijn publiek. Samenwerking door middel van de taal is een fundamenteel mechanisme van onze menselijke samenleving. De taal is echter een middel van een geheel aparte soort. De taalgebruiker bezit aan de ene kant een grote vrijheid om een keuze te doen uit de verschillende taalvormen maar aan de andere kant zal hij merken dat die vrijheid hem duur te staan kan komen. Hij moet ermee rekening houden dat zijn publiek hem anders begrijpt dan hij bedoelt en dat dit publiek zich daarbij nog kan beroepen op de woorden van de spreker die 'het wel niet zo bedoeld maar dan toch maar gezegd heeft'. In zekere zin is de taalgebruiker zelf een stuk van het middel, een stuk van die taal. Hij denkt immers in zijn taal. De relatie tussen denken en taal (wat was er eerder?) is vanouds het onderwerp geweest van wijsgerige beschouwingen. Men is

het er wel over eens dat het een zonder het ander een illusie is. Dat taalgebruik wordt mede bepaald door de opvoeding, het milieu, de ontwikkeling van de spreker; het verandert naar gelang van de verschillende emoties van de spreker. In die taal kiest hij positie tegenover zijn onderwerp: door geestdrift of onverschilligheid tegenover het onderwerp wordt zijn taalgebruik anders. In die taal kiest hij ook positie tegenover het publiek. Al behandelt hij hetzelfde

onderwerp, tegenover een stel schooljongens zal hij anders spreken dan tegenover een vereniging van huisvrouwen. Zo is de taal als middel niet vergelijkbaar met de onveranderlijke symbolen in de rekenkunde.

In de verhouding tussen spreker-taal-onderwerp-publiek is de mogelijkheid van een conflict besloten. Het onderwerp komt niet tot zijn recht, het publiek komt niet aan zijn trekken, de spreker wordt verkeerd beoordeeld, de taal wordt ‘mishandeld’. Die mishandeling noemen wij een taalfout: ons taalbewustzijn verzet zich tegen het verkeerde gebruik van de taalvormen. Een zonde tegen de taalregels behoeft echter nog geen onduidelijkheid of zotternij op te leveren evenmin als de volstrekte onderwerping aan de taalregels ons voor onduidelijkheid of zotternij kan vrijwaren. Meestal is het de situatie die door een bepaald taalgebruik anders wordt voorgesteld dan zij is of liever gezegd, anders door het publiek wordt geïnterpreteerd dan de spreker het wil. Het grote gevaar voor degene die naar taalfouten speurt, is dat hij die situatie wegdenkt en de taaluiting isoleert. Natuurlijk heeft dan de notulenschrijver iets gekks beweerd die genoteerd had: de voorzitter merkte op dat hij niet goed wijs was. Tijdens het voorlezen van de notulen heeft echter geen mens ook maar een zweem van een glimlach vertoond.

In het Nederlands bestaat de regel dat de z.g. beknopte bijzin zich moet richten op het onderwerp van de hoofdzin. Blijkbaar staat een zin met ‘om te’ nogal wat vrijheid toe, getuige ‘vader stuurde Jan naar zijn kamer om strafwerk te maken’, waarin niets onredelijks valt te constateren, terwijl bij hetzelfde type ‘de autobus bracht ons op de berg om van het panorama te genieten’ allerlei stijlboekjes klaar staan om ons erop te wijzen dat de autobus gaat genieten. De aandachtige lezer heeft bij de volgende zin geen kennis van de spraakkunst nodig om vast te stellen dat er iets mis is:

Ten overstaan van de gasten bedruipt de chef-kok de gebraden piepkuikens aan het spit, om daarna via de kellners op de prachtig gedekte tafels bij kaarslicht geconsumeerd te worden.

De in spraakkunst geoefende lezer zal opmerken dat ‘om te’ hier een ander karakter heeft, maar we kunnen na de geconsumeerde kok deze opmerking ter zijde schuiven. Botsingen van dit type tussen bedoeling en betekenis zijn aan de orde van de dag. Schoolopstellen, krantenverslagen, romans wemelen ervan.

Na kolen ingenomen te hebben, gingen de passagiers weer aan boord.

De kolenslikkende passagiers maken de fout pas merkbaar. In artikelen over abstracte onderwerpen komt de constructie zo vaak voor, vooral bij een hoofdzin in de lijdende vorm, dat men eraan kan twijfelen of de fout nog fout is:

Alvorens hiertoe over te gaan, moet eerst iets gezegd worden over..
Om aan dit bezwaar tegemoet te komen, wordt het bedrag later uitbetaald.

Door de produktie te verdubbelen, wordt het tegendeel bereikt.

Een botsing onder vrijwel gelijke omstandigheden is de verkeerde constructie met het deelwoord. Aan ‘ingesloten zenden wij u onze prospectus’ hebben wij reeds

eerder een uitvoerig artikel gewijd. De zin valt ten dele onder de staande uitdrukkingen, ten dele onder de bepalingen van gesteldheid. Men kan zich toch voorstellen dat iemand zegt ‘gebakken mag ik die vis wel, gekookt moet ik hem niet’. Een onuitstaanbare droogkomiek is hij die de spreker volgens die zin in gebakken en gekookte toestand beschouwt. Toch ligt ergens een grens. Plotseling valt in een bepaalde tekst het onmogelijke van de situatie op en de goede bedoeling helpt niet meer want er staat wat er gezegd wordt:

Nauwelijks drie jaar oud zijnde, leerde Grootvader mij schaatsenrijden.

Zo'n zin zal ik nooit schrijven, zegt u, maar wacht maar tot het ogenblik dat u wanhopig naar de definitief gedrukte woorden staart die u zo goed bedoeld had. Hoe heb ik zoiets kunnen schrijven! De winkelier adverteert en de griezelige bijbetekenis van ‘ophangen’ doet ons zijn aanbeveling met enige verwondering lezen:

Opgehangen zult u pas een bij ons gekochte kroonlamp tot haar recht zien komen!

Jan Slauerhoff schrijft in zijn gedicht Dar-es-salaam de volgende regels. Wie is daarin moeier? Toch niet het bier, hoewel hij dat dan toch maar zegt:

Moeier van bij 't luik staan dan van spitten
Is bier 't eenig heil waarnaar men smacht.

Met de voornaamwoorden blijken wij allen in onze taal moeite te hebben. Herinner u de meesterlijke zet van Trijntje Fop die het klaarspeelde in één zin op juiste wijze hem-zijn-hen-haar naast elkaar te zetten. Wij hebben onder zekere condities de neiging de voornaamwoorden op het onderwerp te laten slaan. Een onzer hoogleraren heeft zelfs aan de misverstanden die bij voornaamwoordelijke aanduiding kunnen optreden een inaugurele rede gewijd.¹⁾ Hij vertelt erin dat de schrijver van de volgende zin de wanhoop nabij was toen hij de onherstelbare tekst las:

Wegens zijn hoge leeftijd en een pijnlijk slepende kwaal werd met ingang van jaargang 1951 de heer S. naast hem tot redacteur benoemd.

Het onderwerp van de hoofdzin oefent een geheimzinnige kracht uit op het persoonlijk voornaamwoord van de bijzin. Wie werd in de volgende zin begraven?

De aanvoerder van de Noormannen liet voor de dappere Radboud een graf bouwen waarin hij begraven werd.

U vindt zinnetje van deze soort in allerlei boeken. Geïsoleerd roepen ze bij aandachtige beschouwing een onzekerheid op, midden in de omgevende tekst zijn ze meestal onmiddellijk duidelijk. Dominicus noteerde in zijn Door weten tot kunnen het voorbeeld:

Daar ze van de zuiverste grondstoffen is bereid, ondervindt de huid geen nadeel van deze zeep.

Het is eigenlijk de vraag of hier nog wel sprake is van een echte botsing; de lezer, immers, zal de fout

niet direct opmerken. Wij hebben eens de proef op de som genomen door tien mensen de volgende advertentie te laten lezen, maar misschien hadden wij niet de tien slimsten uitgekozen, want slechts twee zagen meteen dat hier iets niet klopte.

Het mooiste cadeau dat St.-Nicolaas uw man geven kan is een foto van zijn kinderen.

Twee of meer goede uitdrukkingen in elkaar gekronkeld leveren een verkeerde zinswending op. Men spreekt dan van contaminatie, pleonasme en verkeerde samentrekking. Soms doet de schrijver het expres. Henriette van Eyck maakt van dit middel een herhaald gebruik. In haar Kleine Parade laat zij iemand met de stille Noordertrom vertrekken. Overbekend is het oude voorbeeld uit de Camera Obscura: Pieter grinnikt als een vertelsel en stopt een nieuwe als een pijp uit is. Maar geestigheid was beslist niet het oogmerk van de ingenieur die schreef dat men in een nieuwe industrie ‘niet alles tegelijk en geen ijzer met handen breken kan.’ Of het waar is, weten wij niet, maar op een van die vergaderingen waarop hoog wordt gedraafd, moet eens iemand gezegd hebben:

Meneer de voorzitter, de vorige spreker heeft me het gras uit de mond gehaald!

In 1946 vond de minister het wenselijk dat de scholen een z.g. huiswerkloos weekend invoerden en hij zond een brief aan de mensen in wier macht het ligt deze ideale toestand te bewerkstelligen:

Aan de misstand dat de zondag welke een rustdag behoort te zijn, voor schoolwerk wordt besteed, ware hierdoor mede tegemoet gekomen.

Onuitputtelijk is de voorraad valse beeldspraak die - wederom met zoveel goede bedoelingen - ter verbluffing van de argeloze lezer in de gedrukte papieren is te vinden. Op 26 mei j.l. leed het Nederlandse voetbalelftal een sensationele nederlaag in Wenen. De dag daarop hebben wij de verslagen van de opgewonden en verontwaardigde voetbalschrijvers bewonderd:

Aan de rand van de smadelijke afgrond spelende trokken de Oostenrijkers alle registers van hun smerige voetbalfoefjes open.

In een professorale redevoering hoorden wij eens spreken over ‘een leerstoel die de wind in de zeilen had’ en over ‘de keerzijde van het jonge academische plantje’. Maar het mooiste voorbeeld vonden wij in de rijke verzameling van Mr. Elias:

(over gezichtsmassage) Deze klopbewerking beoogt vooral te voorkomen dat de onderste helft van het gezicht verzakt, terwijl zo ook de dreigende onderkin onder de knie te houden is.

Uit de Telegraaf haalde hij:

Nu zit zij, onberispelijk gekapt, gemanicureerd en gekleed in haar Parijse salon. En terwijl haar schrammen genezen, likt zij haar zielewonden.

Tot daaraan toe, zal deze of gene zeggen. Wat denkt u echter van de N.R.C.?

Van rozengeur, laat staan van maneschijn, bij het weer kon niet worden gesproken; daarvoor verschool het zonnetje zich te vaak achter dikke wolken.

Dit terugschroeven van de figuurlijke naar de letterlijke betekenis is natuurlijk voor elke beeldspraak moordend. (Pas dat voor deze zin maar toe..) Juist de Nederlander is bijzonder gesteld op een concrete zeggingswijze: in het oog krijgen, op de voet volgen, geen been zien in, de neus ophalen voor, ter ore komen, door de vingers zien, ter hand nemen, naar het hoofd werpen, iets op het hart hebben, niet op zijn mondje gevallen zijn, over de tong gaan, op zijn tenen getrapt zijn, aan de lippen hangen, de baard in de keel hebben, een slag om de arm houden, je kunt het op je buik schrijven, iets achter de rug hebben, in zijn vuist lachen, de hielen lichten, het achter de ellebogen hebben, men kan er een anatomisch woordenboekje mee vullen. Het ongeluk bij de zin over de gezichtsmassage was het samenvallen van de onderkin en de knie. Zou 'hij kreeg de onderkin in het oog' even zot klinken als de 'onderkin onder de knie'? De vraag kan niet meer onbevooroordeeld beantwoord worden zodra men op het verschijnsel van botsing tussen letterlijk en figuurlijk is attent gemaakt.

Voor de dagbladschrijver is het schriftelijk taalgebruik in dubbele zin dagelijks brood. Berichten stromen binnen, worden haastig verwerkt, vliegen via telefoon en telex naar de redacties. Geen wonder dat er fouten insluipen. Wij hebben makkelijk praten. Maandelijks kunnen we kalmpjes aan onze hoon uitstorten over de krantentaal die we rustig en nauwkeurig bestudeerd hebben. De dagbladschrijver moet een hoge graad van taalvaardigheid bezitten, maar men mag niet van hem eisen dat hij een perfecte taalmachine is. Wie bang is voor het verkeer, moet thuisblijven. Wie bang is voor fouten, moet niet schrijven. De mens heeft nu eenmaal zijn zwakke ogenblikken waarin zijn aandacht minder geconcentreerd is. Al zou men op elke redactie een taalmeester aanstellen die alle kopij zijn fiat moet geven aler ze aan de meedogenloze persen wordt toevertrouwd, het gevaar voor botsingen blijft en het onnozelle tik- of zetfoutje kan een ravage veroorzaken, groter dan de spraakkunstige ineenstorting van een retorische volzin. Het A.N.P., een instituut waarin - dat verzekeren wij u - meer zelfkritiek wordt uitgeoefend en meer zorg aan de taal wordt besteed dan de oppervlakkige krantenlezer en de gelukkige ontdekker van een fout zouden bevroeden, verschaftte ons een lijst van botsingen, gemaakt in een korte tijd:

De jubilaris zal in de cantine receptieren
Voor het examen wikskunde is geslaagd
Als de visvrouwen de luizen van hun welsprekendheid openzetten..
Miljoenen Duitsers in Sovjetblik
Lid van de Gedeputeerde staking
De ministers en de leden van de ministerraad
De eerste zwartebessen zijn gevild
Als een zeepbel in elkaar gestort
In vier vliegtuigen is president S. aangekomen
In de polikliniek waren 105 man van de 120 artsen vrouwen
Amsterdams rusthuis opnieuw voor de rechter

Wegens oplichting te Maastricht van de tweede bromfiets

Wereldfederatie ter bescherming van dieven
 Geeuwfeest van Dekkers-Houthandel
 Ridder in de orde van St.-Frigorius
 De onveilige neus van de politiehond
 De Britse kluchtmacht in het Nabije Oosten

Een heerlijke lijst voor de dagelijkse-stukjesschrijvers! De laatste serie bestaat voor meer dan de helft uit verschrijvingen die een komisch effect teweegbrengen. Als de vergelijking niet al te ruw zou zijn, kon men ook zeggen dat er met opzet een botsing is veroorzaakt om een proefproces uit te lokken! In feite gebeurt dit menigmaal: men laat dan welbewust de bedoeling en de betekenis ontsporen. Het is zelfs mogelijk dit met een enkele letter te doen: er zijn zo weinig topfunctionarissen te krijgen omdat ze toefunctionaris zijn.. Een flauw mopje misschien, maar men moet toch het heldere ogenblik hebben. De intelligente makers van een geestige woordspeling geven blijk van een grote taalbeheersing. Met opzet roepen zij het conflict op. Het verschijnsel is niet nieuw. De grootmeester in dit genre is Constantijn Huygens geweest.

Wat is hij voor een man, zei Griet, die 'k trouwen zou?
 Eêl, rijk en geleerd, zei Neel, in allerhande spraken.
 Eêl, rijk en geleerd? zei Griet. 't Zijn meugelijke zaken;
 maar Neeltje, zeg erbij, wat is hij voor een vrouw?

Hoe speels is zijn 'voor' als voorzetsel bij het meewerkend voorwerp en als onderdeel van een vragend voornaamwoord! De zonderlinge tegenstelling 'wat voor een man - wat voor een vrouw' geeft ons een ogenblik een gevoel van in de maling genomen te worden, maar dan geeft de zo eenvoudige oplossing ons de ware huwelijkswijsheid. De hoedenzaak die adverteert

Voor St.-Nicolaas is een modern dameshoedje altijd een welkom geschenk

gebruikt hetzelfde voorzetsel in volle reclame-ernst en juist daardoor wordt de lezer verleid tot de scherts die met deze opwekkende mededeling te bedrijven is. Geraffineerd en boeiend is het gejongleer met woorden dat onze grote cabaretkunstenaars ons vertonen. Kwasi langs hun neus weg pratend zeggen zij het anders dan zij bedoelen of bedoelen zij het anders dan zij zeggen. Zij hebben de rol van onze zeventiende-eeuwse snel-dichters overgenomen.

Men moet er niet dodelijk bang voor zijn eens een fout te maken, anders durft men zijn mond niet meer open te doen. Wel is het zaak zich zo'n zekerheid in het taalgebruik te verwerven dat het gevaar voor een botsing beperkt blijft. Merken we dan toch aan de reacties dat er iets verkeerd is gelopen, dan blijft ons niet veel meer over dan hartelijk mede te lachen of, als het huilen ons nader staat, in oprechte ootmoed onze verontschuldiging aan te bieden want we hebben het zo wel gezegd, maar daarom nog niet zo bedoeld..

Eindnoten:

- 1) Dr. C.P. Stutterheim: Voornaamwoordelijke misstappen en misverstanden. Uitg. Wolters, Groningen 1956. (Zie O.T. febr. 1957). Uit dit boekje zijn drie voorbeelden genomen. Zes voorbeelden zijn ontleend aan de kostelijke verzameling van Mr. E. Elias: Halve gare varia. Uitg. Elsevier, Amsterdam 1956. Het artikel is een samenvatting van de voordracht die de redacteur heeft gehouden op 30 maart j.l. tijdens de jaarvergadering. De zin over de voetbalwedstrijd is later eraan toegevoegd.

Handelstaal I

Op het examen voor Nederlandse handelscorrespondentie in juni (Ned. Ass. voor Praktijkexamens) werden de volgende zeven zinnen aan de kandidaten ter verbetering voorgezet. De opdracht luidde: verwijder de fouten, zodat u zuiver Nederlands krijgt; verander niet meer dan strikt noodzakelijk is. Probeer het ook eens. Ons voorstel kunt u vinden op blz. 32. De h o o f d l e t t e r U stond in het origineel!

1. Een invoervergunning voor deze partij, waarvan de geschatte waarde volgens onze berekeningen *f* 4650, - bedraagt, is aangevraagd, maar heeft de firma tot heden nog niet ontvangen.
2. Onmiddellijk na ontvangst van de invoervergunning zullen wij U een fotokopie zenden en vertrouwen erop, dat U dan dadelijk met de opdracht zult beginnen.
3. De ontbrekende zakken worden bij de volgende verzending bijgevoegd en de kosten voor het overstorten in nieuwe zakken zullen wij U vergoeden.
4. De oorzaak van de vertraging van de partij katoenen stoffen is te wijten aan een begin van brand in een van de fabrieksgebouwen; zodoende kunnen de goederen pas uiterlijk 30 juli in Rotterdam arriveren.
5. Inliggend zend ik U een schets en een model van ons nieuwe deksel en zie Uw berichten gaarne per omgaande tegemoet.
6. Wij hebben de indruk dat Uw uitvinding tot een van de belangrijkste behoort die in de laatste tijd gedaan zijn.
7. Wij zouden gaarne zien, dat U de goederen verstuurd met het s.s. 'Amstel', die d.d. 20 september van Amsterdam vertrekt.

Want

(A.N.), Uw artikel over de Hongaren die Nederlands willen leren, geeft mij aanleiding tot de volgende vraag. Zeggen wij een reden met 'omdat', dan hebben we de normale volgorde van de bijzin: ik ga slapen omdat ik moe ben, maar gebruiken we het voegwoord 'want', dan kunnen we niet anders doen dan de volgorde van de hoofdzin nemen: ik ga slapen want ik ben moe. Dit moet voor een buitenlander wel een zonderling geval zijn. Tot nog toe heb ik voor die uitzondering geen verklaring kunnen vinden. Moeten wij het weer rangschikken bij de onlogische taal van de onlogische mensen?

(Red.) Vanuit ons eigentijdse standpunt gezien, is de volgorde achter 'want' wel onlogisch. 'Omdat, daar, aangezien, want' hebben dezelfde waarde en functie, alleen 'want' heeft de volgorde van de hoofdzin. We hebben daarmee geen moeite. Nog nooit zijn we tegengekomen 'ik ga slapen want ik moe ben'. De verklaring is in de

historie. De oorspronkelijke opeenvolging van de zinnen moet nevenschikkend geweest zijn, d.w.z. hoofdzinnen na elkaar en nog niet het ingewikkelde bouwsel van hoofd- en bijzinnen. Populair voorgesteld zoals de kleine kinderen spreken: we krijgen een schoolreisje, we gaan naar zee, het kost niets, we gaan al vroeg weg enz. Daartussen stonden verbindingswoordjes. Zo een is 'want' geweest. Het is eigenlijk een vraagwoord en is familie van 'wanneer' en 'waarom'. De spreker stelde zichzelf een vraag en gaf meteen antwoord: Ik ga slapen. Waarom? Ik ben moe. Het vraagwoord verliest dan zijn klemtoon, de pauzen rondom het woord worden kleiner en het wordt 'voegwoord': 'ik ga slapen - want? - ik ben moe' wordt 'ik ga slapen want ik ben moe'. In andere talen vinden we soortgelijke gevallen. In sommige Engelse dialecten kent men in

plaats van ‘for’ ook ‘for why’. Sprekend is ook de afkomst van het Franse ‘car’ (want): het komt van het Latijnse vraagwoord ‘quare’ (waarom).

Dikwandig

In technische kringen is onenigheid ontstaan over de vraag of afleidingen van het type ‘dikwandig’ als behoorlijk Nederlands beschouwd kunnen worden. De tegenstanders beroepen zich op het onomstotelijke feit dat de samenstelling ‘dikwand’ onjuist is, zodat de afleiding ervan met -ig verworpen moet worden. De voorstanders wijzen op het ongemakkelijke van de omschrijving: een dikwandige buis moet dan telkens worden ‘buis met dikke wand’.

Het achtervoegsel -ig is zonder twijfel goed Nederlands. De algemene betekenis is: datgene h e b b e n d wat in het grondwoord wordt uitgedrukt. Oorspronkelijk kwam het alleen voor bij zelfstandige naamwoorden: heuvelig, moerassig, pittig, wazig, moedig, machtig, nuttig. Het heeft een grote uitbreiding gekregen zowel in betekenis als in mogelijkheid van plaatsing; men vergelijkte: levendig, enig, dromerig, nietig, begerig, gelovig. Let ook eens op het verschil tussen goed-goedig, lief-lievig, zoet-zoetig. Tot zover is de vorming ‘dikwandig’ in het systeem op haar plaats, maar - zo luidt immers het bezwaar - een ‘dikwand’ is verkeerd! Bij oudere woorden kan men erop wijzen dat het grondwoord zelfs geheel verloren gegaan is: behendig, wispelturig, nieuwsgierig en - een van de fraaiste Nederlandse woorden - deftig. Ter verklaring en t e r b e s c h e r m i n g van ‘dikwandig’ willen wij daarom wijzen op de mogelijkheid van het Nederlands om bijvoeglijke naamwoorden op te maken die bestaan uit 1° onverbogen bijvoeglijk naamwoord of telwoord, 2° zelfstandig naamwoord, 3° achtervoegsel -ig. Ze duiden het bezit van het genoemde aan. U kunt een lange lijst van dit type aanleggen: tweedelig, vrijzinnig, zwartharig, dikbuikig, vrijmoedig, gelijknamig, gelijksoortig, eenzijdig, hardhandig. Tweedeel, vrijzin, zwarthaar, dikbuik, vrijmoed, gelijknaam, gelijksoort, eenzijde, hardhand bestaan ook niet, maar de bijvoeglijke naamwoorden op -ig ermee zijn in orde.

Nog een kort woord over de kwestie ‘omschrijving’. Natuurlijk moet men een omschrijving nemen als het woord beslist verkeerd Nederlands is. Maar dat neemt het feit niet weg dat de technische taal aan een direct typerend woord de voorkeur geeft boven een lastige omschrijving. We moeten op dat punt ook wat soepel zijn. Nu woorden als godverlaten, huiszittend, wereldberoemd, taalgeleerde, noodgedwongen in onze taal zijn aanvaard, kan men moeilijk blijven strijden tegen loonintensief, spiegelgezaagd, temperatuursafhankelijk. Verandert u maar eens telkens ‘spiegelgezaagd’ in ‘in de richting der mergstralen gezaagd’! Voorlopig genoeg hierover. Dat hier een moeilijk werk gedaan moet worden door een ‘technische taalgeleerde’, is duidelijk. Hij kan zich niet telkens blijven beroepen op zijn zuivere taalgevoel: hij moet begrip tonen voor de taalnood in de techniek zonder stinkende wonden te maken.

Stadmidden

(Ir. L.B.) Bij een discussie met collega's (stedebouwkundige architecten) is me gebleken dat het woord city aardig op weg is tot een Nederlands begrip te worden.

Ik vind dit jammer. Ik stelde voor te gaan gebruiken ‘stadmidden’, doch dit stuitte op grote weerstand daar dit een vertaling zou zijn van ‘Stadtmitte’. Nu had ik niet eens aan het Duitse woord gedacht. Ik vraag me evenwel toch af waarom ‘stadmidden’ (een verbinding van twee zelfstandige naamwoorden) niet goed zou kunnen zijn. Ik zet het naast stadhuis, stadbewoner, stadbestuur. Gesteld dat er geen Stadtmitte bestond, zou ‘stadmidden’ goed Nederlands zijn?

(Red.) Eerste gedeelte. Mag men ter vermijding van een vreemd woord een Duits woord letterlijk vertalen? Ja en nee. Nee, als de vertaling een andere betekenis oplevert (stock-stok-etage) en als het vreemde woord geheel als ingeburgerd beschouwd kan worden, bijv. Fernsprecher-verrespreker-telefoon. Men krijgt dan vreemdsortige, ons tegen de borst stuitende woorden als rondvonk, strijkhout. Dit ‘Nederlands’ zou opnieuw vertaald moeten worden als we het willen begrijpen. Ja, als.. maar nu raken we een heel heilig huisje van Onze Taal. Liever niet. Laten we het Duits op een eerbiedige afstand houden. Wel kunnen wij naar overeenkomstige vormingen in het Duits zoeken: het Nederlands blijft een Germaanse taal, al zouden we Germaans het liefst met een kleine letter willen schrijven. Een voorbeeld: men ziet in de laatste maanden in ons land veelvuldig een spel met een kurken balletje, dat we ‘badminton’ noemen. Een nietszeggend woord. We hoorden van kinderen op straat: ga je mee badminten? Hij badmint de hele dag. De Duitsers gebruiken Federball. Zouden we hier niet ‘p l u i m b a l’ kunnen nemen?

Tweede gedeelte. ‘Stadmidden’ is in strijd met het Nederlandse taaleigen, of er nu een Stadtmitte is of niet. Een eigenaardigheid namelijk van Nederlandse samenstellingen is dat het eerste lid het tweede lid bepaalt en niet andersom. Een ‘huisdeur’ is een bepaald soort deur, gelijk een schuurdeur, een keukendeur, een badkamerdeur. Er is dan sprake van een bijzonder soort deur en niet van een bepaalde eigenschap van het huis. Zo worden ook samenstellingen uit de techniek als bodemcorrectie, glasdikte, huiddikte, omgevingstemperatuur verworpen. We bedoelen bijv. niet een bepaalde temperatuur, maar een eigenschap van de omgeving. Men zou er vrede mee kunnen hebben, wanneer er een rijtje middens naast elkaar stonden: dorpsmidden, landmidden, provinciemidden. Dan kon men nog een midden onderscheiden, nl. het stadmidden. Dit is evenwel niet het geval. Bedoeld is een bepaald gedeelte van de stad. Het omgekeerde ‘middenstad’ zou nog beter gaan dan ‘stadmidden’, maar dat woord is niet eens nodig en scheidt nodeloos verwarring. ‘Buurt’ is misschien teveel op de schaal gezakt (een buurtje, buurtvereniging), maar we hebben nog mogelijkheden met ‘wijk’: winkelwijk, hoofdwijk, middenwijk, kernwijk. Daar

echter de wijk met de straat en het plein een erfenis zijn van Rome met zijn vicus en via strata en planum, kunnen we net zo goed Europese Romeinen blijven met ons oude centrum.

Nederlandse lastechniek

In een tijdschrift over lastechniek de volgende zin gevonden die wij aanbevelen aan leraren Nederlands om hem te gebruiken in de stijlles in de geest van ‘zeg de volgende zin eens met je eigen woorden’.

‘Uit deze proeven die hier nu verkort zijn weergegeven omdat het bestek van dit artikel een langere weergave niet toelaat, is dus gebleken dat vis-ogen bij gewalst staal pas ontstaan nadat men gedurende een beperkte tijd de permeabiliteit van waterstof zodanig heeft vergroot dat de holten zich ten koste van de dislocaties een zodanig H₂-druk hebben verschaft dat zij daarna tijdens het trekken tot zulk een hoge H₂-druk komen dat zij vis-ogen kunnen vormen.’

Oppassen!

De geliefkoosde ‘melk- en andere boeren’-constructie blijft maar moeilijkheden opleveren. Genoteerd: ..daar de maag maar al te vaak een belangrijke zonet de hoofdrol speelt. ..een van de grootste zo niet de grootste verbruiker van olie is het verkeer.

‘Behoren tot één van de’ is een veel bespottte contaminatie. Zou de uitdrukking nu toch niet goed zijn in de volgende zin? ‘Het boek beeldt het leven en streven uit van mannen en vrouwen, behorende tot een van die typisch Hollandse families van kooplieden en regenten die de Republiek groot hebben gemaakt.’

De volgorde van de woorden in de zin

Het artikel in juni over de Hongaren heeft velerlei reacties gewekt. In het algemeen is de bedoeling wel tot haar recht gekomen: te laten zien ‘dat het ook anders kan’, dat de verschijnselen die voor ons de gewoonste zaak van de wereld zijn, voor een buitenstaander een onoverzichtelijk geheel betekenen waarin niet de geringste regelmaat is te ontdekken. Eén vraag is ons bijzonder opgevallen. (A.S.) ‘Tsjech van geboorte, ben ik reeds sedert jaren Nederlander. De taal biedt niet veel moeilijkheden meer. Eén ding is mij evenwel onduidelijk (hoewel ik er geen last meer mee heb): hoe is de regel van de woordschikking in de zin? Is er niet een regel te geven zoals die in Franse en Engelse spraakkunsten bestaat? In Ned. schoolspraakkunsten vind ik over dit voor een buitenlander grote probleem niet veel.’

Dat in onze schoolspraakkunsten weinig aandacht aan de volgorde van de woorden wordt besteedt, behoeft geen verwondering te wekken: onze kinderen weten toch wel hoe het moet. Onze schoolspraakkunsten zijn mengsels van vorm- en stijlles en gaan meestal maar niet of weinig in op de zinsleer. Een eenvoudige regel is niet te geven. Men moet zich ook niet voorstellen dat de Franse of Engelse spraakkunst te dien opzichte eenvoudig is: wat wij ervan te leren hebben gehad, is niet meer dan een aftreksel van een allernoodzakelijkst uittreksel.

Om de zaak zo kort mogelijk te behandelen geven wij weer wat Dr. B. v.d. Berg in zijn spraakkunst¹⁾ over de volgorde van de woorden schrijft. Hij gaat uit van het begrip ‘omsluiting’. Bedoeld zijn twee polen van een vaste combinatie waarvan de delen elkaar aanvullen. Bijv. de grote stad: de -stad is de omsluiting; de stad mooie is onmogelijk. Wij moeten uitgaan van neutrale taal, dus taaluitingen die niet aan bijzondere expressiviteit (bijv. nadruk, emotie, dichterlijke zeggings) onderhevig zijn. Het Nederlands kent de volgende omsluitingen.

1. de mooie, grote stad: lidwoord + zelfstandig naamwoord.
2. ik denk er morgen niet meer aan: de delen van het voornaamwoordelijk bijwoord.
3. hij is volgens de krant ziek: koppelwerkwoord + naamwoordelijk deel.
4. hij deed mij gisteren zijn bevindingen mee: de delen van de z.g. scheidbaar samengestelde werkwoorden.
5. hij hield de misdadiger nauwkeurig in het oog: de delen van vaste uitdrukkingen als: in het oog houden, door de mand vallen, om de tuin leiden.
6. ik houd onuitsprekelijk veel van je: het werkwoord + het vaste voorzetsel, bijv. houden van, verlangen naar.
7. ik schrijf je direct na mijn aankomst een kaart: het overgankelijke werkwoord + het lijdend voorwerp.
8. ik ga meteen na kantoortijd naar huis: het onovergankelijke werkwoord van beweging + de plaatsbepaling.
9. hij ligt nu al drie weken in bed: het onovergankelijke werkwoord van verblijf + de plaatsbepaling.
10. ik heb nu al drie weken elke middag snijbonen gegeten: hulpwerkwoord + voltooid deelwoord.
11. ik zal nu toch wel niet langer snijbonen moeten eten: hulpwerkwoord + onbepaalde wijs.
12. hij beweert dat zij vijfendertig jaar is: in een bijzin onderwerp + persoonsvorm.

In dit schema zijn natuurlijk ook varianten aan te brengen, bijv. ‘de aan de rivier stad’ is onmogelijk, ‘de auto waarmee’ is wel mogelijk, maar om het principe van de Nederlandse zinsbouw weer te geven is het goed bruikbaar. U kunt opmerken dat het eerste deel altijd een aanvulling nodig heeft: hij is vanmorgen helaas - nu wat dan? - hij is vanmorgen helaas ziek (of gekomen). De woorden vanmorgen en helaas zijn toevoegingen. Het schema is dus voor een gewone zin met onderwerp en werkwoord:

onderwerp -	persoonvorm -	toevoegingen -	aanvulling
ik	zal	later	komen.

1) Dr. B. v.d. Berg: Bekn. Ned. Spraakkunst. Uitg. Van Goor & Zonen, Den Haag.

De toevoegingen zijn ook weer onderworpen aan een bepaalde volgorde, doch wij gaan hierop nu niet verder in. Zo heeft ook het meewerkend voorwerp een bepaalde plaats en ook het wederkerend voornaamwoord. Het laatste bijv. staat in een hoofdzin direct achter de persoonsvorm: hij b e g a f z i c h onverwijld naar huis.

Het spreekt vanzelf dat met deze regel van ‘toevoeging vóór aanvulling’ in de verste verte nog niet het onderwerp van de volgorde der woorden is uitgeput. Er moeten nog veel onderzoekingen gedaan worden om dit probleem geheel tot klaarheid te brengen. Boeiend is het schaakspel met de woorden wel. Neem eens een zin als: hij wil vandaag natuurlijk niet de hele dag in zijn eentje op zijn grootmoeder zitten wachten. Zes toevoegingen voor één aanvulling. Rangschik naar hartelust voor, achter, in het midden.. en probeer dan eens een regel op te stellen die zo gemakkelijk is als de regels van de Franse en Engelse schoolspraakkunsten.

Ten zeerste

De term wordt aangevallen omdat iets niet ‘zeerder dan zeer’ kan zijn en omdat ‘ten ergste’ ook niet kan. Wij zien dat niet zo maar een-twee-drie in. Een overtreffende trap (-st) is niet uitsluitend bestemd om te vergelijken, a is groot, b groter, c het grootst. Hij kan ook ‘absoluut’ zijn, d.w.z. gebruikt worden om een hoge graad aan te duiden: hij is een beste kerel, wij kregen er het (aller)heerlijkste eten voorgezet. ‘Ten zeerste’ is wel wat onlogisch gevormd, maar het is een staande uitdrukking en ligt wat vorming betreft op een lijn met ten hoogste, ten minste, ten laatste. Men moet niet gaan uitpluizen waar die n van ten wel vandaan komt en wat er achter zeerste wel ‘weggelaten’ zou zijn. Daar komen we toch niet achter. Toch maar zuinig zijn met ‘ten zeerste’. De term hoort thuis bij de middelen ter aandikking: in bijzonder hoge mate, zeer in het bijzonder, buitengewoon, uitermate, en met een tikje vreemdigheid: absoluut, enorm, fantastisch.

Zijn en haar

(B.T.) Onlangs betrapte ik mezelf op de zin: zij was op z'n Weens gekleed. Ik vraag me af of ik daarmee niet een fout beging. Moest ik ‘eigenlijk’ niet zeggen op h a a r Weens?

(Red.) Het gebruik van de voornaamwoorden hij en zijn bij mannen en zij en haar bij vrouwen is zo muurvast in ons taalbewustzijn aanwezig dat u daarmee geen fout maakt. U kunt uzelf nooit betrappen op bijv. zij heeft zijn tasje laten liggen i.p.v. zij heeft haar tasje laten liggen. Er is dus met een uitdrukking als ‘op z'n Weens’ iets bijzonders aan de hand. Het is een vaste uitdrukking waarin z'n of zijn (een nare spellingkwesie in onze taal!) nauwelijks nog bezittelijk voornaamwoord genoemd kan worden als in bijv. hij heeft een hoed op zijn hoofd. Wij zien daarom ook geen fout in zinnen als: zij kwamen met z'n drietjes, met z'n allen; de muziek is in z'n geheel aanvaardbaar. Aan de andere kant kunnen wij best begrijpen dat iemand keurig schrijft: de muziek in haar geheel. Eigenaardig is dat wij zelf bij een uitdrukking als ‘op z'n gemak’ wel de persoon in acht nemen: ze komen op hun gemak, we doen het op ons dooie gemak. Wij aarzelen geen ogenblik te zeggen: komen jullie vanavond met z'n vieren? Wij voelen ons niet helemaal op ons gemak..

Nederlands gevraagd!

(P.D.) Wie helpt ons aan de juiste Nederlandse vaktermen voor de volgende Franse woorden uit de wereld van dokter en apotheker?

bas cuisse	cigarettes au goudron
bas genou	anneau de dentition
bas mollet	crayon hémostatique
bas jarret	tasses pour malades
compte-gouttes	rondelles dentaires
compte-gouttes contrôlé	vaseline boro-mentholé
hochet d'iris	sachet polyéthylène
couvre-oeil	porte-coton
couvre-oreille	lime
papier poudre	doigtier roulé

Een fitmaat

(Ir. C.v.M.) Geeft u de volgende vraag eens aan onze lezers door. En dat, ondanks het feit dat u de vertaling door de houtimporteurs van de uitdrukkingen ‘so many inches and up’ door ‘zoveel duim en op’ niet voelde als een ...isme. En ook, ondanks het feit, dat de vraag (die nog steeds moet komen) al wederom is ontstaan in de boezem van normalisatie-commissie T1 (Keuringsvoorschriften voor hout). Hier komt dan de uiteenzetting van het probleem.

Boomstammen worden gemeten met een schuifmaat, die bestaat uit een lat met verdeling in cm of inches, en twee dwarslatten loodrecht er op (een vaste aan het eind en een verschuifbare). De Engelsen noemen dit toestel ‘a fit’ (met de heerlijke taalflodderigheid, die aan het technisch Engels eigen is). Nu zijn die Hollandse houthandelaren dit toestel, dat feitelijk ‘boompasser’ heet, ook maar ‘de fit’ gaan noemen, want dat is korter. En commissie T1 wil nu gaan spreken over de ‘fitmaat’, dat is ‘de maat die met de fit is opgemeten’. Mijn nekharen rezen te berge, en ik zei: ‘dit is een bastaardwoord’. Het antwoord was: ‘Maar het zegt kort en duidelijk wat ermee wordt bedoeld. Weet u soms een goed kort en duidelijk Nederlands woord hiervoor?’ U? Of zou u de term aanvaarden als zijnde ingeburgerd bij plm. 1000 Nederlanders? En vindt u dat ik.. fit?

Corrigeren-verbeteren

(Uit het laatste nummer van Nu Nog nemen wij ten gerieve van onze lezers het volgende artikel over.)

Hoe is de verhouding tussen deze werkwoorden in het Nederlands?

Tussen de woorden corrigeren en verbeteren is geen wezenlijk verschil in betekenis. Hier valt misschien alleen aan te stippen dat corrigeren kan betekenen

‘ambtelijk berispen, licht straffen om te bekomen dat de gecorrigeerde zich zelf zou verbeteren’. In dit geval zal men wel nooit verbeteren gebruiken. Het verschil tussen corrigeren en verbeteren ligt hoofdzakelijk in het gebruik.

Verbeteren is een veel algemener woord dan corrigeren dat meer vaktaal, meer groepstaal is.

Verbeteren kan gebruikt worden voor drukproeven, examenwerk, schriftelijk werk, doch wordt veel minder gebruikt dan corrigeren. In het zettarsbedrijf is corrigeren (ofwel correcties aanbrengen) bijna uitsluitend in gebruik. Verbetering (zn.) wordt hier zelden in de bet. correctie gebruikt. Corrigeren wordt vervolgens gebezigt bij het herstellen van kleine fouten. In de militaire sfeer kan men een geweer corrigeren dat niet goed gesteld is. Als men iemands uitspraak corrigeert, dan mankeert er niet veel aan, bvb.

een enkel woord verkeerd uitgesproken en men doet de juiste uitspraak voor. Als men iemands uitspraak verbetert, dan deugt die over de hele lijn niet. In het eerste geval kan men wel verbeteren gebruiken, in het tweede geval zal men nooit corrigeren gebruiken. Ook niet bij spraakafwijkingen, bij karakterfouten; die kan men wel trachten te verbeteren maar men kan ze niet corrigeren. Het vreemde woord (of beter bastaardwoord) heeft hier een neutraler betekenis.

Hoe is de verhouding nu in de schoolsfeer? Hier bestaat het onderscheid tussen een werk corrigeren ‘nakijken, nazien, strepen zetten alleen, maar soms de fouten ook schriftelijk verbeteren, dit alles door de leraar’ en een werk verbeteren ‘de fouten veranderen in het goede, in margine, dit door de leerling’.

In sommige middelbare scholen in Noord-Nederland is corrigeren wel courant in de betekenis ‘nakijken’ (al of niet gepaard met verbeteren door de leraar). Het gewone woord is echter stellig *n a k i j k e n*, minder vaak *nazien*.

Anders ligt het met het substantief dat bij bovengenoemde werkwoorden aansluit. Naast *nakijken*, *nazien* staat immers als znw. correctie. Vb.: ‘De gymnastiekleraren zijn bevoorrecht omdat ze geen correctie hebben’. De verbetering is de taak van de leerlingen.

Dit hebben we zelf kunnen opmaken uit en vernemen over het gebruik van die twee woorden in het Noorden. Daarmee is de toestand wel niet volledig beschreven.

Wat is daarvan neergeslagen in de bekende verklarende woordenboeken?

Van Dale (7e druk, 1950) vermeldt *c o r r i g e r e n*: 1. (een fout) verbeteren; 2. van fouten zuiveren; herstellen; 3. (een pers.) berispen, straffen. Onder *v e r b e t e r e n* lezen we als vb. een *d r u k p r o e f v e r b e t e r e n*, *corrigeren*.

Koenen (24e druk): *c o r r i g e r e n*: 1. verbeteren; nazien van proef- of drukwerk; 2. ambtelijk berispen; *v e r b e t e r e n*: 1. (beter) maken. 2. worden; vb. bij 1. de fout met rode inkt verbeteren, een tekst, een akte verbeteren.

Van Haeringen (7e druk van *Kramers Wdb.*): *c o r r i g e r e n*: verbeteren, nazien (van drukproeven of schoolwerk); *v e r b e t e r e n*: beter maken, beter worden.

Weynen (*Prisma-Woordenboekje*): *c o r r i g e r e n*: verbeteren, nazien; ambtelijk berispen; *c o r r e c t i e*: verbetering; het nazien; werk met het nazien; ambtelijke berisping.

Verschueren (6e druk): *k o r r i g e r e n*: 1, verbeteren, inz. van drukproeven; 2. berispen, straffen, tuchtigen; *v e r b e t e r e n*: 1. beter maken. 2. van fouten zuiveren; drukproeven verbeteren.

Het materiaal, dat in WNT III 2151-2 (bewerkt door Dr. J.A.N. Knuttel; uitgegeven 1916) voorkomt, is minder bruikbaar daar het een oudere taaltoestand weergeeft.

Al deze woordenboeken vermelden verbeteren als eerste synoniem voor corrigeren; de meeste geven ook het synoniem ‘nazien’ op met de verduidelijking of beperking ‘van drukproeven of schoolwerk’. Opvallend is dat geen enkel de vorm ‘nakijken’ opgeeft; tenslotte zijn de onderscheidingen in de betekenissen weinig nauwkeurig.

In Zuid-Nederland is het gebruik van verbeteren vrijwel algemeen, ook waar de Noordnederlander stellig corrigeren zou gebruiken. Dit is natuurlijk goed te begrijpen, daar de Vlaming achter het woord corrigeren steeds het Franse woord zeer nabij voelt en dus ook de Franse taal, die zijn Nederlands wil overwoekeren.

We kunnen ons dan terecht afvragen: zullen wij het onderscheid in gebruik tussen corrigeren en verbeteren aanleren in Zuid-Nederland, waar nog zoveel te doen is om tot een volwaardige beschaafde omgangstaal te komen, vooral inzake woordgebruik

en taaleigen? We moeten ons hierbij op het standpunt der taalpolitiek stellen. Omdat het verwerven van een beschaafde omgangstaal zo dringend is, moeten wij ons hoeden voor gevalletjes, die de welwillende Vlamingen voor het hoofd stoten. Stel u bij voorbeeld een zin voor als: ‘Elke week zullen de gecorrigeerde en verbeterde werken der leerlingen op het bureau van de directeur worden afgegeven’. Wij hebben de proef ondernomen. Daarop werd onmiddellijk gereageerd, humoristisch of ironisch, steeds in afwijzende zin.

Wij menen, dat het aanleren van de betekenisschakeringen of het verschil in gebruik van doubletten als *origine/oorsprong*; *prepareren/voorbereiden*; *direct/onmiddellijk*; *corrigeren/verbeteren*; *envelop(pe)/briefomslag* enz. die in Noord-Nederland voorkomen, in Vlaanderen en zeker in het middelbaar onderwijs weinig opportuun is, rekening houdend met de huidige taaltoestand, vooral omdat de Vlaming op het gebied van bastaardwoorden zeer afwijzend is. Uit diezelfde houding stamt ook het, al of niet verregaand, vernederlandsen in de spelling der vreemde woorden en vervolgens het opnemen in de Woordenlijst van een reeks woorden, die voorheen het stigma Zn. bij zich kregen, zonder die aanduiding. Wat corrigeren/verbeteren uit de schoolsfeer betreft, is het bevorderen van dit onderscheid in Vlaanderen nog minder gewenst, daar men ook in Nederland, en overwegend, *n a k i j k e n* en *n a z i e n* gebruikt. Men zou er de zaak van de beschaafde omgangstaal slechts door schaden.

Lic. R. Haeserijn.

Handelstaal II

Ons voorstel. De kleine letter u is van ons.

1. Een invoervergunning voor deze partij waarvan de waarde volgens onze berekeningen f 4650, - bedraagt, is aangevraagd, maar deze heeft de firma nog niet ontvangen.
2. Onmiddellijk na ontvangst van de invoervergunning zullen wij u een fotokopie zenden en wij vertrouwen erop dat u dan dadelijk de opdracht zult uitvoeren.
3. De ontbrekende zakken worden bij de volgende zending gevoegd en de kosten voor het overstorten in nieuwe zakken zullen wij u vergoeden.
4. De vertraging in de verzending van de partij katoenen stoffen is te wijten aan een begin van brand in een van de fabrieksgebouwen; daardoor kunnen de goederen pas 30 juli in Rotterdam arriveren.
5. Hierbij zend ik u een schets en een model van ons nieuwe deksel en ik zie uw berichten gaarne per omgaande tegemoet.
6. Wij hebben de indruk dat uw uitvinding een van de belangrijkste is die in de laatste tijd gedaan zijn.
7. Wij zouden gaarne zien dat u de goederen verstuurd met het s.s. Amstel dat op 20 september van Amsterdam vertrekt.

U vraagt

of wij ‘tenzij’ in ‘tenware’ veranderen als het werkwoord in de verleden tijd staat: hij zou uitgaan tenware je kwam. Nee, dat doen wij niet. ‘Tenzij’ is voor ons al moeilijk genoeg en dat ‘zij’ oorspronkelijk een werkwoordsvorm is, hoeft de gebruiker ervan niet te weten. Ons Nederlands luidt: hij ging uit tenzij jij zou komen. □ ‘Zij

zijn financieel niet in staat hun studie te betalen'. Het is droevig. Op welke -iële wijze zij dan wel kunnen betalen, staat er helaas niet bij. □ Londens voorsteden krijgen een r u r a l e r karakter. Een goede oefening voor de urbane brouwers van de r. □ Iets gelezen over g e s p o n s o r d e programma's en daaruit afgeleid dat wij een werkwoord sponsoren bezitten. □ Geen bezwaar tegen 'gerijsttafeld', wilt u soms 'rijstgetafeld'? Evenmin bezwaar tegen 'gevolksdanst', hoewel wij dit vreemd vinden, maar wij volksdansen ook veel minder dan wij rijsttafelen. In onze jeugd hebben wij wel volksdanst ofschoon meer gefiguurzaagd. □ Het geslacht van 'appelmoes' brengt ons in de war. 'H e t moes', dat staat vast, maar onze Woordenlijst geeft bij appelmoes op o. en v. (m.). Alle drie dus. Toch zeggen wij alleen maar d e appelmoes. Hier en daar zit zo'n onregelmatigheidje om ons nederig te houden: de blik van de ogen wordt h e t ogenblik, en het sap van de bessen wordt d e bessensap, zoals het sop van de zeep d e zeepsop wordt. □ Wat d e e moet in zegge en schrijve? Vroeger was de uitgang van de eerste persoon enkelvoud -e. Hij komt nu nog voor in enkele folkloristische uitdrukkingen zonder onderwerp als de door u genoemde en de door ons ook nog gekende 'verzoeke'. Deftig is het einde van een brief: Verblijve hiermede uw trouwe N. □ 'Door en door op de hoogte zijn van iets', gewaagde beeldspraak, genoeg is: doorkneed zijn in.

[Nummer 9]

Defense de parler flamand

Breskens, Sluis, Brugge, Oostende, Nieuwpoort, Veurne, Duinkerken. Als de auto eenmaal van de pont in Breskens gerold is, hoef je niet eens zo erg hard te rijden om binnen twee uur aan de voet van Jean Bart te staan in Duinkerken. In die twee uur is men door drie staten gegaan, maar is men in één landstreek gebleven: Vlaanderen, gedeeld in Zeeuws-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen. Het overschrijden van een grens heeft zijn romantische opwindingsverloren. De officiële mannen die, aan de andere kant van de symbolische streep, in het pasboekje bladeren, dragen een andere pet en de benzine wordt na elke grens een paar centen duurder. De grens tussen België en Frankrijk onderscheidt zich in dat opzicht niet. Van het oude schilderachtige stadje Veurne uit gaat de weg langs een kanaal, zo recht als een meetlat. Om ons niet in twijfel te laten aangaande de bodem waarop we ons mogen bevinden, is naast de weg een groot wit bord geplaatst met reuzeletters: FRANCE. Het is de poldervlakte langs de Noordzee, zoals wij die thuis zo goed kennen. Duinen, vissersdorpen, badplaatsen, welige weilanden, kaarsrechte, bijna boomloze wegen, sloten ('watergangen') met schuitjes die ons in Giethoorn kunnen doen wanen. De kleine steden, als St. Winoksbergen, Hazebroek, Hondshoote, zijn als de Vlaamse in hun uiterlijk.

Neemt men een kaart voor zich, dan ziet men aan de namen hoe ver eenmaal ons taalgebied gereikt heeft: Ghyvelde, Uxem, Cassel, Westcappel, Steene, Wormhoudt. Een enkel accent of deeltteken ('Rosendaël'), op de tegenwoordige namen gezet ter verfransing, doet het oorspronkelijk Nederlands nog meer in het oog springen. Doch niet alleen de namen van de plaatsen. Kijk eens op de winkels, de garages, de huisdeuren. Ge vindt er Verstraete, Buysse, Van Hemme, Meuleman, Dewitte, Vermeersch. Bezie eens rustig de versleten grafzerken in de brede, oude kerken en spel er uit de sierlijke letters de namen van de burgers..

Historische herinneringen komen in ons op. Reeds in Nieuwpoort: geen Nederlander zal er voorbij kunnen gaan, zonder te denken aan de slag in het ronde eeuwjaar die voor hem, van zijn lagere school tot zijn grijze ouderdom, hèt jaartal van de vaderlandse geschiedenis zal blijven. Dan komt in Frankrijk Duinkerken, de geboorteplaats van de toneeldichter Michiel de Swaen, van de gevreesde kaper Jan Baert. De Casselberg waar in de 14e eeuw zoveel Vlamingen de dood vonden. Grevelingen waar de Graaf van Egmont in de 16e eeuw de Fransen overwon. Cassel waar onze psalmberijmer Petrus Datheen geboren werd. Hoe verleidelijk het ook moge zijn, langs de geveltjes en bolwerken te lopen dromen over een ver maar groots verleden, het is onvruchtbaar, onwerkelijk. In de tweede helft van de 17e eeuw is deze Vlaamse Westhoek in de Franse staat ingelijfd - weet u nog iets van de Zonnekoning en Jan de Witt? - en dat is zo gebleven. Voor de allittererende ondertitel van een geschiedenisboek over Nederland 'van Duinkerken tot Delfzijl' zal een Fransman hetzelfde schouderophalen overhebben als wij voor de Duitser die het betreurt dat in dezelfde zeventiende eeuw de Nederlanders zich losgescheurd hebben

van het Reich, al staat losscheuren beslist niet gelijk met bezet worden. Wat ons bezighoudt, boeit en prikkelt met betrekking tot Frans-Vlaanderen, is een geheel andere kwestie.

De Nederlandse taal is, ondanks systematische pogingen tot verfransing, in deze uiterste hoek van Frankrijk bewaard gebleven. Daarover behoeft geen twijfel te bestaan. Een jaar of vier geleden maakte de Franse omroep een reportage over de verschillende Franse gewesten. Op de markt in Cassel vroeg de verslaggever aan de mensen eens een volkslied te zingen. Zij zongen uit volle borst het Vastenavondlied van de Reuzen: En hij komt toe, en hij komt toe, met een hals lijk een dikke koe... Het zou echter een fatale vergissing zijn te geloven dat men er met onze taal terecht kan als in Amersfoort of Mechelen. Duinkerken is een Franse stad geworden, maar het blijft een aangename verrassing vast te stellen dat men er met de tegenwoordige burgemeester Nederlands kan spreken! In Hazebroek zult u een gloednieuwe Nederlandse beiaard kunnen horen klinken, maar op de speelplaats van de school ruzieën en joelen de kinderen in het Frans! Vele kinderen leren na hun schooljaren thuis weer Vlaams aan. De pastoor preekt in het Frans, maar zijn dorpingen biechten in het Vlaams, want - merkte er een stoutweg op - 'we doen onze zonden ook in het Vlaams..' Vraag eens de weg in een stadje of op een kruispunt tussen de vlasakkers en u merkt de aarzeling in het antwoord. Sommigen zijn letterlijk tweetalig: ze

springen midden in de zin van de ene in de andere taal. Op het platteland is het Vlaams nog sterk, in de steden gaat het echter hard achteruit. Pessimistisch mag men echter niet zijn. De verwachting dat binnenkort - dans peu de temps - de oorspronkelijke moedertaal verdwenen zal zijn, is al meer dan honderd jaar geleden uitgesproken en telkens moest men vaststellen dat de verfransing niet zo snel ging als de 'kenners' van de streek het voorspeld hadden. En als men bepaalde zekere winstpunten voor het Frans kon noteren, moest men daarbij toegeven dat ze meer te danken waren aan indringing van Frans-sprekenden dan aan het prijsgeven van de moedertaal door de inheemsen: geen 'influence linguistique' maar een 'phénomène ethnique'.

Een machtig wapen in de taalpolitiek is het onderwijs. Voor de Franse Revolutie verandert er in de taal van de streek niet veel. Van echt volksonderwijs is geen sprake, de van nature behoudzuchtige boerenbevolking blijft Vlaams spreken. Na de Franse Revolutie begint het verval. De eigen taal wordt officieel verbannen, ze wordt door de nieuwe bewindvoerders gestreng uit het onderwijs geweerd. Van een verloren gebied kan men evenwel nog lang niet spreken. In de 20e eeuw, na de eerste wereldoorlog, komt er zelfs een opleving. Ontwikkelde Frans-Vlamingen gaan hun 'eigenlijke' moedertaal bestuderen, ze leren haar spreken, enkele beginnen zelfs er gedichten en toneelstukken in te schrijven. Na de bevrijding van de Duitse bezetting in wereldoorlog II wordt de Vlaamse beweging verboden en vervolgd. Een weergalozе verdachtmaking volgt. Hoewel de Rechtbank van Rijsel deze beweging van separatisme en samenwerking met de vijand moet vrijspreken, ontlaadt zich van de zijde der Franse ambtenaren een onbegrensde afkeer van alles wat Vlaams kan zijn. De minste graad van tweetaligheid wordt euvel geduid. Er bestaat in hun ogen geen Vlaamse taal, op zijn hoogst een patois flamand rébarbatif et peu prononçable, un assez vague patois local¹⁾. Een merkwaardige kijk op de taaltoestanden geeft de aanklager in Rijsel als hij zegt: 'Il n'existe pas de langue flamande, mais un patois appelé le flamand.. Il faudrait pour vous donner satisfaction enseigner aux habitants du Nord une langue: le néerlandais, qui leur est tout à fait étranger!²⁾

Zal het Franse Nederlands deze slag ooit te boven komen? De beslotenheid van het dorp is aan het verdwijnen. De radio brengt het Frans in de huiskamers. Rijsel zendt dag in dag uit de prachtigste televisieprogramma's, de jeugd werkt in de Franse industrie, dient in het Franse leger, de geestelijkheid is aan het overschakelen op het Frans; men krijgt de indruk: ze kunnen niet anders, of ze willen of niet.

De hardste maatregel is de wet van 31 januari 1951. Deze verbiedt het onderwijs in het Nederlands. De minister onder wiens verantwoordelijkheid deze wet tot stand is gekomen, verdedigt haar met de opmerking, dat er hier sprake is van een taaleigen 'qui représente des cultures traditionnelement hostiles à la nôtre!³⁾ Let wel, dit geldt niet voor het Duits, want het Duits is, na het begrijpelijke protest van de bevolking in Elzas-Lotharingen, als taal voor het onderwijs wèl toegelaten. Zelfs zijn toegelaten talen van nog veel kleinere Franse bevolkingsgroepen: het Baskisch, het Bretons, het Catalaans, het Occitaans. Het Nederlands in Frans-Vlaanderen blijft verboden! Maar waar is dan toch die Nederlandse vijandschap tegen de Franse beschaving? Onze taal heeft een groot aantal Franse woorden in zich opgenomen, woorden die wij zelfs niet meer willen missen.

In onze scholen wordt vlijtig Frans geleerd. Wij lezen Franse boeken, kijken naar Franse films en voelen ons allerminst door een vijandelijke taal bedreigd als we naar een op bezoek komend Frans toneelgezelschap gaan luisteren.

Zie, dàt boeit en prikkelt ons met betrekking tot Frans-Vlaanderen. De Fransen moesten het als hun plicht gevoelen dat unieke stukje taalcultuur dat zij nu al eeuwen aan hun noordgrenzen bezitten, zorgvuldig te beschermen. Nu is het weerloos. De historische grenzen zijn onze zaak niet, evenmin als wij ons nog kunnen opwinden om verloren of gewonnen veldslagen van vroeger. Men mag nu wel eerlijk erkennen dat het Frans in Frans-Vlaanderen de eerste en officiële landstaal moet zijn en blijven. Maar waarom aan de een onthouden wat aan de ander gegeven wordt? Waarom geen Nederlands onderwijs daarnaast, tenminste voor hen die willen? Wij laten toch ook onze Friese kinderen rustig Fries leren!

Waarom die domme geringschatting van het Vlaams en - dat kan niet anders - daarmee van het Nederlands?

Er zijn Nederlanders die kopschuw worden als zij over Frans-Vlaanderen horen spreken. Het is goed als een volk er voor terug deinst, zijn taal aan een ander op te dringen. We moeten met elkaar leven. Het is verkeerd onenigheid te zaaien in een streek die langzamerhand, hoe gedwongen ook, gaat groeien naar een nieuwe eenheid met de staat waarin ze geborgen is. Laat die Franse hoek met rust. Nuchtere Nederlanders houden niet van daverende leuzen, liefst nog in spreekkoor gezegd. Nu na zoveel moeilijke, chaotische jaren een zeker evenwicht is bereikt, mogen wij geen onrust stoken. Laat de dingen betijen, het komt toch zoals het komen moet!

Het standpunt is begrijpelijk. Weinigen onder ons zijn op de hoogte van de werkelijke toestanden. Die hoek bij Duinkerken is ver van ons af en uit onze veilige, onbelegerde vesting kunnen wij onverschillig op dat ‘nu eenmaal toch verloren gebied’ neerzien. Wie echter met hart en ziel aan taalverzorging doet, verzeilt vroeg of laat onvermijdelijk in de taalpolitiek. De voor buitenstaanders onbenullige strijd om de c of de k in kandidaat kan al niet meer strikt wetenschappelijk-objectief gevoerd worden. Wij geven daarom hun die de consequentie taalverzorging-taalpolitiek aanvaarden, het volgende ter overweging.

1. Het prestige van het Nederlands als Europese cultuurtaal in het naar eenheid groeiende Europa is met de Frans-Vlaamse kwestie gemoeid. Wij kunnen er niets aan doen, maar wij voelen het als een onverdiende krenking als we in een Franse school op de muur lezen: *défense de parler flamand!* Als we horen van een Frans kind dat honderd strafregels krijgt: *j'ai été surpris à parler flamand.* Als we merken dat

iemand ons niet met een stom verbaasd maar met een verachtelijk gezicht aankijkt, omdat we hem in het Nederlands aanspreken.

2. In België zal het Nederlands een niet te onderschatten steun krijgen als de Fransen in hun noordelijke hoek het Nederlands dat ze daar voor een patois flamand uitmaken, vrijheid geven voor het onderwijs⁴⁾.

3. De Frans-Vlamingen zelf (om hen is het begonnen!) zullen hun gerechtvaardigde verlangens ingewilligd krijgen. De aan het Nederlands getrouwen zullen hun minderwaardigheidscomplex verliezen. Bij velen is het Frans maar een vernis. Parijs heeft voor hen geen aantrekkingskracht. Duinkerken is geen cultureel centrum. Hun natuurlijke voedingsgebied is Vlaanderen⁵⁾.

Op de Frans-Vlaamse dag in Waregem op 1 september j.l. hebben wij van een ontwikkelde, Franssprekende Frans-Vlaming gehoord: Als het officiële Nederland maar iets van zijn officiële sympathie, zijn officiële erkenning voor ons liet blijken, kon de toestand heel anders zijn. Nu kan men bij ons tegen het Vlaams doen wat men wil. Het Nederlands als officiële taal van een onafhankelijk land zal door onze autoriteiten gerespecteerd worden. Ze gaan echter van het idee uit dat ook de Nederlanders zelf het Vlaams bij ons als een achterlijk boerentaaltje beschouwen dat beter opgeruimd kan worden.

Tegenover *défense de parler flamand* staat een andere leuze, ‘Hollandser’ is niet mogelijk: laat de kaas niet van je brood eten!

Eindnoten:

- 1) ‘een Vlaamse tongval, weezinwekkend en haast niet uit te spreken, een tamelijk vage plaatselijke tongval’.
- 2) ‘Er bestaat geen Vlaamse taal, maar een tongval, genaamd het Vlaams. Om u tevreden te stellen zou aan de bewoners van het noorden les gegeven moeten worden in het Nederlands dat hun helemaal vreemd is.’
- 3) ‘dat beschavingen vertegenwoordigt die vanouds vijandig zijn aan de onze’.
- 4) Gaat men met een auto over de Frans-Vlaamse grens, dan kan men van de Franse douane een ‘laissez-passer’ krijgen. Daarop staan allerlei ambtelijke wetenswaardigheden, behalve in het Frans ook nog in de buurtalen: Engels, Duits, Spaans, Italiaans. Maar *n i e t i n h e t N e d e r l a n d s*, voor zover wij weten nog steeds de officiële taal van 60% der inwoners van het Franse buurland België.
- 5) In ons eigen land hebben wij officiële en half-officiële instituten in overvloed die buitenlandse taal- en cultuurpropaganda uitoefenen. Daar is niets op tegen. Hoe wijder onze blik, hoe groter onze kennis, des te beter. Wij zouden ons karakter verloochenen als we ons in onze taalgevangenis opsloten. Maar vinden wij in onze buurlanden genoeg Nederlandse instituten van dezelfde maat, met officiële stempels uit Den Haag, om de buitenlander in te lichten over onze taal? Langs onze oostelijke grenzen bijv. kunnen nog heel wat Duitsers ‘aufgeklärt’ worden over het feit dat onze taal geen Duits dialect is. In deze zomer is het Nederlands als examenvak aan de Keulse handelshogeschool afgeschaft. Wij hebben geen officiële mistroostigheid daaromtrent in ons land gehoord.

Door en door

(Dr. D.) ‘Door en door op de hoogte zijn’ is heel wat anders dan ‘doorkneed zijn in’. Als voorbeeld: hij was door en door op de hoogte van de slechte toestanden. Hier kan men niet ‘doorkneed zijn’ gebruiken. Het is een geval van begripsverwarring. ‘Doorkneed zijn’ ziet op diepgaande studie of oefening, terwijl ‘door en door op de hoogte zijn’ heel vaak door zeer toevallige omstandigheden kan ontstaan zijn.

Beklaagde-verdachte

(Mr. v. W.) Uiteraard bedoelt u met het naast elkaar plaatsen van de *beklaagde* en de *verdachte* op blz. 24 van deze jaargang, niet dat beide woorden synoniem zijn. Nu echter nog dagelijks blijkt dat velen over de *beklaagde* spreken wanneer zij de *verdachte* bedoelen, kan dat naast elkaar zetten zonder meer in Onze Taal toch wat gevaarlijk zijn. Het was als minimaal correctief (voor deze velen) erg nuttig geweest beide woorden dan óók op te nemen in het rijtje op blz. 23:

niet	wel
beklaagde	verdachte

Finish

Uit Maandblad Stichting Hoenderloo geknipt een mooie foto van de ‘Valkenheide’-mars. Een prachtige zonnige dag, vrolijke mensen op een grasveld. In het midden staat een grote poort van palen en touwen. Er bovenop prijkt het Nederlandse wapen, geflankeerd door rood-wit-blauwe vlaggen. Op het spandoek staat... FINISH. Het is een zeldzaam mooie foto voor onze griezelkamer (chamber of horrors). We reden in de zomer door een klein Vlaams stadje. Er was kermis. De politie-agenten hielden de weg open voor een sliert gespierde wielrenners die over de kinderhoofdjes bonkten. Ze zwiëpten in de richting van een grote poort van palen en touwen met een of ander wapen en vlaggen in allerlei kleuren. Op het spandoek stond... AANKOMST.

Behoren tot

(Dr. D.) ‘Behoren tot één van de families’ is natuurlijk goed, omdat familie nooit één persoon is en dus ‘behoren tot’ op een meervoudig begrip slaat. Daar loopt de kwestie juist over. ‘Behoren tot één’ kan niet door een slechts als enkelvoud denkbaar begrip gevolgd worden. Die fout wordt nogal eens gemaakt, getuige de zin die ik onlangs vond: Gaarne rekenen we dit werk tot één van de klassieken van onze vernieuwingslitteratuur.

Klem

(Ir. v. S.) Naar aanleiding van de vraag van Ir. C.v.M. over de ‘fitmaat’ kan ik u berichten, dat dit instrument in de bosbouw ‘(boom)klem’ wordt genoemd. Het merkwaardige is dat het zelfstandig naamwoord ‘fit’ in deze betekenis in de gewone en vak-woordenboeken niet voorkomt. De Engelsen - en Amerikanen - spreken van

(a pair of) calipers en ook onze andere buren gebruiken geen uitdrukking welke aan 'fit' doet denken (Duits: Kluppe, Frans: compas, Zweeds: klave). Ik hoop dat die ene letter meer geen reden zal zijn om 'klem' te verwerpen, al zal men dan voor de maat een bijvoeglijk naamwoord moeten invoeren: geklemde maat. Wat is er overigens op tegen, in de plaats daarvan te spreken over dikte, doorsnede, middellijn of diameter, welke men bij het klemmen in feite bepaalt?

Erkend bedrijf

(J.H.) 1. ‘Erkende installateur’ is een bij de meeste plaatselijke verordeningen ingevoerd begrip. Een installateur, die door het plaatselijk of provinciale elektriciteitsbedrijf voldoende ‘vakbekwaam’ wordt geacht, krijgt een ‘erkenning’; zonder medewerking van een ‘erkende installateur’ kan men geen lamp ophangen op straffe van verbreking van de stroomaansluiting. Hetzelfde geldt voor een erkende gasfitter, waterfitter, enz. Een erkend opkoper is ingeschreven in het opkopersregister, dat ter gemeentesecretarie (of bij delegatie de politie) wordt bijgehouden. Erkende televisiespecialisten bestaan niet noch erkende schoorsteenvegers; zij hebben althans geen officiële bevoegdheden. Voor zover de titel bij verordening is vastgesteld, zullen de ambachtsheren het wel uit hun hoofd laten zich met de titel te sieren, als zij niet werkelijk zijn ‘erkend’.

2. Dat vele zaken zich tegenwoordig ‘bedrijf’ noemen is een rechtstreeks gevolg van onze moderne wetgeving, die de bedrijfsorganisatie regelt.

Luchtgewijs

(Mr. V.) Uw artikel in ‘Onze Taal’ over botsingen in het taalgebruik en het spelen met de dubbele betekenis van woorden heeft mij de volgende ontdekking in herinnering gebracht.

In de etalage van een schilderijenwinkel bij een ‘schilderij’ van een schaal met fruit: ‘Stilleven, f 7,50. Herrie maken kost meer’.

Stellig niet komisch bedoeld is de volgende uitdrukking in een officieel stuk, nl. een uitspraak van de Centrale Raad van Beroep, gepubliceerd in ‘Rechterlijke en Administratieve Beslissingen’ van 1957, blz. 348: Overwegende.... enz., dat eiser zich medio.... 1955 luchtsgewijs naar Suriname zou begeven en daar met ingang van..... zijn voormelde functie zou aanvaarden; dat... enz.

dat op of dadelijk na.... maatregelen zijn getroffen tot het aanwijzen van een ander dan eiser voor de functie en deze ander, de luitenant-kolonel X op.... luchtsgewijs naar Suriname is vertrokken.

Doet dit niet denken aan militairen in vluchtige aggregatietoestand, die zich ‘als lucht’ of ‘op de wijze van lucht’ verplaatsen?

U vraagt

om meer van die lachwekkende taalbotsingen zoals wij die in de vakantiemaanden gaven. Maar wij hebben er voorlopig weer genoeg van. Als je erop gaat letten, zie je overal iets gek in. Gelijk in die roman: twintig mannen stapten aan wal; zij wierpen hun mantels af en negen het hoofd. Of in die andere roman: ik draai me om en sta tegenover twee mannen in een muisgrijze regenjas. □ ‘Badminton’ is al een oud spel. Men sprak vroeger van ‘paletten’. □ Voor zover wij weten, is het Nederlands de enige germaanse taal met een w in een vorm van ‘komen’. De w in ‘kwam’, moet teruggaan op een oude onb. wijs met een w. Het Duits met ‘kam’ en het Engels met ‘came’ missen deze schilderachtigheid. □ Inderdaad komt naast ‘de prospectus’ ook nog ‘het prospectus’ voor. We hadden er nooit op gelet. Misschien gelijk het aspect. Wie een tien heeft voor Latijn, kan nog niet zeker zijn van onze lidwoorden: de

datum, h e t museum. In Theo Thijssens boeken spreken de Amsterdamse schoolkinderen van h e t school. □ Nog een fraai stukje algemeen verwaand gevonden in een advertentie waarin om een bedrijfsleider wordt gevraagd. De man moet bezitten: feeling voor planning, routing en werkmethode; hij moet bekendheid hebben met de perfectie der outillage en in staat zijn de communicatie te stimuleren. □ Een klacht uit Vlaanderen: ‘Wanneer ge u als Vlaams postzegelverzamelaar tot de Filatelistische Dienst van de Nederlandse Posterijen wendt, dan krijgt ge uit Den Haag een formulier met het Frans vooraan en dan zit dat formulier in een ééntalige Franse omslag.’ Wij vermoeden zo half en half dat een postzegelverzamelaar uit Afganistan dezelfde omslag zal krijgen vermits het Frans een internationale posttaal is. Maar ‘elegant’ is het zeker niet tegenover de Vlamingen. □ Is er verschil tussen ‘een verhoging van 100 gulden’ en ‘een verhoging met 100 gulden’? Voor uw beurs niet. ‘Van’ geeft aan ‘ter waarde van, ter grootte van’, terwijl ‘met’ het werkwoordelijke karakter van ‘verhoging’ meer recht doet wedervaren. □ ‘Redekavelen’ betekent nu ‘bomen, keuvelen’. Het had eigenlijk een beter lot verdiend. Het is in de 16e eeuw gevormd uit rede en kavelen (verdelen) en drukte uit: zijn gedachten ordenen, logisch denken, redeneren. Van de Amsterdammer Spieghel uit de 16e eeuw is het boek met de stoere titel: Ruygh Bewerp van de Redenkaveling. □ De i in ‘oirbaar’ mag er nu wel eens uit. Hij moet er trouwens uit volgens de Woordenlijst: oorbaar. De Oirsbekers, Oirschotters en Oisterwijkers kunnen de toekomst te dien opzichte somber inzien. Er is nog een ‘oir’ (ook ‘oor’) dat een verzamelnaam is voor nakomelingschap: het oir, meervoud ontbreekt. Antiek, maar mooi. □ Vormgeving is iets heel moderns. De industriële vormgeving is een nieuw gebied voor de kunst. Het woord is gretig overgenomen in de reclametaal. Haarden zijn sierlijk van vormgeving; wringers hebben een fraaie vormgeving, kurketrekkers een handige vormgeving. In de meeste gevallen is er in dergelijke zinnen van geving geen sprake. Aan de vormen hebben we al genoeg. □ De gewone huistaal, die we zelf ook vloeiend spreken, vermaakt ons van tijd tot tijd om haar bekoorlijke absurditeit. Genoteerd o.a. ‘Overigens is het een fatsoenlijke vent, dat zal ik niet zeggen.’ Is hij nu fatsoenlijk of niet? ‘Het gaat wel beter, dat niet hoor.’ Gaat het nu beter of slechter? ‘Ik mag hem best, daar niet van hoor.’ Wáár niet van hoor? ‘Het is anders best weer vandaag!’ Ja, er zijn een heleboel andere dingen in de wereld die ellendig zijn. ‘Hij gaat op de bank liggen en gaat slapen h e e n.’ Dat heen zit overal en nergens: ‘Hij zit effe te kijken en dan gaat-ie schrijven h e e n’. We hebben daarbij al aan Bijbelse uitdrukkingen moeten denken: zo ga heen en lees in de rol. Maar die verklaring zal wel ernaast zijn. □ Heel gewoon is: ‘Blij t o e dat ik thuis gebleven was’. Toe, toe! Toe, nou! Herinnert u zich nog ons verhaal over de Hongaren? Als ze dàt onder de knie hebben, spreken ze vloeiend Nederlands. □ Een brief uit Londen gehad waarin een Engelsman, die onze taal zo ‘extremely logical’ vindt, er zijn verbazing over uitsprekt dat wij de woordenparen als over-boven, nederbeneden, uit-buiten, in-binnen er op na houden. Die b is een overblijfsel van het voorvoegsel be-, dat ook in Engelse woorden als to become, to behave voorkomt. □ In een drukkersweekblad kan men geregeld een bijdrage vinden die het opschrift ‘E d i t o r i a a l’ draagt en die blijkens de inhoud ervan wel niet afkomstig zal zijn van de uitgever, doch van de redactie. Editoriaal is een schoon woord maar het toont ook dat de schrijver wel eens Engelse bladen leest. □ Verbijsterend was het onderschrift in een Nederlands blad onder een foto van Minister Zijlstra, die de opening verrichtte van het Nederlandse paviljoen ‘op de R a n d E a s t e r S h o w te Johannesburg’. De Afrikaanders zelf hebben die tentoonstelling de Randse Paas Skou genoemd. □ Wat

zeiden de Nederlanders voor heimwee, voordat ze dit woord uit het Duits overnamen?
Misschien hadden ze vóór die tijd nooit heimwee.

[Nummer 10]

Zuivere taal

Ongekuiste taal gebruiken we natuurlijk geen van allen: onze taal is altijd gezuiverd van woorden die niet door de beugel kunnen. Maar dit soort zuiverheid bedoelen we niet als we het woord uit de titel gebruiken. We leven daarbij meer in de sfeer van ‘het terrein werd van alle vijandelijke elementen gezuiverd’. Dat is dus de sfeer van de taalstrijd.

Houdt u daar niet van? Bent u de bekende uitspraak vergeten: ‘de strijd is de oorsprong van alles’? Toch niet, maar u bent nu eenmaal erg vredelievend. Dan heb ik een andere spreuk voor u: ‘als u de vrede wilt, bereid u dan voor op de oorlog’.

Bedenk intussen alvast maar dat wij in Noord-Nederland heel veel te danken hebben aan de strijdvaardigheid van het zuiden. Had de taalstrijd in Vlaanderen tot dusver niet zoveel succes gehad, dan zouden er vijf miljoen mensen verfranst zijn. Er zouden dan maar elf miljoen mensen Nederlands gesproken hebben, terwijl het er nu ruim zestien miljoen zijn. Daardoor staat onze taalgemeenschap op het ogenblik op de negende plaats in Europa. Ons taalgebied omvat meer mensen dan heel Scandinavië! We vormen ongeveer een derde van het Franse.

Bovendien groeien we vlug in aantal en in aanzien. Wist u dat er alleen in West-Duitsland al negen universiteiten zijn waar Nederlands gedoceerd wordt? Ook in de rest van de wereld neemt de belangstelling voor het Nederlands en de Nederlandse cultuur steeds toe. En dat alles danken we voor een belangrijk deel óók aan de taalstrijd van de Vlaamse Nederlanders. Wel moeten we ons heel erg schamen dat onze voorouders op een enkele uitzondering na te dom geweest zijn om in te zien dat ze de Vlamingen uit alle macht moesten steunen. We hebben op dat punt heel wat goed te maken!

Hebt u wel eens gelezen: ‘Ik a t t e n d e r u op deze mogelijkheid’? U zult gereageerd hebben met: ‘Bah, wat een aansteller! Zeker een bakvis, die dat geschreven heeft’. Toch niet, het stond in uw lijfblad, ergens in een artikeltje ver buiten de damesrubriek. Waarom had die schrijver er behoefte aan, zich aan te stellen? Natuurlijk omdat hij geen gezond besef van eigenwaarde had. Hij miste een evenwichtig karakter en voelde zich minderwaardig. Je hoeft geen mensenkenner te zijn om zulke simpele dingen te doorzien. Natuurlijk is het zinloos, met zo'n man te redetwisten, want daarmee verdwijnt zijn minderwaardigheidsgevoel niet. Er is maar één geneesmiddel: laat hem op een vriendelijke manier duidelijk blijken dat je hem dóór hebt; dan zal zijn taalgebruik direct normaal worden. De psychologie levert dus de oplossing.

Een ander voorbeeld: u bent misschien de constructie wel eens tegengekomen: ‘Zei Marilyn Monroe: Ik doe aan zulke dingen niet mee.’ Hier is geen vraag bedoeld, maar een gewone mededeling. Hoe kómt een journalist tot een dergelijke taalmoord?

Afgekeken van de Angelsaksische boulevardpers: in het Engels schijnt die constructie bijzonder geestig te zijn, zelfs al herhaal je die elke week tientallen keren. Goed, ik neem dat graag aan. Maar in het Nederlands is het niet geestig maar droefgeestig of op zijn hoogst belachelijk. Wie zoiets schrijft, voelt zich op een

jammerlijke manier minderwaardig aan de Angelsaksische cultuur, vooral in de edele uitingen ervan die in de sensatiepers plegen te verschijnen.

Toen en nu

Maar het gaat niet aan, het bestaan van alle vreemde woorden op een dergelijke manier te verklaren. Wie *visite*, *canapé*, *divan*, *coupé* gebruikt, doet niets bijzonders en valt niet op. We moeten dus een onderscheid maken. Laten we ons even tot het Frans beperken. U weet: een woord dat aan die taal ontleend is, noemen we een *Gallicisme*.¹⁾

Nu zijn er twee manieren om een taal te bekijken: vanuit het verleden en vanuit het heden. De laatste is de normale, de natuurlijke, want een gewoon mens spreekt zijn taal, zonder ook maar iets af te weten van vroegere taaltoestanden.

Het is ermee als met een schaakspel. Je ziet elke week een stel schaakproblemen in de krant; ze vragen dan hoe die opgelost kunnen worden. Op welke manier de stand ontstaan is, wordt er meestal niet bij gezegd, en terecht, want dat heeft geen enkel belang voor de oplossing. Het verleden van dat schaakprobleem heeft dus geen enkele waarde. Precies eender is het ook met een taal.

Maar tot voor dertig jaar dachten de taalkundigen het omgekeerde. Ze gingen toen bij voorkeur na, hoe de talen er in vroegere periodes uitgezien hadden. Dat is dus een tweede manier om aan taalkunde te doen. Ook de vreemde woorden in een taal (b.v. de Gallicismen) kunnen we op twee manieren beoordelen. We kunnen ons afvragen: is *regarder* een Gallicisme? Ja, dat is het. Ook *canaapé* is er één. Maar nu komt het verschil. *Regarder* is een Gallicisme, vanuit het standpunt van de taal van nu. Het is een nu-Gallicisme. Iedere ABN-spreker die het hoort, vindt het een ‘gek’ woord; het is ‘geen goed Nederlands’, want zoiets zeggen we niet.

Maar met *canaapé* is het heel anders; het is heel normaal ABN. Iedereen kent en gebruikt het woord. Sommige mensen zullen misschien vreemd opkijken, als ze horen dat onze voorouders het lang geleden uit het Frans ontleend hebben. Net zo goed als de Fransen raar opkijken, als een taalkundige ze vertelt dat ze *bleu*, *nord*, *sud*, *crampe*, *bivouac*, *boulevard* en zoveel andere woorden vroeger uit het Nederlands ontleend hebben. *Canaapé* is dus geen nu-Gallicisme maar een toen-Gallicisme.

En een nu-Gallicisme is verwerpelijk omdat onze taalgemeenschap dat niet erkent; een toen-Gallicisme is niet verwerpelijk omdat onze gemeenschap dat wel erkent.

Nu zal er bij een bepaald twijfelgeval best een verschil van opvatting kunnen bestaan tussen twee taalkundigen. De een kan zeggen dat *nieuwbouw* een nu-Germanisme is, de ander kan het een toen-Germanisme vinden. Maar zo'n enkel grensgeval verandert niets aan onze indeling.

Taalgevoel gevraagd

Als u wilt weten bij welke soort Anglicismen het woord *autocat* hoort, dan gaat u zeker geen raad vragen aan een Japanse Neerlandicus. Hoe lang iemand een vreemde taal ook bestudeerd heeft, hij kan haar nooit zo goed leren beheersen als degene die haar als zijn moedertaal spreekt.

Nu bedoel ik het woord *moedertaal* wel in een enge betekenis. Wie in zijn jeugd Zeeuws gesproken heeft en pas op de Lagere School ABN heeft leren spreken, heeft eigenlijk het Zeeuws als moedertaal en niet het ABN, ook al droomt hij in het ABN. Iets dergelijks geldt voor de meeste Vlamingen. In de toekomst zal dat ongetwijfeld beter worden, maar vandaag is het nog altijd zó dat het ABN voor de meesten tweede taal is en geen moedertaal.

Nu bevatten bijna alle Nederlandse dialecten in België een grote massa Franse woorden: toen-Gallicismen wel te verstaan. *Chauffage*, *terminus*, *frein*, *interrupteur*, enz. enz. Leert een Vlaming ABN, dan vindt hij het heel begrijpelijk dat die dialectwoorden vervangen worden door *verwarming*, *eindhalt*, *rem*, *schakelaar*, enz. Maar nu komt zijn dialectwoord *garage* aan de beurt. Ook nu

verwacht hij dat het ABN een ‘echt-Nederlands’ woord zal hebben. Helaas dat heeft het niet. Het zegt ook *g a r a g e*; het gebruikt hier net als de dialecten een toen-Gallicisme. Grote teleurstelling. ‘Waarom doen de Hollanders zo dwaas hier geen eigen Nederlands woord te gebruiken?’ Ja, omdat de voorouders van die Hollanders tot in het belachelijke frankofiel waren. En wij zitten nu met de gevolgen. Maar de meeste Vlamingen missen het ABN-taalgevoel dat voor de Noordnederlanders de *g a r a g e* van de *c h a u f f a g e* scheidt, en ze proberen het probleem dus op te lossen met een logische redenering. Helaas: logica en taalkunde zijn onverzoenlijke vijanden. Althans in die zin dat de logica het taalgebruik niet bepaalt. Goed ABN is alleen wat ABN-sprekers zèggen. ‘Dat zèg je zo’ is het laatste criterium voor goed en kwaad in een taal. Dat geldt ook voor de vreemde woorden.

De goede keus

Toch kunnen we soms kiezen uit twee woorden. Ik denk aan *b e z o e k* en *v i s i t e*. Nu zijn we natuurlijk blij als we *v i s i t e* kunnen vermijden. Zo zijn er heel wat meer gevallen. Denk aan *e n t h o u s i a s m e* en *g e e s t d r i f t*, aan *i l l u m i n a t i e* en *v e r l i c h t i n g*.

Stop, zeggen veel mensen. U wilt hier de helft van onze synoniemen wegwerken en dat is taalverarming. Ik heb behoefte aan kleine detailverschillen in de betekenis; daar helpen de vreemde woorden me heel dikwijls aan. Ja, daarover valt meestal niet te redeneren. Sommige mensen hebben behoefte aan drie auto's en vijf radio's.

We kunnen verder eens nagaan, hoe taalbehoeftes ontstaan. Herinnert u zich nog de goede vooroorlogse tijd van *ü b e r h a u p t*? Dat woord was ‘onvervangbaar’! Iedereen had er behoefte aan.

Vóór 1940 waren sommige Nederlanders erg pro-Duits, wel eens tot in het maniakale. Ik herinner me een Tsjechische docent die in 1939 naar Nederland kwam. Hij ergerde zich aan het gemis aan nationaal gevoel bij veel Nederlanders. Ik kon hem geen ongelijk geven. ‘Zou daar geen geneesmiddel voor bestaan?’ vroeg ik hem. Ja zeker, zei hij, een Duitse bezetting. Het is gebeurd, het was een paardemiddel, maar het heeft gewerkt. De grote massa van ons volk is genezen. Het onmisbare *ü b e r h a u p t* is vrijwel spoorloos verdwenen. Wie eraan gewend is in Duitse vormen te denken, kan *ü b e r h a u p t* niet missen; wie als Nederlander een gezond gevoel van eigenwaarde heeft, heeft niet de minste behoefte aan *ü b e r h a u p t*.

Daar ligt de kern van de hele zaak. Willen we nu bovendien van onze anglofilie genezen, dan is een Engelse bezetting de beste oplossing. Denk aan de Afrikaners: die zijn tijdens hun vrijheidsstrijd vrijwel immuun geworden tegen Engelse invloeden.

Is er geen andere oplossing? Misschien. Ik geloof dat we de ergste dwaasheden van de anglofilie wel achter de rug hebben. Het blijft echter toch zaak dat we vooral onze jeugd doordrenken van de rijkdommen van onze Nederlandse cultuur. Laten we onze kinderen een gezond gevoel van nationale eigenwaarde meegeven. Ze zullen daarom beslist niet ongevoelig worden voor cultuurinvloeden van buiten; - ik spreek over echte cultuur en niet over zoveel onbenulligheden uit de Engelstalige films en weekbladen. Ook als individu kun je immers een normaal gevoel van eigenwaarde niet missen, als je geestelijk gezond wilt blijven en als je dus zelfkritiek wilt blijven beoefenen.

Zelfkritiek

Een paar typische dingen waarin we erg achterlijk zijn, vinden we bij de Nederlandse film en het Nederlandse ‘lichte lied’. We moesten ons diep schamen dat we als cultuurvolk van 16 miljoen man tot dusver niet veel en veel meer gepresteerd hebben op het gebied van artistieke speelfilms. Maar goed: er is verbetering op dit punt in zicht, dank zij de onwaardeerbare hulp van het Ministerie van O., K. en W. We kunnen de minister daar niet dankbaar genoeg voor zijn.

Als u wilt weten wat een volk kan presteren op het domein van de ‘lichte Muze’, moet u eens nagaan wat voor pareltjes de Franse cultuur voortgebracht heeft. Fijne poëzie op een geraffineerd mooie manier gecomponeerd. Er is óók veel rommel op dit gebied in Frankrijk, akkoord. Maar elk jaar opnieuw horen we een aantal liedjes die stuk voor stuk hoogtepunten zijn. Het Engelse taalgebied is op dit punt, net als wij, stukken achter. Ik wil niet zeggen, dat de toestand bij ons hopeloos is: dat weet u ook wel. Maar er kan nog heel wat verbeterd worden.

Hebben die dingen óók wat met taalzuivering te maken? Natuurlijk, als onze mensen in de bioscoop veel Nederlandse films zien met een hoog artistiek gehalte, als ze veel mooie Nederlandse liedjes horen, dan versterkt dat hun gevoel van eigenwaarde. Dan hebben ze niet langer het idee dat iets Engels moet zijn om mooi te kunnen wezen.

v. E.

Eindnoten:

- 1) ‘Gallicisme’ gebruik ik in een veel wijdere betekenis dan gebruikelijk is.

Nogmaals: fitmaat

(R.v.A.) De houthandel zit stikvol met... ismen. Ofschoon ik hiertegen met enkele anderen reeds tientallen jaren vecht, is het resultaat bedroevend. Natuurlijk is 'zoveel duim en op' buitenlands. Het behoort te zijn: bijv. 2 duim en dikker, 7 duim en breder, 9 voet en langer. Ik ben nu ongeveer 55 jaar in de houthandel en zolang ken ik de term fitmaat. Deze uitdrukking eruit te krijgen zal wel 'den Moriaan ge.. schuurd zijn'. Men kan beter gebruiken 'schuifmaat'.

(Red.) In ons laatste nummer werd nog '(boom)klem' genoemd.

Plotten

Uit 'De Paladijn', maandblad voor de B.B. in Zuid-Holland, juli 1957, halen we de volgende ontboezeming.

'Ergerlijk was het dat men het bij een der oefeningen nodig had geoordeeld te vermelden dat het sein all clear was gegeven. Gelukkig was de betrokken wijktelephonist op de hoogte van de Engelse taal, zodat dit staaltje van B.B.-Nederlands, zonder rampen te veroorzaken, geslikt kon worden. Maar waar is die aanstellerij voor nodig? Het is al erg genoeg dat al onze goed vaderlandse blok-, wijk- en reddingsploegen ook nog een geneeskundig team moeten meetorsen, dat we in de Cvp. op de kaart moeten plotten. We moesten het hier nu maar bij laten. Laat ons ervoor oppassen dat onze eigen Nederlandse B.B. ook niet aan de Engelse ziekte gaat bezwijken.

Men zegt

dat er wel eens Benelux-conferenties worden gehouden waarop sommige Nederlandse heren zich inspinnen om allerlei vriendelijke dingen te zeggen in het Frans. Iemand die deze conferenties beroepshalve wel eens bijwoont, vertelde ons dat er onlangs door Waalse heren een antwoord werd gegeven in keurig Nederlands. Wij hadden dat pijnlijke onderhoud graag ook eens bijgewoond.

Onzerzijds

'Het is onzerzijds bekend dat u enz.' Waarom toch altijd die geklede jas uit de mottenzak gehaald? Vindt u nu heus dat u met 'wij weten' in vodden loopt? Er is dan dezerzijds in genen dele een bezwaar tegen 'het is ons bekend'.

Ieggrek

De vijftiende letter van ons alfabet is wel niet onmisbaar maar het is toch wel wat wreed hem zo maar op pensioen te zetten. Wat wij altijd zonderling hebben gevonden, is de Noordnederlandse aanduiding 'ieggrek', naar men zegt afkomstig van het Franse i grec. Dat wij voor ons Nederlandse alfabet een Griekse letter met een Franse naam moeten noemen, is nog tot daaraan toe, maar dat die letter in het Grieks niet eens een i voorstelt, is ronduit een pijnigende gedachte. Dan maar 'ypsilon'? Wij hebben eens een Duitser horen spreken over 'das Ypsilon bei

Amsterdam..’ Nog een klein kleinigheidje: er is eigenlijk zo langzamerhand niets meer op tegen ‘nijlon’ te schrijven in plaats van ‘nylon’. De uitspraak ‘naailon’ verdwijnt, van ‘nielon’ hebben we nooit gehoord, wel van ‘nijlon’ als van ‘nijlpaard’. De kousenfabrikanten met hun selected quality, preferentials en irregulars zullen er wel niet aan willen, want die ieggrek geeft het beenomhulsel de sex-appeal zonder welke het leven lusteloos is geworden.

Beeldhouwster?

Hoe wordt een beoefenaarster der beeldhouwkunst genoemd: beeldhouweres of beeldhouwster? Het WNT geeft geen uitsluitsel, hetgeen wel opvallend is, daar naast schilder wel het vrouwelijke schilderes vermeld wordt.

De - laten wij zeggen - normale vorm voor het vrouwelijk is -ster. Het WNT zal bij schilder daarom de min of meer uitheemse vorm met -es opgegeven hebben. De vorm -ster levert wel eens moeilijkheden op: dansster, meestster, apotheekster gaan niet; danseres, meesteres, apothekeres wel. Wij zouden een beeldhouwende vrouw een b e e l d h o u w s t e r willen noemen.

Belgisch Nederlands

Een lijst Belgicismen ter verbetering gekregen:

n i e t :	- w e l :
baronnes	- barones
droguist	- drogist
gewerkt goud	- bewerkt goud
ingangsdeur	- voordeur
op een ogenblik	- in een ogenblik
personaliteit	- persoon, persoonlijkheid
stovenmaker	- kachelsmid
tussentijdig	- tijdelijk
valling	- verkoudheid
met de vleet	- bij de vleet
voordelig aan	- voordelig voor
voortgang doen	- vorderingen maken

Aanvankelijk

(Dr. J.B.) Ik kreeg een uitnodiging om een lezing bij te wonen over het a a n v a n k e l i j k e wiskunde-onderwijs. Bedoeld was de wiskunde van de eerste klas H.B.S. Is ‘aanvankelijk’ niet louter een bijwoord met de bijgedachte ‘eerst is het zó, maar later is het anders’?

(Red.) Inderdaad komt ‘aanvankelijk’ het meest voor als bijwoord ‘in het begin’, veelvuldig als tegenstelling bedoeld met ‘later, in het vervolg’. Er is echter geen

bezwaar tegen het gebruik als bijv. naamwoord, als men het woord aanvankelijk (= anfänglich) heeft aanvaard. Het heeft nu toch burgerrecht verkregen. Aanvankelijke pogingen, aanvankelijke successen, aanvankelijke snelheid, aanvankelijk onderwijs: goed Nederlands.

Lucht(s)gewijs

(D. de V.) Luchtsgewijs is een term uit de telegramtaal (Eng. 'cabelese'). In een telegram mogen de woorden niet aaneengeschreven worden. In de plaats van 'per vliegtuig' gebruikt men daarom 'luchtgewijs'. Een journalist zou u over deze telegramtaal leuke dingen kunnen vertellen. Aardig voorbeeld: wat is een 'influitgeneraal'? Antwoord: luitenant-generaal der infanterie. Het gebruik van deze termen buiten telegrammen is natuurlijk geheel afkeurenswaardig.

Editoriaal

(L.B.) '.. en die blijkens de inhoud ervan wel niet afkomstig zal zijn van de uitgever maar van de redactie. **E d i t o r i a a l** is een schoon woord maar het toont ook dat de schrijver wel eens Engelse bladen leest.' (O.T. Sept. '57) U ook? Dan zult u weten dat het Engelse woord voor uitgever publisher is en dat editor het Engelse woord voor redacteur is.

(Red.) Hartelijke dank. Nu is 'editoriaal' helemaal veroordeeld. Wij hebben als bijv. naamwoord **r e d a c t i o n e e l** en als zelfst. naamwoord **h o o f d a r t i k e l**.

Heet van de naald

(M.) Ik kreeg daarnet een brief van een Nederlands Ministerie met het volgende indrukwekkende begin: **M e t t e r u g z i c h t** op het gestelde in mijn brief van.. enz. Mag ik daarover verbaasd zijn of niet?

(Red.) Dat mag u. En wij mogen u gelukwensen met uw snel werkende taalgevoel. 'Terugzicht' kennen wij in het Nederlands niet. Het haakt een beetje verdacht in bij het Duitse in Hinsicht auf. Nog een stap verder en we maken in heenzicht op. Maar gewoon: met betrekking tot, met verwijzing naar.

Gas

Wij hebben kort na elkaar een paar Nederlandse rock-and-rol-kwasten aan een benzinepomp het woord 'gaz' (gèzz) horen gebruiken, terwijl ze 'benzine' moesten hebben. Een dwaze wereld. Het woord 'gas' is een internationaal woord van Nederlandse oorsprong. Het is door Van Helmont, een Brusselse scheikundige, in het midden van de 17e eeuw gevormd. Hij bedoelde ermee luchtvormige stoffen, verschillend van de gewone lucht uit de dampkring. Hem zweefde daarbij het Griekse woord 'chaos' voor de geest 'de nog ongevormde massa waaruit de wereld geschapen wordt'.

Heimwee

Op onze dringende vraag: ‘wat zeiden de Nederlanders voor heimwee, voordat ze dit woord uit het Duits overnamen’, hebben we niet veel antwoorden gekregen. Twee waren belangrijk. Ze gaven een woord uit de Friese taal en uit het Westbrabantse dialect:

(Prof. v.d. B.) Voor heimwee heeft het Fries: on- (of ûn) wennicheit. Van iemand die heimwee heeft, zegt men in het Fries ‘hij is o n w e n n i g’. De nieuwste Van Dale heeft onwennig met vrijwel dezelfde betekenis als het Friese onwennig; ook in Koenen van 1950 vind ik onwennig, maar niet in de druk van 1939. Misschien is het pas in de laatste jaren in het Nederlands opgenomen.

(H.v.A.) De Westbrabander kent het woord heimwee niet. Deze spreekt van v a a r t als heimwee wordt bedoeld. Aan iemand die zich elders heeft gevestigd, stelt men de vraag: edde gj g in vaort gad?

Geldpuzzels

Hebben de geldpuzzels van sommige kranten enige taalkundige waarde? Of is het louter een kwestie van stom geluk? De vraag wordt ons, zoals u begrijpt, de laatste maanden zeer veel gesteld. U weet wel: is ‘aangezien’ hetzelfde als ‘omdat’ en is ‘melden’ sterker dan ‘vermelden’? Eerst dit: het zij ons vergund ons te onthouden van een oordeel over het wekelijkse festijn van de puzzelarij op zichzelf. Dat gaat ons niets aan, althans niet in dit blad.

De strijd betreft natuurlijk niet feitelijkheden als: de scheve toren staat in Pisa/Wormerveer. Evenmin formele taalkundige kwestietjes als: een grote menigte mensen kwam/kwamen op bezoek. Daaruit kan men zich met zijn bereidheid, belezenheid, schoolgrammatica en encyclopedie wel redden. Er kunnen echter duizenden uren in ons land opgeofferd worden aan de zinloze vraag: wat moet het zijn: de landloper was schamel/armoedig gekleed? Laten we gemakshalve aannemen dat dit nooit in ‘de baas z’n tijd’ gebeurt, want dan had het voltooid deelwoord in de vorige zin ‘verloren’ moeten zijn.

’t Is precies hetzelfde, zegt de een. Nee, houdt de ander vol, voor mijn gevoel verwacht je van een landloper wel dat hij armoedig, maar niet dat hij schamel gekleed gaat.. Nu moeten we dubben: een - twee.. of drie. Als we de hele rij zinnen overzien, zijn we geneigd alles in een drie te veranderen.

Nog nooit is het woord ‘synoniem’ zo bekend geweest, sinds er fabelachtige sommen gelds in de wacht zijn te slepen met het raden tussen gluren en loeren, onbelemmerd en ongehinderd, eindelijk en tenslotte. Echte synoniemen, d.w.z. woorden die èn in betekenis èn in gebruik elkaar volkomen dekken, komen maar zelden voor. Fiets en rijwiel zijn dat niet eens, want de Nederlandse wetgever kent geen fiets en geen enkel Nederlands kind krijgt van Sinterklaas een rijwiel.

De doorslag bij de keuze tussen wat wij gewoonlijk synoniem noemen, geeft niet zozeer de begripsinhoud (‘turen’ is aandachtiger dan ‘kijken’) als wel het gebruik en juist de bijzondere vorm van gebruik is bijna nooit uit het zinnetje of het prentje te lezen. De keuze van een woord is dan volkomen subjectief; het wordt niets anders dan raden, omdat we een veel uitgebreidere tekst met veel meer aanwijzingen moeten hebben om met enig recht twee van de drie mogelijkheden te kunnen uitschakelen.

En dan nòg..! Wie zegt die zin? Waar? Tot wie? Wanneer? Een voorbeeld (eigen maaksel.): de pastoor feliciteerde de jarige met een luid proficiat/van harte. Een slimmeling meent: proficiat, want hij heeft wel eens gelezen dat katholieken proficiat zeggen in plaats van van harte. Mis, het moet zijn: allebei. Verantwoording: het kan evengoed een Oud-Katholieke als een Rooms-Katholieke pastoor zijn.

Om het u gemakkelijk te maken bij de beoordeling van dat gebruik wijzen we u op het volgende. Het woord bestaat niet geïsoleerd, het leeft in een bepaalde taalsfeer: ambtelijk, gemeenzaam, ordinair, vertrouwelijk, sportief, vormelijk, desnoods neutraal. Zet u eens naast elkaar: aangezicht, gelaat, gezicht, smoel, bakkes, tronie.. zoek er nog maar een paar. Zijn die nu gelijk of niet? Daarmee hangt samen de gevoelswaarde van het woord: is schunnig hetzelfde als schuin? Is leraar hetzelfde als docent? Belangrijk is ook de stijl en de hele 'situatie' van de mededeling: waarom ben je zo bedroefd/bedrukt? vroeg de moeder aan haar dochter. En tenslotte: de taal is van ons allen tezamen en van ieder apart, d.w.z. we kunnen er een eigen verklaring op na houden. Er zijn mensen die in 'vermetel' iets anders zien dan in 'roekeloos' en waarom zouden we dat eigenlijk niet mogen? Als u maar niet beweert, dat dit iets met taalkunde te maken heeft.

Gewapend met deze kennis over betekenis en gebruik kunt u een voortreffelijke puzzel maken met één zin waarin u één woord weglaat en daarvoor een keuze laat doen uit de volgende montere rij: schelm, schurk, fielt, boef, rover, bandiet, smiecht, schoft, hondsvot, loeder, smeerlap, ploert, deugniet, poen, proleet, sjappietouwer, gladakker, doerak, rabaut, ellendeling, beroerling, lammeling, lamstraal, onverlaat, aterling¹⁾. Combinaties van 25 woorden. Als het niet erg tegenzit, komt de hoofdprijs er wel in 1984 uit!

Of u na dit hele verhaal nog ooit wilt meedoen met een puzzel, moet u zelf weten. Wij weten het ook. In ieder geval beleven de woordenboekmakers en -uitgevers een gouden tijd. Dat/dit gunnen/wensen we/wij hen/hun van/uit ganser/heler harte/gemoede.

Kom eens met ons praten!

Geen boeiender lectuur op de zaterdagavond dan de bladzijden uit dag- en weekblad waarop personeel wordt gevraagd. Heel de verandering van de maatschappelijke structuur wordt in het taalgebruik zichtbaar. De kranten van 1937 tot 1957 bieden in dat opzicht een prachtige bron voor een sociologisch-taalkundige dissertatie. U kent toch die aandoenlijke human approach? Meisje, kom eens met ons praten! Je mag gerust je ouders meenemen. Diploma's worden niet gevraagd. Wel moet je prettig met je collega's kunnen samenwerken. Waarom zou je je verloofde ook niet meenemen? Je leert een goed vak en je spaart meteen voor je uitzet. Zeg, Ineke, waar heb je die schattige bontmantel vandaan? O, ik werk bij de Firma Dingies, een goed salaris, zeg. En op de koop toe, vier weken vakantie, we hebben dit jaar een reisje naar de Ardennen gemaakt en Henk is ook meegeweest.

Een overhemdenfabriek vraagt medewerkers (1937: arbeiders), een accountantsbureau vraagt ambitieuze administratieve krachten (1937: bediendes). Er zijn ook nog commerciële, technische en leidinggevende krachten nodig. Verder nog actieve, jonge en energieke krachten. En assistenten, vooral assistenten, er zijn veel te weinig assistenten. Vooral representatieve gevorderde assistenten met inventieve capaciteiten in de propagandasector, daar zitten we om te springen.

1) Deze reeks is uit: J.A. Meyers: Kies uw woord. A'dam 1948.

Twintig jaar geleden werden er (soms...) gevraagd vlotte, keurige, ijverige, bekwame, jonge lieden, zonder goede referenties en diploma's onnodig zich aan te melden. Opgave van verlangd salaris... Nu is er - bij gebleken geschiktheid woning beschikbaar. Zo is de taal de spiegel van de tijd... Bega nu niet de noodlottige vergissing dat wij die tijd van vroeger weer terug wensen! Wij vinden die kranten van twintig jaar geleden hard, arrogant en meedogenloos met hun aankomende handelsreizigers, keurige arbeiders, beslist zeer nette juffrouwen en ijverige naaisters.

Onze taalkundige belangstelling richt zich vooral op de aardige moeilijkheden. Merkt u ook de strijd op tussen 'personeelszaken' en 'personeelzaken'? Een vreemde lokroep liet de directie horen die een receptioniste begeert. Dat zij geen representatieve kracht maar een representatieve verschijning moet hebben met goede omgangsvormen, vinden wij pleiten voor de goede smaak van de heren. Maar verder.. 'Sollicitante moet de Engelse taal vlot spreken, terwijl dit voor Frans en Duits tot aanbeveling strekt'.¹⁾ Wij zouden zo'n representatieve receptioniste ook wel in dienst willen nemen, zelfs zonder goede omgangsvormen.

1) Merk op: sollicitante en niet de sollicitante.

[Nummer 11]

Ze kunnen niet meer schrijven....

Ze kunnen niet meer schrijven. Ze vinden ‘de mensen waarvan’ heel gewoon. Ze wringen zich in onmogelijke omslactigheden zodat je het drie keer moet overlezen. Ze komen niet verder dan uitgekauwde clichés en hun beeldspraak beperkt zich tot rollen spelen, stappen ondernemen en steentjes bijdragen. Ze denken dat waardigheid wordt uitgedrukt door verlepte vormen als in vouwe dezes.

Ze kunnen niet meer spreken. Ze kletsen wat onbegrijpelijk bij elkaar. Ze formuleren hun mening verward. Ze zeggen verkeerd na wat ze gehoord hebben. Ze vinden het juiste woord niet, noch voor de arbeider, noch voor de directie. Ze spreken een gezelschap bevend toe en het is een gruwel te luisteren naar hun toonloos gebrabbel, aan elkaar gelijmd door uh-uh of enne-enne.

Ze kunnen niet meer schrijven en niet meer spreken. Het bedrijfsleven klaagt over de jongste lichtung van leidinggevende mensen. Er zijn tijden geweest dat taalkundigen en taalopvoeders wat meewarig glimlachend hun schouders ophaalden over dit gejammer: die betweterige oude heren die denken dat zij vroeger alles zoveel fraaier deden, moesten eens weten dat in hun jeugd en in de jeugd van hun vaders en grootvaders gelijke opmerkingen gehoord werden!

Dat meewarige glimlachen wordt wat minder. Men kan niet aannemen dat de veelvuldige klachten uit het bedrijfsleven alleen maar voortspruiten uit een onaangename vitzucht der geheide prijzers-van-de-goede-oude-tijd. Al is er in vroegere jaren en zelfs in vroegere eeuwen eveneens ontevredenheid geweest, de gevolgen van een slecht taalgebruik zijn nu veel rampzaliger. De mensen praten en schrijven langs elkaar heen. Een slecht taalgebruik betekent in onze tijd een stremming in de communicatie, een aanleiding tot wanbegrip van mensen die het eigenlijk ‘zo goed bedoelen’.

De diagnose ‘ze’ en ‘niet meer s c h r i j v e n e n s p r e k e n’ is natuurlijk veel te algemeen en te vaag. Stuk voor stuk zou uitgezocht moeten worden welke groepen van personen de meeste leemten vertonen en waaraan het telkens schort. Doch ook in haar vage algemeenheid kan men de diagnose aanvaarden om de oorzaken op te sporen en om een therapie te bedenken. Nu is het verschijnsel van de achteruitgang in taalvaardigheid niet zo eenvoudig te verklaren als sommigen het willen doen voorkomen. Ieder die zich ermee bezighoudt, moet er zich vóór elke andere overweging helder van bewust zijn dat juist en vaardig taalgebruik een kunst is waarvoor men op zijn minst een spoor van aanleg moet bezitten en die men ook met veel aanleg niet in twee-drie jaren tot ieders bevrediging kan aanleren, zeker niet in de jaren waarin het leren nog maar spelen is en andersom. Toch is men er met het argument ‘aanleg of geen aanleg’ lang niet. De ervaring heeft geleerd dat met oefening, juiste leiding en goede wil zeer veel is te bereiken.¹⁾ Het taalgebruik is niet isoleerbaar, het is nauw verweven met de ziel van de enkeling, met de maatschappij waarin hij leeft. Wij willen enige oorzaken noemen van het slechte taalgebruik waarover zoveel klachten zijn, en die tezamen voegen tot karaktereigenschappen

van de Nederlander, moderne levensverschijnselen, onderwijstoestanden en aspecten van het bedrijfsleven zelf. Het gehele complex van verschijnselen is natuurlijk sterk ineengestremgeld, ze zijn ten dele oorzaak en gevolg van elkaar. Bij een sombere diagnose moet de verklaring somber zijn, negatief en wellicht zelfs eenzijdig.

karaktereigenschappen

1. Wij, Nederlanders, zijn van nature gesloten. We geven weinig van ons gemoedsleven prijs en uiten ons moeilijk en stroef. Raken we eens op drift, dan neigen we sterk tot bandeloosheid.
2. Wij gaan gebukt onder een dwanggevoel van deftigheid, we zijn heidens bang een flater te slaan. Onze spontane, hartelijke woorden van mens tot mens bevrozen tot

een ijzige cliché-taal, als we de pen op papier zetten of in het openbaar onze mond moeten opendoen.

3. Wij hebben van huis uit te weinig gevoel voor elegante, speelse vormen. We zijn voor een sierlijke stilerings wat bevreesd. Niet voor niets wordt ons van jongsaf aan onder de neus gewreven: doe nou maar gewoon, dan doe je al gek genoeg. Al gek genoeg!

4. Wij zijn opportunistisch. ‘Wat koop ik ermee?’ ligt ons in de mond bestorven. Onze eigen taal is een aardig ding, maar niet iets om je erover op te winden. Van liefde tot onze taal willen we niets horen, want dat is onpraktisch.

het moderne leven

1. De hegemonie van een kleine, intellectuele elite, opgevoed met Tacitus en Homerus, gedrild in syntaxis en grammatica, is voorbij. Door de democratisering van ons onderwijs (niemand zal deze betreuren) en door het feit dat in onze ingewikkelde samenleving zoveel bevolkingsgroepen aan het openbare taalgebruik moeten meedoen, is de taal pas echt ‘gans een volk’ geworden.

2. Het schrijven van een brief, het opstellen van een verslag was vroeger een gebeurtenis waarvoor men rustig de pen in de inktkoker doopte. Het tegenwoordige openbare taalgebruik mist die bezonnenheid. Tinnen inktkokers zijn museumstukken. De schrijfmachines ratelen: de brief had de deur al uit gemoeten. We hebben kampioenen sneltikken. Het bedrijfje waarin de baas zijn mensen bij de voornaam kende en waarin hij met ‘doe dit’ en ‘laat dat’ kon regeren, is uitgegroeid tot een geweldig vertakt bouwsel dat wij zelfs niet meer in onze eigen taal zouden kunnen benoemen - trust, concern, company - als wij niet onze ‘vennootschap’ en ‘maatschappij’ toevallig zo zuinig bewaard hadden.

3. In plaats van een persoonlijke beschaving, kostbare verworvenheid van de enkeling, is een massale confectiecultuur gekomen. Weinigen zijn in staat uit de patronen die de grote communicatiemiddelen als de pers, de radio, de film, de reclame voor het gemiddelde publiek pasklaar moeten maken, nog iets naar eigen smaak en voldoening te vervaardigen. De mens moet worden als alle anderen, hij moet op den duur zich wel aanpassen aan wat hem dagelijks, onophoudelijk, brutaal op het papier, op het witte doek, door de luidspreker, op het televisiescherm, ja zelfs aan de blauwe hemel wordt opgedrongen.

4. Taal en taalgebruik worden voornamelijk thuis geleerd. Als het gezin in de zenuwachtige haast van het stadsleven geen tijd en gelegenheid biedt om eens rustig met elkaar te praten en te redetwisten over ernstige zaken, kan men dan verwachten dat jonge mensen deze kunst meester worden? Zouden er veel vaders zijn die een half uur of zelfs een heel uur na de maaltijd met hun opgeschoten vlegels een discussie voeren over politieke, economische of artistieke actualiteiten en daarbij echt leiding

geven in woordenkeuze en zinsbouw? De vaders die het zouden kunnen doen, zijn misschien niet eens bij de maaltijd thuis, omdat ze ergens anders een gewichtige bespreking hebben..

het onderwijs

1. Voor de leerlingen is Nederlands een vak als ieder ander, soms zelfs minder dan een ander vak omdat je er vrij gauw een zes voor haalt. Als je weet dat bij ‘word je’ de t wegvalt, is er niet veel bijzonders meer te leren. Voor literatuuurbegrip heb je een knobbel of niet.

2. De leraren Nederlands staan in hun vakonderwijs los van hun collega's. Wat in een Nederlandse les als fout wordt aangerekend, is in een andere les niet zo erg, omdat daarin scheikunde of kosmografie belangrijk is. Juist in de hoogste klassen, waarin bij de moeilijke vakken de enerverende examendruk komt, wordt van de leraren Nederlands stilzwijgend verwacht dat zij geen of althans zeer weinig huiswerk geven.

3. Het aantal uren Nederlands is zeer laag. Daardoor kan Nederlands ook niet het centrale vak zijn in de opleiding. Het program is overladen: er komt steeds meer bij, er gaat nauwelijks wat af. Op de manier waarop de leerlingen hun vele weetjes tot taaluitingen verwerken, kan niet meer gelet worden. Volgens de wet moeten de vertalingen uit vreemde talen ‘in goed Nederlands’ zijn, maar de meeste talenleraren moeten al heel blij zijn als ze hun leerlingen veilig en wel door de ontstellend lange woordenrijtjes en grammaticaregels geloodst hebben.

4. Bij geen vak is zoveel vrijheid als bij het Nederlands²⁾. Het doel is ‘goed Nederlands’ en aan de leraar is overgelaten de wegen daartoe te zoeken. De een zoekt het in fraaie opstellen, de ander in zakelijke brieven. Litteratuurgeschiedenissen, gedichten lezen, voordragen, romans bespreken, notulen schrijven, spreekbeurten houden, taalgeschiedenis, grammatica, stijlverschillen, verslagen maken.. De leraar moet een ware duivelskunstenaar zijn. Daarbij wordt op vele scholen het openbare mondelinge taalgebruik dat geoefend kan worden in debatteerclubs, toneelgroepen e.d., min of meer beschouwd als een buitenschoolse activiteit die erg nuttig is maar die er niet toe mag leiden dat de leerlingen hun Schwere Wörter verwaarlozen of hun stereosommen vergeten.

het bedrijfsleven

1. Het bedrijfsleven vraagt specialisten. Het wil representatieve vertegenwoordigers, spitse juristen, vindingrijke scheikundigen en niet in de eerste plaats mensen die voortreffelijk spreken en schrijven. Natuurlijk wordt er bij de selectie op de taaluiting gelet, maar de vakkennis geeft toch de doorslag. Specialistische vakkennis en vlotte taalvaardigheid zijn nu eenmaal geen eeneiige tweelingen.

2. In vrijwel ieder bedrijf is op een of andere hoge post wel een chef aanwezig die van de jonge correspondent - om het eens caricaturaal te zeggen - verwacht dat hij 'in goede orde mochten wij uw brief ontvangen van welke inhoud wij nota namen' schrijft in plaats van 'hartelijk dank voor uw brief'.

3. De directie mag niet te veel van het onderwijs verwachten. Zij mag van de nieuweling niet eisen dat hij uitstekend schrijft en spreekt omdat je dat kunt leren als de stelling van Pythagoras en de produkten van de veeteelt in Australië.

Bedrijfsleven en onderwijs hebben te lang als vreemden tegenover elkaar gestaan, te lang elkaar de schuld gegeven van een wantoestand. Gelukkig is daarin een verandering gekomen. Op 12 en 13 november is in Vlaardingen een conferentie gehouden waar vakmensen uit bedrijfsleven en onderwijs elkaar ontmoetten om de dienst te bespreken die het taalonderwijs de gemeenschap moet bewijzen. Wellicht zijn beide groepen wat teleurgesteld uit elkaar gegaan. Men kan immers niet verwachten, dat bij zo'n eerste ontmoeting al meteen middelen worden gevonden om uit de moeilijkheden te geraken. Het onderwijs is geen N.V. waarin men van bovenaf kan regelen op korte termijn. Het is historisch bepaald en kan slechts na een langdurig proces van wetsherzieningen worden gewijzigd. Wel kan een mentaliteit worden veranderd. Zoals de bedrijfsleider zich moet afvragen wat hij van het onderwijs kan verwachten, moet de docent zich voortdurend voor ogen houden wat hij met zijn onderwijs wil bereiken, wat de maatschappij straks van zijn leerling zal eisen.

Wij hopen dat het bij deze eerste conferentie niet zal blijven. Als er tonnen gelds worden uitgegeven voor allerlei speurwerk in de industrie, moet ook het onderzoek naar de oorzaken van slecht taalgebruik en naar de geneesmiddelen zo grondig mogelijk worden aan-

gepakt. Onze Taal kan bij dat werk van grote betekenis zijn. Taalverzorging is stilering. Ons Genootschap heeft een ervaring van ruim 25 jaar praktische taalverzorging achter zich. Het heeft daarbij fouten gemaakt en het heeft daarbij successen behaald. Wij weten dat het leiding geven aan taalverzorging geen liefhebberijtje kan zijn voor een paar verloren uurtjes in de maand. Wij hebben al jaren geleden ingezien dat juist in de kringen van handel en bedrijf de noodzaak van taalbeheersing wordt gevoeld; het Genootschap is trouwens niet door taalkundigen maar door mensen uit het bedrijfsleven opgericht; zesduizend mensen uit dat openbare leven lezen ons maandblad. De steun van de taalkundige en de taalopvoeder kunnen wij echter nooit ontberen. Slechts door hun hulp kan de jeugd de waarde van een verzorgd taalgebruik beseffen, omdat zij de taal in een beslissende periode van het mensenleven onderwijzen, als een *n a t i o n a a l* *b e z i t* dat onze volksaard en onze historie nauw omgrenst, als een *p e r s o o n l i j k* *b e z i t* dat uitdrukking geeft aan ons diepste wezen, als een *g e m e e n s c h a p p e l i j k* *b e z i t* dat het communicatiemiddel bij uitstek is in onze veeleisende maatschappij.

Eindnoten:

- 1) Bij het Handelsavondonderwijs bijv. en bij cursussen voor het Praktijkdiploma Handelscorrespondentie is het herhaaldelijk gebleken dat mensen met een beperkte aanleg en uit een milieu waarvan ze niet veel meekrijgen, toch tot een goed stijlniveau komen.
- 2) Het spreekt vanzelf dat wij die vrijheid een hoog voorrecht achten. Reglementering van taalonderwijs zou funeste gevolgen kunnen hebben.

Regio

(Prof. H.) In de litteratuur over het vraagstuk van de onder-ontwikkelde gebieden ontmoet men in Nederland in de laatste tijd steeds vaker de term 'regio' als aanduiding van een gewest of een groep van landen.

Hoewel ik deze ver-enkelvoudiging van het in het Nederlands alleen in het meervoud gebruikte woord 'regionen' allesbehalve fraai vind, zou ik er mij nog mede kunnen verenigen, daar Van Dale vermeldt, dat het woord 'regio' bij ons weliswaar niet gebruikelijk is, doch tenminste een onvervalst latijns woord is.

Men zou dan dus hoogstens zich kunnen afvragen, of een dergelijk 'nu-latinisme' gewenst en nodig is.

Ik gevoel mij echter geheel tegen de haren gestreken, wanneer men, zoals ik onlangs las in het gestencilde mededelingenblad van het Bureau voor Internationale Technische Hulp van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, nu in het meervoud ook al gaat spreken van 'regio's'.

Heimwee (voor het laatst!)

(D.N.) Tot mijn verbazing kent u blijkbaar het woord ‘landziekte’ niet. Voorzover ik weet, is dit het oorspronkelijke Nederlandse woord voor het Duitse heimwee. Ik kan het, helaas, niet bewijzen, maar ik heb het zeker gelezen in verouderde Nederlandse romans.

(Dr. W.B.) In aansluiting aan het woord ‘vaart’ uit West-Brabant nog het volgende. Het heeft een wijder betekenis dan ‘heimwee’. Men heeft ook vaart naar iemand die overleden is. Hiermede hangen samen de woorden ‘varen’ en ‘vaartig’. Toen een zoon gehuwd was en uit het dorp vertrokken was, zei de moeder ‘dat het haar nu wel zou v a r e n naar de centen.’ Dorpelingen die naar de stad verhuisd zijn, kunnen v a a r t i g zijn.

(Ir. M.) In het Gronings bestaat een apart woord, nl. ‘wenst’ of ‘winst’. Dit heeft uiteraard niets te maken met het Nederlandse ‘winst’. Kort geleden hoorde ik in onvervalst Gronings zeggen: ‘t w i c h i e k e n g a i n d a g v a n h o e s w e e z ’ n, o f ’ t h ê t a l w e n s t.

(Red.) Heimwee is sinds lang in ons Nederlands aanvaard. ‘Landziekte’ is een achttiende-eeuwse poging ter vertaling, maar heeft het niet gewonnen. Het komt bijv. voor in een werk van Conscience. In de N. Taalgids 49 (blz. 257) heeft Q. Daas de doopceel van heimwee gelicht. Het is oorspronkelijk een Zwitsers dialectwoord: het verlangen naar huis (denk aan de vele Zwitserse huursoldaten van vroeger). In de periode van de Romantiek heeft het ook Nederland veroverd.

Toerekeningsvatbaar

Toerekenen betekent ‘oordelen dat een daad moreel en juridisch voor iemands rekening komt, omdat hij deze heeft begaan in het volle bezit van zijn geestelijke vermogens en niet onder dwang van buitenaf’ (WNT). Dus als ik een persoon een daad toereken, wordt de daad aan de persoon toegerekend door mij. De wet bepaalt: niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing zijner geestvermogens niet kan worden toegerekend.

Is zo iemand nu ‘ontoerekenbaar’ of niet ‘toerekeningsvatbaar’? Aangezien -baar een lijdende maar soms ook een bedrijvende betekenis kan hebben (drinkbaar is ‘kan gedronken worden’, bestaanbaar is ‘kan bestaan’), is een ‘toerekenbare’ dus iemand die toegerekend kan worden of iemand die kan toerekenen. Zonderling! De d a a d kan immers toegerekend worden en de r e c h t e r kan toerekenen. Verschillende rechtsgeleerden hebben getracht de knoop te ontwarren. Jammer genoeg is de knoop nog wat meer verward geworden daar het Duitse zurechnungsfähig als voorbeeld heeft gediend voor de nieuwe vorming toerekeningsvatbaar. Heel veel verder komt men met dit verwerpingsvatbare woord niet, want is het nu duidelijk wie vatbaar is: de rechter, de dader of de daad? De tragedie wil verder dat het voorstel toerekenbaar - toerekenlijk evenmin kans op succes heeft, daar toerekenlijk betekent ‘kan toegerekend worden’ (gelijk begrijpelijk ‘kan begrepen worden’) maar ook ‘kan toerekenen’ (gelijk verrukkelijk ‘kan verrukken’). Er is wel een oplossing: de rechtsgeleerden moeten het eens worden over de definitie en niet de taalgeleerden. Om uit de knoop te komen moeten ze zich houden aan de paren toerekenbaar: daad en toerekeningsvatbaar: persoon. Of ze moeten enige nieuwe woorden voorstellen, doch dat lijkt ons vrij moeilijk omdat de twee betwistbare woorden reeds lange tijd ook bij het niet-rechtskundige publiek bekend zijn.

Bediendes

(P.R.) In het vorige nummer wordt als meervoud van ‘bediende’ de vorm ‘bediendes’ gebruikt. Ik dacht eerst aan een verschrijving maar het woordenboek hielp me uit de droom: bediendes of bedienden. Een woordenboek van 1916 was nog niet zo progressief want daar lees ik alleen: bedienden. Wat is de reden van deze verandering? Ze doet me onweerstaanbaar denken aan de Rotterdamse spreektaal: geef me die mandes met kippes an..

(Red.) Dat ‘bediendes’ op hetzelfde peil staat als de mandes met kippes, moeten we beslist bestrijden. Bij woorden als gewoonte, gemeente, leemte, methode, analyse, groente, gebergte hoort men veelvuldig een -s als meervoudsuitgang en dan zeker niet alleen van mensen die mandes met kippes kennen! Het ligt dus voor de hand dat het woordenboek beide vormen goed vindt. Een bevredigende verklaring waarom juist die -s zoveel terrein heeft gewonnen in de laatste dertig jaren, is moeilijk te geven. De grote meerderheid van de beschaafd sprekenden kent als meervoud een -e, ook al wordt de uitgang -en geschreven. Welnu, in woorden die reeds op een -e uitgaan, past die -e niet meer: het meervoud moet door een ander signaal worden aangegeven. Wonderlijk is weer dat een meervoud ‘gedachtes’ niet voorkomt, althans niet in de woordenboeken wordt geregistreerd. Men kan het huidige gebruik van bedienden - bediendes het beste zo formuleren, dat het eerste meer vormelijk is en het tweede meer familiaar, in de goede zin des woords.

Spoetnik

De Russen noemen hun kunstmaan *iskoesstwjennij spoetnik*, d.w.z. kunstmatige reisgenoot, satelliet. Ook

de maan is een spoetnik, ook jupiter heeft spoetniki. Het woord spoetnik is dus helemaal geen eigenaam. Toch wordt het door sommige Nederlandse bladen zo gebruikt: ‘Spoetnik heeft haar dertigste tocht rondom de aarde volbracht’. Waarom eigenlijk dat ‘haar’? Dat spoetnik in het Russisch mannelijk is en spoetnitsa vrouwelijk, is een kennis die we van de Nederlanders niet mogen verwachten. Wel dat een woord hij is, als het niet zij of het is.

Tussen die elve entier zomme

(Dr. P.) Het artikel uit het oktober-nummer ‘Défense de parler flamand’, zal veel lezers net als mij aan onze onsterfelijke Reinaart hebben laten denken, waaruit ik in de titel een vers aangehaald heb. De *E l v e* dat is natuurlijk de oude Nederlandse naam voor de *E l b e* en de *Zomme* is de bekende Franse rivier die de grens vormt van Vlaanderen, de oude grens dus van het Nederlandse cultuurgebied.

Als u de kaart van Noord-Frankrijk bekijkt, dan ziet u dat de sporen van dat Nederlands nog in massa te vinden zijn; als u ooit met de auto door dat gebied gereden bent, dan zal hetzelfde u opgevallen zijn. Het is nl. een zeer treffende ervaring voor elke Nederlands-spreekende om de ontelbare Nederlandse plaatsnamen in dat gebied te zien: Rodelingem, Barbingem, Leulingem, Wakkingem, Hesmond, Berk, Grevelingen, Willeman, Ham enz. enz. Als u er Franse ziet, dan kunt u ervan op aan dat die voor het grootste deel ook echt-Nederlands zijn, maar door de Fransen zijn verbasterd: *R o u b a i x* is in werkelijkheid *R o b e k e* (‘de rode beek’ dus), *H e s d i n* is een vervorming van *H e u s d e n* (ja, Heusden!), en *F a u q u e m b e r g u e s* is *V a l k e n b e r g*. Grote stukken van Noord-Frankrijk zijn dus in de loop van de eeuwen verfranst, maar dat heeft het volkskarakter van de mensen niet veranderd. Geen wonder dus dat we ons met die mensen zo sterk verwant voelen. Geen wonder ook dat we in sommige Noordfranse steden soms 60 tot 70% Nederlandse namen aantreffen, ofschoon de bevolking er alleen Frans spreekt. Ik denk aan Sint-Omaars, aan Duinkerken. U kent de ‘Franse’ componist Olivier Messiaen. Het is een Frans-Vlaming uit Linzele. De dirigenten André Cluytens en Maurice v.d. Walle, andere musici als Inghelbrecht en Luypaerts, de pianiste Aline van Barentzen, verder de schrijver Maxence v.d. Meersch, het zijn allemaal Frans-Vlamingen.

Er zijn Fransen daar in het noorden, die zich de moeite gegeven hebben om helemaal door zelfstudie Nederlands te leren spreken; ik ken er persoonlijk. Het is ontroerend te horen met hoeveel inspanning ze zich in onze taal uitdrukken. Ze hebben de weg terug gevonden, ze kunnen de oude monumenten van de geschiedenis van hun streek weer lezen; ze spreken opnieuw de taal van hun voorouders.

Tot dusver heb ik gesproken over het zuiden van het Franse Vlaanderen: het gedeelte dat in hoofdzaak Franstalig is. Maar benoorden de lijn Duinkerken, Klein-Sinten, Kapellebroek, Klommeres, Steenbeke, Berkijn, Belle, Belgische grens ligt het Nederlandstalige deel. Hier is het dialect van de mensen puur Nederlands: een soort Zeeuws. Ze zeggen *h e l d* voor *g e l d*, *u u s* voor *h u i s* en *k i e k n g* voor *k i j k e n*. Het is een prachtig en heel welluidend dialect: het zelfde trouwens als dat van Guido Gezelle. Het heeft veel plastische en schilderachtige uitdrukkingen bewaard. De oude Nederlandse namen van maanden (*L o u w m a a n d*, *S p r o k k e l m a a n d* enz.) heb ik altijd versleten voor dwaze uitingen van

almanak-purisme. Maar ik heb me vergist: hier in Frans-Vlaanderen leven ze in de dialecten nog voort.

Maar algemeen beschaafd Nederlands verstaan de meeste Fransvlamingen niet. En geen wonder: ze hebben geen Nederlands onderwijs op school gehad. Als de Marseillenaars en de Luikenaars op school geen Frans leerden, dan zouden ze er evenmin een woord van verstaan.

Stel u voor: daar komen de kleine kinderen voor het eerst op de grote school: in Koudekerke, in Hondschote, in Steenbeke en waar u maar wilt in Frans-Vlaanderen. Ze spreken alleen hun dialect en de meester begint een verhaal in het Frans. Hij verstaat hun dialect zelfs niet, want de Franse regering benoemt hier opzettelijk uitsluitend onderwijzers uit andere provincies van Frankrijk. Ze mochten zich in de klas eens een woordje Nederlands laten ontvallen.

En dat duurt zo uren, dagen en weken aan een stuk. Op de lange duur begint het een beetje te schemeren voor de kinderen. En dan moeten ze alle schooljaren door alle vakken in het Frans leren. Vooral Friese lezers zullen begrijpen wat dit betekent.

De UNESCO noemt deze manier van doen heel terecht *g é n o c i d e* (doden van een groep). Ze verbiedt het heel formeel in een overeenkomst die ook de Fransen ondertekend hebben. Artikel III zegt dat onder *g é n o c i d e* o.a. verstaan wordt: 'alle daden met voorbedachten rade begaan met de bedoeling om de taal of de cultuur van een nationale of raciale groep te vernietigen, zoals het verbod om de taal van de groep op de scholen te gebruiken'. Me dunkt: duidelijker kan het niet.

Ik moet met heel veel nadruk zeggen: dit is de houding van de Franse regering. De individuele Fransen die ik gesproken heb staan beslist niet vijandig tegenover de Nederlandse cultuur; eerder sympathiek. Ze ontvangen je met warme gastvrijheid, met een buitengewone hartelijkheid en een zeldzame wellevendheid. We moeten aannemen dat ze met ons aan hun regering zullen vragen om meer edelmoedigheid als ze beginnen te begrijpen wat er zich in Frans-Vlaanderen afspeelt.

U vraagt

of wij 'inzinking' van een schip in plaats van 'diepgang' goed vinden. Nee, dat vinden we niet goed. Een inzinking is iets heel anders. □ Of wij 'autostal' in plaats van 'garage' gek vinden. Ja, dat vinden we gek. Desnoods 'autostalling'. Laten we onze medeburgers die fraaie keuze uit de g's voor garage niet ontnemen: de g van *garçon*, van *gerrit*, van *genie* en van *sjorren*. □ Wat wij wel gek vinden, is de *k e r m e s s e d' h i v e r* die de Haagse Bijenkorf op touw heeft gezet. □ Wij moeten evenwel oppassen dat we niet ontaarden tot een werkgroep ter bebitting van de vreemde woorden. □ Goed Nederlands schrijven in de golf van de A-griep is natuurlijk lastiger dan ooit. Afspraken gingen niet door, sprekers moesten verstek laten gaan, besturen van bonden moesten ijlings een andere redenaar ontbieden. Een bepaalde krant schreef over zo'n vervanging: 'het was nodig door het door de griep verhinderd zijn van de geplande causeur'. Wij vonden dit een alleraardigste verontschuldiging. □ 'Behoeft' mag gerust in het meervoud komen als de schrijver daaraan behoefte heeft. Zullen we een -s of een -n nemen? □ Velen kennen uit eigen jeugd of uit eigen omgeving het gebruik van 'het' waar wij nu 'de' zeggen. 'Het school', zegt Theo Thijssen. Een lezer uit Rotterdam kent het van zijn nu reeds lang geleden overleden schooljuffrouw: kinderen, we gaan naar het tweede school. Daarmee bedoelde ze dan het lokaal van de tweede klas. Anderen noemen 'het fabriek'. Iemand meldde 'het stoom' als een oude aanduiding voor de textiel fabriek in Twente. □ Die taalbotsingenfilosofie blijft

ons achtervolgen. In een Haarlemse etalage, op een radiotoestel: ‘wel duurder maar niet beter!’. □ Zelf zijn we ervan het slachtoffer geworden. In een boekje Ik geloof dat.. (een bundel radiopraatjes van bekende Nederlanders) had moeten staan volgens de tekst van de spreker ‘het vurige Genootschap Onze Taal’. Eén lettertje is weggevallen, misschien de enige zetfout uit het hele boek maar dan meteen de allerringelukkigste want er staat nu: het v u i g e Genootschap. □ Als gemene vuigaards vallen we die in elkaar gedraaide samenstellingen aan als: s c h o o l s o c i a a l werk, b e d r i j f s l i c h a m e l i j k e opvoeding. □ ‘Schuitjes die ons in Giethoorn kunnen doen wanen’ moet zijn ‘schuitjes die ons ons enz.’ en dat is lelijk. Conclusie: andere zin maken. Doet u dat maar zelf. □ Een aantekening bij ‘twee duim en op’: de timmerlieden moeten maar eens precies zeggen wat ze met die duimen bedoelen. Een Engelse inch? Of een centimeter. De man met de duimstok heeft het meestal over een duim als hij een centimeter bedoelt. Dit is nu een voorbeeld van heilloze spraakverwarring waartegen wij reeds jaren lang vruchteloos vechten..

[Nummer 12]

De kunst van het leesbaar schrijven

U schrijft, in de verwachting dat het geschrevene zal worden gelezen - en begrepen. Of dat inderdaad het geval is, daar kunt u alleen maar naar gissen. U weet niet of 'het publiek' schamper de schouders ophaalt bij het lezen van uw schrifturen of dat het er de koffie voor koud laat worden.

Hoe leest het gemiddelde publiek? Het volgende voorbeeld laat zien hoe slecht wij daarvan op de hoogte zijn.

Op de scholen in een der Amsterdamse wijken circuleerde een opwekking, gericht aan ouders/voogden, om hun kind/pupil op een bepaalde datum tegen difterie te laten inenten. Na afloop werd een onderzoek nodig geacht naar de oorzaken van de zeer slechte opkomst. 'Wat denkt u wel', was het antwoord van de moeders, 'dat ik mijn kind in zijn pupil zal laten inenten?'

Dit bericht werd samengesteld door mensen, die vanuit hun sfeer schreven: zich baseerden op hun eigen ontwikkelingsniveau. Niemand kwam op de gedachte dat een tekst, die voor de één gemakkelijk leesbaar is, voor de ander wel eens grote moeilijkheden zou kunnen opleveren. Zouden werkelijk zo veel publikaties ongelezen blijven of verkeerd worden begrepen, wanneer de schrijver zich de moeite zou nemen zich te richten naar de kennis en ontwikkeling van het publiek?

Voor een zuiver gebruik van de taal zijn er hulpmiddelen te over. Wanneer u aarzelt omtrent een woord, zoekt u het op in Koenen of Van Dale. Bent u verward geraakt in een samengestelde zin, dan zijn er ettelijke grammatica's, ieder volgens een verschillend systeem, die u uit de knoop kunnen helpen. Andere vragen omtrent het taalgebruik stuurt u naar de redactie van 'Onze Taal', die naarstig naar de goede oplossing zal zoeken. Wanneer wij echter willen weten hoe wij ons taalgebruik moeten afstemmen op lezers met een bepaald ontwikkelingspeil, dan zijn daar in het Nederlandse taalgebied weinig in de praktijk bruikbare gegevens beschikbaar.

In de Verenigde Staten van Amerika daarentegen is een groot aantal boeken over dit onderwerp verschenen. Door onderzoekers is aangetoond dat er tussen de verschillende categorieën lezers een groot onderscheid bestaat wat de uitgebreidheid van de woordenschat betreft. Voortdurend doet men dan ook onderzoek naar het effect van het geschreven en gesproken woord, dat bij de vier grote publiciteitsmedia in de V.S.: de dagbladen, de tijdschriften, radio en televisie zulk een voorname rol speelt. De resultaten leiden tot de conclusie, dat het geschrevene aan twee voorwaarden moet voldoen: het moet begrijpelijk zijn en interessant. Hoe eenvoudig dit ook mag klinken, het betekent dat wij voor de moeilijkheid worden geplaatst uit te maken wat begrijpelijk en wat interessant is voor de groep waar wij ons toe richten. Datgene wat leesbaar is voor de een, kan onleesbaar zijn voor de ander. Leesbaarheid is dus zeer relatief.

Onlangs gaven enige boeren uit de Achterhoek hun oordeel over een paar landbouwkranten. Een opmerking, die ik niet gauw zal vergeten, was: 'Jammer dat het vreemde woord *p e r s p e c t i e f* als titel gebruikt werd. Waarom pas aan het eind

van het artikel het Nederlandse woord toekomst?’ U zult vermoedelijk opmerken dat perspectief en toekomst elkaar niet dekken en dat het niet eenvoudig is het juiste woord te vinden. Maar dat houdt niet in dat we het daarom maar op moeten geven. Een andere boer zegt: ‘Voorlichtingsmiddelen, wat een woord!’

Door dit speldeprikonderzoek werd aangetoond dat wij ons onvoldoende rekenschap gaven van de voorstellingswereld van de boeren. Woorden die wij als ‘eenvoudig’ beschouwden, noemden zij ‘moeilijk’.

Het leesbaarheidsonderzoek

Welke factoren bepalen de mate van leesbaarheid van een tekst? Aan het leesbaarheidsonderzoek (readability research), dat zich in de Verenigde Staten sterk heeft ontwikkeld, heb ik de volgende punten ontleend:

1. veelheid van gegevens die de lezer te verwerken krijgt,

2. vorm (direct of minder direct) waarin de ideeën worden geuit,
3. gewekte belangstelling,
4. lengte van de zinnen en wijze waarop ze zijn samengesteld,
5. aantal moeilijke woorden,
6. aantal samengestelde woorden,
7. meer of minder logische opbouw.

Twee factoren zijn hier van overwegend belang; de gewekte interesse en de opbouw. Toch was het verre van eenvoudig op basis van deze gegevens normen vast te stellen voor het bepalen van de leesbaarheid van een tekst voor een groep met een bepaalde ontwikkeling. Onderzoekers die goede resultaten hebben bereikt, zijn Dale en Chall, Farr, Jenkins en Peterson, en Flesch. De grootste populariteit heeft Flesch zich verworven met zijn leesbaarheidformule. Deze is voortgekomen uit zijn onderzoek naar de boeken voor de scholen. Deze formule kan een schrijver helpen bij zijn werk, maar is geen recept dat, mits precies opgevolgd, het gewenste resultaat zal geven. De elementen logica, heldere gedachtengang of rijkdom van taal, zijn er niet mee te meten; evenmin of de schrijver voldoende variatie toepast. Bovendien is deze formule gemaakt voor de volwassen bevolking van de Verenigde Staten, die Flesch in zeven groepen heeft ingedeeld, variërend van de vierde klas lagere school tot vier jaar universiteit.

Het gebruik van de formule

Wanneer u in een Engels woordenboek naar een definitie zoekt van het woord 'readability', vindt u daar: 'easy and interesting to read'. Het woord leesbaarheid omvat dus twee elementen: gemakkelijk en interessant. Flesch heeft zich hierop gebaseerd en zijn onderzoek valt dan ook in twee vragen uiteen.

- a. Is de tekst gemakkelijk? Het antwoord hangt af van de lengte der zinnen en de samenstelling der woorden.
- b. Is de tekst aantrekkelijk? Het antwoord hangt af van de manier waarop de schrijver zich direct tot de lezer wendt.

a. Is de tekst gemakkelijk?

1. Neem steekproeven

Bij een boek is het voldoende de eerste 100 woorden van iedere 10e of 25e pagina te nemen. Geldt het een artikel, dan zijn 4 of 5 gedeelten van 100 woorden voldoende.

2. Tel de woorden

Woorden die door een deelteken zijn verbonden, jaartallen en getallen worden als één woord beschouwd. Streep af na 100 woorden.

3. Bepaal de gemiddelde lengte der zinnen

Neem in een gedeelte van 100 woorden als laatste zin die, welke het dichtst bij 100 eindigt; dat kan bijvoorbeeld bij het 94e of 105e woord zijn. Tel de woorden tot dat punt. Deel het aantal woorden door het aantal zinnen. Volg bij het tellen liever de gedachtengang dan de punctuatie. Zinnen gescheiden door een dubbele punt of puntkomma, kunnen in sommige gevallen als afzonderlijke zinnen worden be-beschouwd.

4. Tel de lettergrepen

Tel zoals u het woord zou uitspreken. In het Engels telt men een woord als *a s k e d* als één lettergreep, *d e t e r m i n e d* als drie lettergrepen. In het Nederlands, althans in het A.B., worden vrijwel alle geschreven lettergrepen afzonderlijk uitgesproken. Cijfers berekenen zoals ze worden uitgesproken: 1957, acht lettergrepen. Komen dergelijke getallen vaak in een tekst voor, dan is het verstandig ze van de telling uit te sluiten. Deel het aantal lettergrepen door het aantal woorden van het getoetste gedeelte.

b. Is de tekst aantrekkelijk?

Het antwoord vindt men door alle woorden en zinnen, die betrekking hebben op personen, te tellen en het percentage van de steekproef te berekenen.

Onder persoonlijke woorden verstaat Flesch: alle persoonlijke voornaamwoorden: ik, mijzelf, jij, enz. Alle namen van mensen en dieren (namen met titels als één rekenen, bijvoorbeeld: de heer Ollie Bommel). Aanduidingen van personen waaruit het geslacht blijkt: de tuinman, de actrice. Echter niet als groepsnaam: de ambtenaren, de onderwijzers.

Onder persoonlijke zinnen verstaat hij: iedere zin, die als een gesproken zin kan worden beschouwd. 'Mijnheer', riep hij, 'u vergrijpt u aan staatseigendommen'. Voorts vragende, gebiedende zinnen, uitroepen, en andere zinnen die zich direct tot de lezer richten.

De namen voor de typen van tijdschriften en voor de schoolopleiding in de onderstaande tabel heb ik enigszins vernederlandst. Readersdigest, slick- en pulp-fiction heb ik maar zo gelaten. De woorden universiteit, H.B.S. en Mulo zijn een 'benadering' van de Amerikaanse begrippen. Ik hoop niet dat iemand met een

universiteits-, een H.B.S.- of een Mulo-opleiding of een Lagere School zich door zijn plaats in de tabel te kort gedaan voelt.

Kwalificatie	Stijl	Tijdschrift	Overeenkomstige	Aantal	Gemiddeld
gemakkelijkheid		typerend	schoolopleiding	lettergrepen	aantal
		voor de		per 100	woorden per
		groep		woorden	zin
0-30	zeer moeilijk	wetenschappelijk	Universiteit	192 of meer	29 en meer
30-50	moeilijk	academisch	H.B.S. en enige jaren universiteit	167	25
50-60	vrij moeilijk	vrij hoog niveau	enige jaren H.B.S.	155	21
60-70	standaard	'readers digest'	Mulo	147	17
70-80	vrij gemakkelijk	'slick-fiction'	6e leerjaar	139	14
80-90	gemakkelijk	'pulp-fiction'	5e leerjaar	131	11
90-100	zeer gemakkelijk	stripverhalen	4e leerjaar	123 of minder	8 of minder

Kwalificatie aantrekkelijkheid	Stijl	Tijdschrift typerend voor de groep	Percentage persoonlijke woorden	Percentage persoonlijke zinnen
0-10	taai	wetenschappelijk	2 of minder	0
10-20	matig interessant	handel	4	5
20-40	interessant	'readers digest'	7	15
40-60	zeer interessant	New Yorker	11	32
60-100	dramatisch	'Fiction'	17 of meer	58 of meer

De formule die men natuurlijk achteraf moet gebruiken ter controle en niet als voorschrift voor een goede stijl, is in werkelijkheid nog veel meer gedetailleerd. Het uitrekenen van de vier factoren levert na een bepaalde vermenigvuldiging en aftrekking een kwalificatie op, bijv. moeilijk en taai, standaard en matig interessant.

De formule is wel erg voor Amerikaanse toestanden; proeven bij het Instituut voor Perswetenschap in Amsterdam gaven negatieve resultaten wat onze taal en ons land betreft. Wij zullen nu aan de hand van de twee volgende teksten die ieder voor een verschillend publiek zijn, nagaan hoe men de leesbaarheidformule kan gebruiken. Voorbeeld A is een stuk uit het bekende verhaal van Bommel, dat in de Volkskrant en de N.R.C. verschijnt. Voorbeeld B is een eigen fantasie, nl. het verslag van Dorknoper. De schuine streep geeft een aantal van 100 woorden aan.

A. Heer Bommel en de zwelbast Authentieke tekst

Gedurende enkele ogenblikken stond de ambtenaar Dorknoper geheel verstijfd naar de bezigheden van de rover te kijken. Toen vond hij echter zijn stem weer terug.

'Mijnheer', riep hij schrill, 'u vergrijpt u aan staatseigendommen! Laat dat onmiddellijk na! Leg die geldzakken netjes terug, dan zal ik u oogluikend laten gaan.'

'Terugleggen?', zei de Zwelbast met een ruwe lach. 'Dit is de mooiste buit sinds vele manen. Kom makker, help eens een handje!'

'Eh, ja...', zei heer Ollie zwak, 'dat is te zeggen... ik eh... hmpff!'

De beambte wendde zich handenwringend naar hem om.

'U bent toch een rechtschapen burger, meneer / Bommel!', jammerde hij.

'Hoe kunt u toestaan, dat de belastinggelden op deze wijze gemanipuleerd worden? Dit is een zware overtreding, meneer! Dit lijkt op diefstal!'

'Eh... ja zeker', prevelde heer Ollie. 'Dat is te zeggen...'

'Het is roof!', riep Zwelg, de laatste zakjes naar buiten werpend. 'Een mooie, afgeronde roof!'

'Daar staan zware straffen op!', schreeuwde de ambtenaar overspannen. 'Dit kan u beiden duur te staan komen krachtens het Wetboek van Strafrecht!'

De Zwelbast klopte zich de handen af en trad naar voren. ‘Wat zullen we met jou doen?’, vroeg hij, terwijl hij de heer Dorknoper in de kraag greep. / ‘Gevangen houden en een losgeld vragen?’

‘Niet doen’, zei heer Bommel haastig. ‘Dat hoort niet zo. Ik bedoel, de regering betaalt niet voor ambtenaren, als u begrijpt wat ik bedoel. Laat hem gaan, heer Zwelg!’

‘Zoals je wilt, makker’, zei de rover.

Hij plaatste de beambte achteloos achter het stuur van zijn auto en blies het voertuigje met een geweldige ademstoot uit het gezicht...

B. Rapport van nevenstaande gebeurtenis door de heer J. Dorknoper

In verband met het feit dat ondergetekende bij het aanschouwen van de wederrechtelijke handelingen van de rover in eerste instantie verstijfd was van ontzetting, hetgeen ten gevolge had dat niet direct beschikt kon worden over voldoende geluidsvolume, kon de rover eerst na enig tijdsverloop toegevoegd worden dat hij zich aan staatseigendommen vergreep, hem daarbij aanduidende dat, indien hij de geldzakken wederom te bestemder plaatse zou deponeren, de geconstateerde overtreding als niet begaan zou worden beschouwd.

De Zwelbast, zich tot de heer Bommel wendende teneinde een spoedig vervoer van het gestolene te bewerkstelligen, deelde ruw lachend mede niet genegen te zijn dit bevel op / te volgen, weshalve ondergetekende de heer Bommel benaderde, hem zijn plicht als rechtschapen burger onder het oog brengende, waarbij hem erop werd gewezen dat het manipuleren met belastinggelden, op de wijze als door voornoemde Zwelbast werd gedaan, als een zware overtreding diende te worden aangemerkt, immers deze handeling scheen op diefstal te gelijken.

Terwijl de heer Bommel doende was met enkele zwak klinkende, onsamenhangende woorden zijn positie nader te preciseren, werden door de rover die zich ter plaatse van het voertuig ophield, de laatste zakken belastinggelden naar buiten geworpen, waarbij hij zich evenwel dusdanig vergat dat hij zijn bekentenis het woud inslingerde: / ‘Het is roof, een mooie afgeronde roof!’

Hieropvolgend, met een laatste krachtsinspanning, werd deze lieden in naam der wet toegeroepen, dat, ingevolge het Wetboek van Strafrecht zware straffen zouden worden opgelegd, hetgeen de Zwelbast nochtans niet verhinderde ondergetekende in de jaskraag te vatten en aldus op de bestuurdersplaats van het voertuig te laten nedervallen.

Rest nog te verklaren dat de rover de intentie had tot gevangenneming over te gaan, zulks met het oogmerk van de regering een losgeld te verkrijgen, hetgeen door Bommel, de huidige regeringspolitiek met betrekking tot de losgelden ten aanzien van gevangengenomen ambtenaren beneden de rang / van staatssecretaris kennende, werd verijdeld.

De gemiddelde lengte van de zinnen is in het authentieke stuk 7, in het rapport van Dorknoper 51. Het gemiddeld aantal lettergrepen bij tekst A 155, bij tekst B 191. Geclassificeerd volgens Flesch valt tekst A in de categorie ‘standaard tot vrij gemakkelijk’; tekst B komt beneden het nulpunt.

In de aanvang is gezegd dat leesbaar schrijven inhoudt rekening houden met de personen voor wie het geschrevene is bestemd. Niemand verwacht van de heer Dorknoper een verslag in de geest van tekst A. Maar heer Dorknoper zou er toch goed aan doen zijn tekst grondig te herzien:

- Lijdende vorm uitbannen en zo veel mogelijk actieve vorm gebruiken.
- Zinnen die meer dan 30 woorden tellen splitsen.
- Hoogdravende woorden (aanschouwen, bewerkstelligen, aanmerken), vervangen door meer eenvoudige.
- Overbodige woorden schrappen (in verband met, met betrekking tot, ten aanzien van, waarbij).
- Vreemde woorden vervangen door Nederlandse (preciseren, intentie, in eerste instantie).
- Lange woorden vervangen door korte (geluidsvolume, tijdsverloop, hieropvolgend).

Misschien behoort u tot de gelukkigen die dergelijke teksten nooit onder ogen krijgen; misschien maakt u de tegenwerping dat dit voorbeeld sterk gechargeerd is. Mag ik dan uit de voor het grijpen liggende voorbeelden van moeilijke leesbaarheid een artikel uit het Rijksambtenarenreglement laten volgen?

Oorspronkelijke tekst

Voor de ambtenaren, die niet gedurende het volle kalenderjaar werkelijk dienst hebben gedaan, wordt de duur van het vakantieverlof zo mogelijk van het lopende en overigens van een volgend kalenderjaar, naar evenredigheid verminderd, met dien verstande, dat het resterend gedeelte tot hele dagen naar boven wordt afgerond en dat zodanige vermindering in geval van afwezigheid wegens ziekte of wegens verblijf onder de wapenen, anders dan voor eerste oefening, alleen zal worden toegepast, bijaldien de afwezigheid langer dan onderscheidenlijk 3 maanden en 6 weken heeft geduurd.

Herziene tekst

Heeft een ambtenaar niet het volle kalenderjaar werkelijk dienst gedaan, dan wordt zijn vakantieverlof naar verhouding verminderd. Dit gebeurt echter alleen indien de onderbreking een gevolg was van a) ziekte langer dan drie maanden; b) opkomst in militaire dienst, uitgezonderd voor eerste oefening.

Het verlof wordt zo mogelijk ingehouden in het lopende en voorts in een volgend kalenderjaar. Het resterend gedeelte wordt tot hele dagen naar boven afgerond.

In de oorspronkelijke tekst (A) heeft de opsteller kans gezien 86 woorden in één zin samen te brengen. Wie verwondert er zich dan nog over dat een groot aantal mensen slecht op de hoogte is van het reglement, waarin hun arbeidsvoorwaarden zijn neergelegd? De herziene tekst bestaat uit zes zinnen, met een gemiddelde van 11,3 woorden per zin. Het totaal aantal woorden bij B is voorts teruggebracht tot 68. Dit werd bereikt door overbodige woorden weg te laten, zoals: gedurende, de duur van, overigens, met dien verstande, zodanige, wegens, bijaldien, onderscheidenlijk.

Het gemiddeld aantal lettergrepen, per 100 woorden berekend, bedraagt bij A 196 en bij B 167. B krijgt nu als kwalificatie vrij moeilijk tot standaard. Dit is nog vrij hoog, ondanks het mooie gemiddelde van 11,3 woorden per zin. Een groot aantal lange woorden was echter niet door andere te vervangen. Het herzien van een dergelijke tekst kost veel inspanning en hersenarbeid. Flesch heeft eens gezegd: 'Easy reading is easier to read than to write'! Dit motto was mij uit het hart gegrepen, toen ik na lang zwoegen tekst B had geproduceerd.

Als conclusie zou ik hier willen noemen dat deze toets, ook al is hij op de toestanden in Amerika gebaseerd, mij zeer nuttig lijkt.

Bezwaren en voordelen

De Franse schrijver-piloot, de Saint-Exupéry, spreekt in een nagelaten brief zijn ontzetting uit over het kleurloze kudde-bestaan van de huidige mens. In die prachtige brief, verstuurd vanuit zijn oorlogsbasis, schrijft hij over de mens 'die gevoederd wordt met standaard-cultuur, zoals je ossen voert met hooi'.

Dit citaat dient om de ingezonden brieven te voorkomen van lezers, beducht voor de invoering van Amerikanismen 'waar het mooiste bij wegvalt' (zoals mij eens door een opponent werd voorgehouden), of die er behoefte aan voelen de methode te kwalificeren als 'de triomf der oppervlakkigheid'. De fout van deze opponent was dat hij alle taalgebruik op één lijn stelde en meende dat een auteur als Van Schendel ook zou moeten worden 'geFlescht'. Hoewel het overbodig lijkt er nog eens de aandacht op te vestigen, wil ik toch met nadruk verklaren dat deze proeven er zijn om enkele aspecten te meten die bepaalde teksten moeilijk leesbaar maken.

Zou er werkelijk winst zitten in het onderzoek van de leesbaarheid? Uit onderzoeken in Amerikaanse landbouwbladen is komen vast te staan, dat verbetering van de leesbaarheid volgens de hier geschetste normen, het aantal lezers met vele procenten kan doen stijgen.

B. de Leeuw-Polak.

Van de redactie

Het bovenstaande artikel is op ons verzoek geschreven door Mevr. De Leeuw, de hoofdredactrice van Tuinbouw-mededelingen. Wij zijn haar voor haar heldere uiteenzetting zeer dankbaar. Zij heeft enige jaren geleden een studiereis door Amerika gemaakt en daar grondige ervaring opgedaan met de methode die zij in dit artikel beschrijft. Zelf hebben wij al meermalen betoogd dat het taalgebruik moet zijn gericht naar de kennis en ontwikkeling van het publiek dat men wil bereiken. De methode van Flesch geeft ons een middel ter controle. Wij hopen dat ook voor de Nederlandse taal soortgelijke onderzoeken op wetenschappelijk peil zullen worden verricht.

Is het Nederlands mooi?

Nederland en Scandinavië zijn op het ogenblik de voornaamste centra van de Europese taalkunde. Dat is nog niet zo heel lang het geval; een vijftwintig jaar geleden was Duitsland nog onbetwist het grote middelpunt waar de hele taalkunde om draaide. Maar tegenwoordig dragen noch dit land noch Frankrijk, Engeland of Italië veel bij voor de ontwikkeling van de taalkunde; prof. De Groot heeft het onlangs terecht geconstateerd.

Onze voorname plaats in de taalkunde geeft ons voorrechten en plichten. Tot de laatste hoort de zorg voor een deskundige voorlichting van het grote publiek: we moeten ervoor waken dat het van taalkundig bijgeloof verlost wordt, van het sprookje bijv. dat de spreektaalzon om de schrijftaalaarde draait.

De voordelen van onze leidende positie in de taalkunde liggen o.a. in het gestegen prestige van het Nederlands. De moedertaal heeft vooral bij de taalkundige van tegenwoordig zó'n belangrijke plaats dat het Nederlands een steeds grotere rol gaat spelen in de taalkunde als zodanig. Schrijven Nederlandse taalkundigen voor een internationaal publiek, dan doen ze dat meestal in het Engels of in het Frans, maar veel voorbeelden ontlenen ze aan hun moedertaal. Nu is het Nederlands makkelijk aan te leren voor Duits- en Engelstaligen; dat is naar twee kanten een voordeel dus.

Toch vormen buitenlandse taalkundigen of zelfs landbouwdeskundigen zeker niet de grootste groep van mensen die Nederlands leren; dat doen de Waalse jongens en meisjes op de Middelbare Scholen. U moet de Franstalige Brusselaars daarbij rekenen. In België hebben we dus het ideale waarnemingsterrein, als we willen weten of buitenlanders het Nederlands mooi vinden.

Het hangt ervan af.

Nu moet u weten dat de leraar Nederlands in Wallonië vooral vroeger meestal Vlaming was. En vooral toen betekende dat vaak een slechte beheersing van het ABN. Als u Nederlandse spraakkunsten inkijkt zoals die dertig, veertig jaar geleden in Wallonië gebruikt werden, dan rijzen u de haren vaak ten berge. Welnu: de levende taal van de docent was toen vaak 50% dialectisch en 50% ABN.

Natuurlijk hebben de Franstalige leerlingen dat door en natuurlijk krijgen ze op die manier een grote afkeer van het 'Nederlands'. In Brussel komt daar nog bij de lage reputatie van het stadsdialect. Het ABN plus de Nederlandse dialecten worden in het Frans vaak samen *f l a m a n d* genoemd.

Enkele jaren geleden zaten er een paar Nederlandstalige professoren in een Brusselse tram; natuurlijk spraken ze hun moedertaal. Zuiver ABN hoor je helaas niet zo heel veel in Brussel, en geen wonder dus dat een dame in die tram haar buurvrouw zachtjes aanstootte en zei: 'Tellement parlé, c'est quand même une belle langue, le flamand' (Als ze het zo spreken is het Nederlands toch een mooie taal). Zulke voorbeelden zijn met tientallen andere uit te breiden; het heeft geen zin, ze allemaal aan te halen. Maar er is een vraag: waarom klinkt het Nederlands zo mooi?

Het eeuwige waarom.

Dat een dialect in de meeste gevallen lelijk klinkt, kunnen we ons van lekenstandpunt voorstellen. Als we aan Holland denken en we vragen ons af wie daar nog dialect spreken, dan is het antwoord: de ‘lagere standen’. En nu worden de mensen en de taal altijd vereenzelvigd: wordt er ergens een volksstam ontdekt die uitsluitend in bontmantels gekleed gaat en waar zelfs de bedelaars nog in marmeren paleizen wonen, dan klinkt de taal van die mensen ons na een tijd automatisch bijzonder deftig in de oren.

Maar nemen we het ABN in vergelijking met het Engels, het Frans en het Duits, dan kunnen we onmogelijk zeggen dat er tussen de sprekers van die talen een verschil van cultureel peil bestaat. Dat kan dus niet de oorzaak zijn dat het Nederlands als een mooie taal beschouwd wordt.

Zouden we dan niet eens naar de klanken zelf gaan kijken? De *ch* die zo diep uit de keel komt, is een Hollandisme, een dialectisme dus. Hij is niet eigen aan het ABN. Natuurlijk is die dialectklank lelijk, en hij heeft heel terecht aanleiding gegeven tot de opmerking: ‘Het Hollands is geen taal; het is een keelziekte’.

Het Nederlands heeft een zachte *ch* die welluidend is. Maar bij de klinkers valt die welluidendheid nog veel sterker op. Zegt u eens achter elkaar *fijn* en *faïn*. U hoort direct hoe lelijk en grof het laatste woord klinkt, in vergelijking met die zachte *e i*-klank van *fijn*. En *faïn* is zowel de Engelse (*fi ne*) als de Duitse uitspraak (*fe in*) van het woord.

Precies hetzelfde geldt voor onze mooie *ui*- en *ou*-klank, als we die vergelijken met de Duitse *oi* (b.v. *Hä u s e r*) of de Engelse (*bo y*). En denkt u verder maar aan het Engelse *now* of het Italiaanse *ci a o*. Het zijn klanken van een uit het lood geslagen kat, zo grof. Daarentegen is onze *ou* veel beschaafder en mooier.

En vindt u de Amerikaanse *r* soms mooi? Maar ik hoef u over de Amerikaanse uitspraak helemaal niets te vertellen; daarover zijn we het al bij voorbaat eens.

Een grote klinkerrijkdom.

Niet alleen zijn de Nederlandse klanken veel mooier als we ze met die van andere talen vergelijken, maar het aantal klinkers is bij ons ook veel groter vaak. Denkt u eens aan het Russisch dat maar vijf klinkers heeft, of het Tsjechisch dat er 11 telt. Ook het Frans heeft er niet meer dan hoogstens 10.

En nu onze klinkerrijkdom. Wij hebben een *aa*, *ee*, *ie*, *oo*, *oe*, *eu*, *uu*, *ei*, *ui*, *ou*, *a*, *e*, *i*, *o*, *u* en de *e* van de. Dat zijn er samen maar liefst 16. Geen wonder dat een Nederlandse zin op een buitenlander een bijzonder melodieuze indruk maakt. En luistert u zelf eens naar prachtige regels als:

‘Stil, wees stil, op zilv'ren voeten
schrijdt de stilte door de nacht’ (Boutens).

Of dat bekende vers van Van der Leeuw:

‘De landman gaat, nu d'avond is gevallen
En d'arbeid slaapt, voor 't laatst de hoeve rond.
Hij keurt het werk der knechts in schuur en stallen
En als zijn schaduw volgt hem trouw de hond.’

Nu ben ik niet helemaal billijk, als ik daar een regel Frans tegenover stel die niet door een dichter gemaakt is:

parce que je ne te le rejeterais pas
'omdat ik het je niet terug zou gooien'.

Daar is maar liefst een opeenvolging van zeven doffe e's. Over mooie talen gesproken!
Maar nogmaals: dit voorbeeld mag niet al te zwaar wegen omdat het niet elke dag bij iedere Fransman te horen is.

De gewoonte maakt ons blind en doof

Heel veel mensen hebben moeite om iets moois of lelijks te ontdekken aan dingen waarmee ze van hun

jeugd af omgegaan hebben. Huizen, schilderijen, beelden, muziekstukken waarmee ze opgegroeid zijn, kunnen ze niet meer kritisch beoordelen.

Een zo is het ook met de moedertaal; ook hier durven we vaak zelf niet zo direct een oordeel te geven. We voelen ons wat onzeker, en gaan liever af op wat de buitenlander zegt. Die kan, zoals we gezien hebben, alleen maar schoonheid in onze taal vinden. Een objectief klankonderzoek bevestigt de juistheid van dat oordeel: het Nederlands hoort bij de mooiste talen van Europa door zijn grote klinkerrijkdom die een sterke afwisseling mogelijk maakt in het klankrijkste deel van het woord.

Onze rijkdom aan constructies, ons grote aantal mogelijkheden in de woordvorming zijn daar niet mee in strijd. Wat dat laatste betreft: is het u nooit opgevallen hoe omslachtig het Frans bijv. een Nederlands woord als *Dierenbescherming* weer moet geven? *Société protectrice des animaux!* En hebt u in Brussel nooit moeten lachen als u de Franse vertaling van *Warmoesberg* zag? *Rue montagne aux herbes potagères!*

Geen wonder dat de Fransen zo vlug moeten spreken; ze zouden anders nooit uit hun woorden komen.

Dr. v. E.

Zuivere taal I

(M.) Verdient iemand die ‘attenderen’ gebruikt in plaats van ‘opmerkzaam maken’ nu wel zo'n strenge veroordeling? Is het wel zeker dat dit woord en ook ‘regardereren’ nu-Gallicismen zijn? Onze voorouders gebruikten talrijke werkwoorden van deze soort, bijv. *ponjarderen*, *arquebusieren*, *frauderen*, *inquarteren*. Zie oude kroniekschrijvers als Nic. van Wassenaer.

Zuivere taal II

(M.) Geloof u werkelijk dat de Duitse bezetting ons nationaal bewustzijn tot leven geroepen heeft in die zin dat wij nu Duitse woorden zijn gaan vermijden? Trouwens, werden er bij ons wel zoveel echte Duitse woorden gebruikt? Het vormen van Germanismen is vaak zo gemakkelijk. Zij zijn zeker niet verdwenen.

‘Ueberhaupt’ is zo'n handig woord dat in een aantal gevallen dienst kan doen. Natuurlijk kan men het vermijden maar de Nederlandse taalgebruikers zijn nu eenmaal nogal lui. Wie het Duitse woord in zijn verschillende toepassingen kent, zegt zo gemakkelijk: ‘indien dit überhaupt waar is’ in plaats van ‘wanneer dit dan al waar mocht zijn’.

Wanneer wij Duitse woorden zijn gaan vermijden wegens het kwaad, door Nazi-Duitsland ons aangedaan, gebruiken wij dan tegenwoordig zoveel Engelse woorden omdat wij de Angelsaksers zo zijn gaan beminnen? Ik geloof dat er andere oorzaken zijn. De Afrikaners waren vóór hun vrijheidsstrijd al immuun voor Engelse invloeden.

Zuivere taal III

(D.d.V.) Mij dunkt, u gaat iets te ver als u iemand maar meteen verdenkt, neen beschuldigt van een tekort aan gevoel van eigenwaarde, als hij durft schrijven: ik attendeer u op deze mogelijkheid. Naar mijn mening getuigt deze wijze van uitdrukking eerder van een fijn taalgevoel. Of is 'ik maak u opmerkzaam op deze mogelijkheid' (slecht ritme, herhaling van op) nu werkelijk zoveel beter? 'Ik vestig uw aandacht op' is in elk geval langer. In de strijd tegen nodeloos gebruik van Franse woorden vindt u mij naast u, mits u niet te ver vooruitrent.

Zei Marilyn

(D.d.V.) Dat omdraaien zal inderdaad wel ontstaan zijn onder invloed van de Amerikaanse krantenstijl. Maar we kennen deze wijze van zeggen in het Nederlands ook wel, in de levendige verhaaltrant: komt een vent de winkel binnen, zegt tegen de winkelier enz. Slechts weinig schrijvers hebben de moed deze constructie te gebruiken. Theo Thijssen had die moed. Als u 'Kees de Jongen' opslaat, zult u zonder moeite tientallen voorbeelden kunnen vinden.

De ieggrek

(D.d.V.) Multatuli gebruikte in zijn latere werk y in de plaats van ij (motivering in de latere uitgaven van de Havelaar). Op sommige kantoren doet men insgelijks, wanneer men van de schrijfmachine gebruik maakt. Dan kan men namelijk met één teken volstaan. Eigenlijk is daar wel wat voor te zeggen, maar het zal voorlopig nog maar particuliere liefhebberij blijven.

(B.v.d.T.) Neen, de vijftiende letter van ons alfabet, de y, zou ik niet op pensioen willen stellen, want zij behoort tot ons alfabet. Toch vraag ik mij zelf wel eens af: kunnen we haar niet inruilen voor een hollands ij? Met deze letter weten velen geen raad. Op lijsten van alfabetisch geplaatste woorden vindt men de woorden met een ij meestal na de woorden met een x, hoewel zij er naar mijn mening niet thuis behoren, doch na de woorden met een i. In de Telefoongids voor Delft o.a. zag ik het nog frappanter; daarin vindt men na de W een hollands IJ geplaatst (de X ontbreekt nl.) en dan broederlijk of zusterlijk onder elkaar: Yerseke, IJlst, IJmuiden enz. Laatstgenoemde plaatsnamen zou ik onder de I geplaatst hebben en na de W moet een Y staan. De typografen hebben èn in hun letterkast èn op de zetmachine voor de kleine letter de ij aan elkaar, doch voor de hoofdletter niet, dan moet zij gevormd worden door de I en de J. Ik vind het met de ij maar een vreemd geval en daarom mijn vraag: kunnen we de y niet inruilen voor de hollands ij?

Bolwerk

(W.N. de Vr.) U schrijft in oktober dat boulevard van het Nederlandse 'bolwerk' komt. Maakten de Engelsen op die wijze het woord 'bulwark'. En de Duitsers? Waar is ons woord dan eigenlijk van afkomstig?

(Red.) De geleerden in de leer van de woordafkomst geven voorzichtig aan dat het Nederlandse woord ook van het Duits afkomstig kan zijn. In de Middeleeuwen betekende het 'houten of aarden verschansing'. Dat 'bol' hangt waarschijnlijk samen

met een reeks woorden die boomtrunk, boomstam, dikke plank betekenen. Het Engelse en Franse woord is aan het Nederlands-Duits ontleend.

Zinsbouw

‘Gememoreerd zij slechts dat op 10 oktober j.l. een nieuwe binnenlandse staatslening werd uitgegeven.’ Hier staat een bijwoordelijke bepaling (op 10 oktober) tussen het voegwoord (dat) en het onderwerp (een nieuwe... enz.). Een lezer merkt op: ‘Volgens dit model zou ik volgende zinnen kunnen maken:

Ir. v. B. zei dat gauw hij Nederlands moest leren te verwachten is dat morgen hij komen zal.

Hoe kan een bijwoord of bijwoordelijke bepaling bij het onderwerp staan, althans in het Nederlands?

Het antwoord op die vraag is vrij eenvoudig. De prettigste volgorde is in de Nederlandse hoofdzin: persoonsvorm - onderwerp. In de bijzin: voegwoord - onderwerp. Is het onderwerp een woord als je, ze, dan is dit zelfs de enige volgorde.

Maar in hoofd- en bijzin kan het onderwerp als het geen je, ze e.d. is, door sommige bijwoordelijke bepalingen van de persoonsvorm respectievelijk het voegwoord gescheiden worden (als de persoonsvorm tenminste voorop staat):

komt morgen jouw broer nog
dat morgen jouw broer komt.

Beslist uitgesloten is iets dergelijks bij gauw, hard e.d.:

werkt hard jouw broer
komt gauw jouw broer.

Wat wij in de oude spraakkunst bijwoordelijk bep. noemen, omvat in werkelijkheid minstens drie verschillende soorten zinsdelen. Denkt u b.v. maar eens aan het verschil tussen het type *hard* en het type *gister* in:

hard dat ik gelopen heb *gister*
gister dat ik hard gelopen heb (uitgesloten).

Een ander verschil blijkt uit zinnen als:

hij heeft *gister* gelopen *hard* (uitgesloten)
 hij heeft hard gelopen *gister*.

Hard hoort dus bij een hele andere soort bw. bep. dan *gister*, *morgen* e.d.

Superioriteitsgevoel?

(J.v.d.L.) Ik heb iets tegen het lijstje ‘Belgicismen’ met *niet* en *wel* in uw oktobernummer blz. 39. Ik vind beschaafd Vlaams, zoals men dit door de Belgische nieuwsomroepers in de radio hoort, meestal mooier dan het slordige Nederlands van onze radio.

Waarom is ‘stovenmaker’ verkeerd en ‘valling’? ‘Vooruitgang doen’ is vertaald frans: *faire des progrès*, dus niet aan te bevelen. Maar de door mij genoemde woorden zijn uit onze Nederlandse taalschat. Vele Nederlanders (mijn gezin o.a.) beginnen al te lachen, wanneer een Belg zijn eigen moedertaal spreekt. Moet dit superioriteitsgevoel nog door uw blad aangemoedigd worden?

Van dat

Het voorzetsel *van* speelt de Vlamingen dikwijls parten. Zijn de volgende zinnen fout?

Van dat de zon opgaat totdat zij ondergaat...

Van dat ik heb kunnen lopen, mocht ik...

Mag de uitdrukking *van dat* gebruikt worden als tegenstelling van *tot dat* of anderszins?

‘*Vanaf* de opkomst van de zon’ zou ons hier normaal klinken; *van dat* klinkt inderdaad vreemd. Het zou ons niet verbazen als er *dès que* onder zat. Heel eventueel zou *vanaf dat* nog wel gaan, maar erg vlot klinkt het ons niet. Het allervlotste is o.i. nog ‘van de opkomst van de zon...’

In het tweede voorbeeld zou *sinds* erg voor de hand liggen.

De Mattheüs-Passie

(P.) Hebt u ook zo'n *Passion* voor de Mattheüs-Passie? Dan zult u het net als ik erg jammer vinden dat die de laatste jaren niet meer in het Nederlands gezongen wordt, zoals direct na de oorlog.

Juist de helderheid van de moedertaal maakt de Nederlandse uitvoering tot een onvergelykelijke schoonheid. Ik ga nu uit van de veronderstelling dat de tekst hier een bijzonder belangrijke functie heeft. Maar dan is het doorvoelen van die tekst voor de beleving van de Passie ook van het grootste belang. Waarom worden we dan weer op dat Duits vergast de laatste jaren? Ik vind het beslist heel jammer.

Over *Mattheüs-passie* gesproken: je hoort nogal eens het woord *Mattheüs-passion* gebruiken. Een Duits woord dus, maar half op z'n Nederlands uitgesproken, want de u van *Mattheüs* klinkt daarin nooit als een *oe* zoals in het Duits. Waarom zo'n muilezeltje, als het Nederlandse woord toch daarnaast bestaat?

En dan nog iets: waarom kondigt onze radio zoveel andere werken van Bach niet in het Nederlands aan? Is dat zo lastig: 'Mens, beweene uw grote zonden' of 'Als u bij me bent' (Bist du bei mir) of 'Kerstoratorium'? Bij de Franstalige radiozenders is het een zeldzaamheid als een werk van Bach in het Duits aangekondigd wordt.

In het lichtere genre ligt de Nederlandse titel nog meer voor de hand: 'Verhalen uit het Weense Bos', 'Aan de mooie blauwe Donau', 'Wenen, Wenen, jij alleen'.

Heel dwaas worden Duitse titels als het over Russische, Hongaarse of Tsjechische werken gaat, waar de komponist zelf geen woord Duits bij gebruikt heeft.

Verboden of niet?

In het artikel 'Défense de parler flamand' in het nummer van september staat: 'De hardste maatregel is de wet van 31 januari 1951. Deze verbiedt het onderwijs in het Nederlands'. Achteraf spijt het ons dat wij deze zin zo geformuleerd hebben. De datum is namelijk fout, de drie moet een één zijn, dus 11 januari. Doch dit zou men een onbetekenende drukfout kunnen noemen. Veel erger is het dat, wanneer men de moeite neemt deze wet op te zoeken en te lezen, men tot zijn schrik in artikel 1 leest: De conseil supérieur de l'éducation nationale wordt belast de middelen na te gaan ter begunstiging van de studie der lokale talen en dialecten in de gebieden waar deze in gebruik zijn. Men zou, op dit punt gekomen, zich gerechtigd kunnen voelen het artikel van O.T. in september naar de prullemand te verwijzen.

Wij kunnen u dat uiteraard niet verbieden, maar wij moeten u wel verzoeken daarmee niet te vlug te zijn. In de wet is wel het Baskisch enz. genoemd, maar niet het Nederlands. Nu kan men hiertegen opwerpen dat Frans-Vlaams ook geen Nederlands is, doch voordat men dit doet, behoort men enig inzicht te hebben in de verhouding dialect-verkeerstaal. Het Frans-Vlaams is niet alleen een oeroud Nederlands dialect, het is bovendien sterk verwant met Hollandse dialecten: het zegt bijvoorbeeld *je* en niet *ge* of *gij*. De bevolking noemt haar dialect *Vlamsj*. Vrijwel geen enkele Frans-Vlaming kan de Nederlandse verkeerstaal spreken. Ook in Nederland leren de kinderen in de provincies pas op school het Algemeen Beschaafd Nederlands. Zo zouden ook grote delen van Frankrijk geen Frans verstaan maar alleen hun eigen dialect, als de Lagere School hun geen Frans leerde. Dat is de normale toestand in bijna ieder taalgebied. Een Vlaamse taal bestaat er niet, ook al is die zegswijze heel gebruikelijk. Alle Vlaamse dialecten zijn dialecten van het Nederlands. Als alles uit taalkundig oogpunt goed zou zijn, zou voor de kinderen die Vlamsj thuis geleerd hebben, op school het hele Lagere Onderwijs in het Nederlands gegeven moeten worden. Dat dit niet zo gegeven wordt, staat muurvast, ondanks de wet van 11 januari 1951, die trouwens alleen maar spreekt van één fakultatief uur in de week.

Over het bewuste artikel van O.T., dat in enige Nederlandse dagbladen ter sprake is gekomen, nog het volgende:

1. In de zomer van dit jaar hebben twee leden van O.T., een Belg en een Nederlander, een onderzoekstocht ondernomen in Frans-Vlaanderen. Gedeelten uit hun verslag zijn in het artikel vermeld.

2. Op de Frans-Vlaamse cultuurdag in Waregem op 3 september j.l. hebben wij gesproken met verschillende Frans-Vlamingen die ons de taaltoestanden in hun gebied hebben geschetst, zoals in het artikel is uiteengezet.

3. Dat de wet van 11 januari 1951 werkelijk wordt opgevat als een middel om het Vlaamse dialect en daarmee het Nederlands uit te sluiten blijkt o.a. uit:

a. een artikel in het Belgische tijdschrift *Autotoerist* (Frans-Vlaanderennummer), 16 maart 1953, 6e jrg. nr. 6, blz. 306. Een klein citaat: 'De hatelijke uitsluiting van het Vlaams door de wet van 11 jan. 1951 - de schreeuwende ongerechtigheid het Nederlands alléén te verbannen';

b. een artikel in het Belgische tijdschrift *De Belleman* (orgaan van het Davidsfonds) 24e jrg., nr. 3, blz. 50. Een artikel van Prof. Celen. Een foto van de kinderspeelplaats in het Frans-Vlaamse dorpje Berten: een muur waarop in koeien van letters: *défense de parler flamand*. Een klein

citaat: ‘Toen in 1951 weer toelating werd verleend om de genoemde idiomen te onderwijzen, werd hierbij het Vlaams - de naam Nederlands gebruikt men nooit - uitgesloten’.

c. een artikel in het Franse tijdschrift *Notre Flandre* (1ere série, 4ème cahier, blz. 3) waarin ook de door ons gewraakte woorden voorkomen van de Franse minister: *qui représentent des cultures traditionnellement hostiles à la nôtre*.

d. een artikel in hetzelfde tijdschrift (3me série, cahier 2, blz. 2) waarin het verbod wordt geplaatst tegenover de ook door de Fransen ondertekende internationale overeenkomst.

4. Dat ook in het buitenland de wet als een uitsluiting van het Nederlands wordt beschouwd, blijkt uit een artikel in het Duitse tijdschrift *Muttersprache*, jrg. 1955, Heft 2, blz. 49. Een klein citaat: ‘Als Anfang 1951 ein Gesetz den Unterricht in bestimmten Minderheitensprachen für je eine Wochenstunde gestattete, wurden das Niederländische wie auch das Deutsche davon ausgenommen.’

Achteraf moeten we toch eigenlijk een beetje blij zijn dat onze formulering in september onzuiver genoemd kan worden. De zaak heeft daardoor de aandacht gekregen die zij verdient. Over de taaltoestanden in Frans-Vlaanderen heeft zich langzamerhand een hele literatuur ontwikkeld. De meeste Nederlanders zijn echter onkundig van wat zich daar afgespeeld heeft. Wij zijn van mening dat het Vlaams in die kleine hoek van Frankrijk een beter lot verdient. Het aanzien van onze eigen moedertaal is daarmee min of meer betrokken. Iemand heeft ons de vriendelijke raad gegeven ‘ons liever te bemoeien met taalverzorging in Nederland dan met politieke kwesties in het buitenland’. Wij hebben ons over die raad verbaasd. Zijn wij daarmee dan werkelijk bezig?

Belangrijker dan de vraag ‘verboden of niet’ is de vraag of de bewoners zelf van die streek het Nederlandse onderwijs wensen. Een feit is dat in de industriesteden nog maar weinig sporen van Vlaams te vinden zijn, maar geheel anders is de toestand in de dorpen. Juist voor die mensen hoorden wij in Waregem een Franse arts uit die streek pleiten. Hij verzocht ons, als vertegenwoordigers van de Nederlandse moedertaal, met klem de aandacht van Nederland te vragen voor dat kleine, bijna verloren gebied. Nederland dat zelf in Friesland en in de geannexeerde Duitse dorpen een edelmoedige taalpolitiek voert.

Kort en bondig

‘De eerste ambassadesecretaris zal s c h e e p s g e w i j s Tokio w a a r t s vertrekken’, aldus Economische Voorlichting. Sommige ambtenaarlijke kringen drijven onze taal pengewijs Hongaarswaarts. In enige Oeral-Altäische talen bestaan geen voorzetsels. Men zie hierover ons meesterlijk artikel in O.T. juni 1957. □ ‘Ontleend uit’ moet zijn ‘ontleend a a n’. Wij hebben het v. E. gezegd. Hij is toen met een rood hoofd de deur uitgerend en sindsdien hebben wij hem niet meer gezien. □ Wie verlost ons van ‘discrepantie’? Wij kennen een schoolhoofd dat herhaaldelijk zegt: ‘er paraisseert een discrepantie op dit rapport’. Tja, een geprononceerde discrepantie, je crois. □ ‘Met terugzicht op..’ deed ons denken aan ‘Hinsicht’. Een leraar Duits vestigt onze aandacht op ‘met Rücksicht auf’. Hij weet uit ervaring dat leerlingen hiermede moeite hebben. □ Nee, nee, nee ‘vorig’ is heel behoorlijk Nederlands. Nu niet gaan scherp

slijpen en zeggen dat ‘vorige week’ Duits is en ‘verleden week’ Nederlands. □ Die v. E. uit oktober is vast niet in de Sinterklaaswinkels geweest; anders had hij niet zo boudweg beweert dat we over het hoogtepunt van de anglofilie heen zijn. Heel mooi vonden we in de betere penshop een Nederlandse vinding, genaamd *magictube*. Bij de hints stond dat je ermee kunt raden. □ ‘Kopschuw’ hebben wij voor mensen gebruikt en het is, zegt iemand, een Duits woord voor paarden. □ Bestaat in onze taal het woord ‘vanuit’? Zolang er nog woordenboeken zijn in dit land, zal er recht gesproken worden. Koenen: ja. Van Dale: ja. Weynen: ja. Van Haeringen: nee. De Woordenlijst: nee. Wat nu? □ ‘Gemak vaart niet’, een aardige Brabantse uitdrukking voor ‘gemak doet niet verlangen naar het voorafgaande ongemak’. □ Ondertussen in het woordenboek der woordenboeken gebladerd: daarin bestaat ‘vanuit’ wel, zelfs in een citaat uit Vondel. □ ‘Ruiter en paard vielen in de stroom, beiden (of beide?) verdronken.’ Wij hebben eertijds niet gearzeld deze n-regel ongelukkig te noemen. Moet daar nu een n of niet? We weten het niet meer. □ Tegen ‘ontsparen’ hebben we geen bezwaar. Het zit keurig in elkaar met dat tegenstellende ont gelijk in dekken - ontdekken. Klinkt het u nochtans vreemd in de oren, bedenk dan dat het nooit voor een loket klinkt - ‘ik wilde een tientje ontsparen’ - maar dat het alleen op papier een bestaan leidt. □ Er zijn, naar men zegt, in ons land meer vrouwen dan mannen. Het zou onhoffelijk en onwaar zijn, te beweren dat er genoeg zijn. Te veel zijn er evenwel in de kranten: de Haagse toren, welke restauratie - de S.E.R. in haar bestaansperiode - het comité geeft haar zegen - de totstandkoming der IJ-tunnel - de waardevermindering der gulden - de bond van smeden-patroons hield haar congres. □ Een mooie denkfout in: de nadelen wegen wel op tegen het essentiële belang. Moet zijn: het essentiële belang weegt niet op tegen de nadelen. □ Bij dat ‘essentieel’ even extra nadenken. Het is zo'n dik woord dat het goed doet in een woord voor de vuist weg tot meneer de voorzitter, maar dat in een geschreven tekst slechts dan past als er naast iets echt wezenlijks ook iets echt bijkomstigs aan de hand is. □ De vorige zin met zijn 43 woorden hoort, volgens de heer Rudolf Flesch, thuis bij de categorie zeer moeilijk (als die zin de gemiddelde lengte van het hele artikel zou vertegenwoordigen). Maar 88,3% bestaat uit eenlettergrepige woorden en dat maakt de zaak anders. □ Nieuwe cliché's: gesprek, gespreksgroep, gespreksavond, gespreksontmoeting(!). □ Ander nieuw cliché, heel wetenschappelijk: de concrete situatie. □ Nog een ander cliché, semi-wetenschappelijk: de huidige problematiek van de concrete conflictsituatie. □ Strikt genomen deugt ‘voorgenomen’ in ‘voorgenomen huwelijk’ niet, want het werkwoord ‘zich voornemen’ is onovergankelijk. Het is dus zaak hier niets strikt te nemen en ‘voorgenomen’ te beschouwen als een geijkt bijvoeglijk naamwoord voor ‘waartoe het voornemen bestaat’. □ Conditie, traditie, enz. uitspreken met ts of met s? Wij zijn zwakjes van mening dat de s-uitspraak wat meer Nederlands is en dat de ts-uitspraak Duitse invloed is. □ ‘U zijt’ is ons wat al te plechtig: gij zijt of u bent. Desnoods: u is, als u dat mooier vindt. □ Men wijst niet ‘op iets’ maar ‘naar iets’. Men kan dat echter niet zo stevig meer staande houden. ‘Wijzen op’, hoe afgezaagd de uitdrukking ook is, heeft zich meer gespecialiseerd in figuurlijke betekenis, dus: de aandacht vestigen op, terwijl ‘wijzen naar’ nog echt met de wijsvinger gebeurt. □ In het proefschrift van Jacob Israël de Haan staan uitvoerige beschouwingen over ‘toerekeningsvatbaar’. Zijn conclusie is dezelfde als die van ons. □ Op Belgische artsenbriefjes leest men consultaties, raadplegingen of spreekuren. In Nederland gebruikt men alleen spreekuur, ook al duurt dit meer of minder dan zestig minuten. Zij ontvangen ons ook niet op afspraak maar volgens afspraak. Wij veronderstellen

dat op afspraak een vertaling is van sur rendez-vous. □ En we sluiten voor 1957 dit gekrabbel met twee fraaie zinnen: De arbeider moet controleren of de juiste maten kloppen. Hier worden voornamelijk, op uitzonderingen na, onderdelen gemaakt. □ Dat was het. Tenslotte het laatste einde. Uiteindelijk.

De Penningmeester verzoekt leden en lezers hun bijdrage over 1958 zo spoedig mogelijk over te schrijven op de postgirorekening van de Administratie van Onze Taal nr. 529740.